

**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУТЕЛЬВАС ТЕТЯНА ЄВГЕНІВНА

УДК 342.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ
ПРОЦЕДУРИ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ**

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т.Є. Кутельвас

Науковий керівник – **Нестор Наталія Володимирівна**,
доктор юридичних наук, старший дослідник

АНОТАЦІЯ

Кутельвас Т.Є. Адміністративно-правове забезпечення здійснення процедури відсторонення судді. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2024.

У роботі здійснено характеристику напрямів теоретико-практичних пропозицій щодо оптимізації адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді.

Наголошено, що можливим є розуміння цілі та функції як стратегій розвитку контролю у сфері правосуддя, тоді як обрання та подальше виконання певних дій чи проявів бездіяльності владного суб'єкта має визнаватися тактикою таких правовідносин.

Зроблено висновок, що завдання контролю визначають обсяг компетенції владного суб'єкта, та залежить від сфери реалізацію контролю.

До завдань здійснення контролю у сфері правосуддя віднесено: ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; утворення органів для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; розгляду скарг на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; ухвалення рішення про звільнення судді з посади; надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; призначення та звільнення з посад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; прийняття рішення про

звільнення членів Вищої ради правосуддя; узагальнення практики здійснення дисциплінарних проваджень стосовно суддів та ухвалення рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності; затвердження Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) після консультацій з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Радою суддів України та Громадською радою доброчесності (ч.1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»).

Зроблено висновок, що завдання у сфері контролю за правосуддям полягають у: здійсненні аналітичних дій щодо дотримання етики професійної діяльності суддями, стандартів доброчесності, принципів неупередженості, оперативності та своєчасності розгляду справ, що виконується ВРП, ВККС України та Радою суддів України; з'ясування наявності підстав застосування відповідальності суддів, а також застосування попереджувальних заходів задля усунення правопорушень у майбутньому.

Акцентовано, що функціонально застосування заходів контролю у сфері правосуддя переслідує мету побудови системи здійснення судочинства на засадах законності та верховенства, що досягається шляхом застосування ряду завдань, які полягають у проведенні аналітичних узагальнень практики правозастосування, що є базисом для зростання рівня професійних компетентностей юристів і суддів зокрема, прогнозуванні розвитку судової системи та встановленні її ролі у побудові сучасної демократичної держави, вжитті заходів із усунення правопорушень, що допускаються суддями, задля передусім не карання винних, а саме задля забезпечення права особи на захист як непорушного та невід'ємного права.

Зазначено, що реалізація таких завдань пов'язується із застосуванням певних адміністративних форм, процедур, інструментів діяльності в цілому, і зокрема, у сфері правосуддя – передусім такі форми реалізуються ВРП та ВККС України відносно суддів. Застосування окремих форм та процедур щодо здійснення контролю у сфері правосуддя (в тому числі і тимчасового

відсторонення судді) має відповідати основоположним засадам, ідеями, підходам, що утворюють наше уявлення про принципи такої діяльності.

Акцентовано, що принципи контролю у сфері здійснення правосуддя мають розглядатися крізь призму встановлення відповідних засад, що здатні відобразити специфіку такого суспільного явища.

З'ясовано відсутність спеціального законодавчого акту з питань здійснення контролю у сфері правосуддя в Україні.

Зроблено висновок, що розуміння принципів контролю у сфері правосуддя має виходити із відображення основоположних засад встановлення управління з питань організації діяльності судової системи, призначення на посаду судді та застосування стягнень до судді, включаючи звільнення з посади чи тимчасове відсторонення.

Обґрунтовано, що принципами контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя є: принцип верховенства права; принцип законності; принцип об'єктивності; принцип незалежності владного суб'єкта від дій підконтрольної особи; принцип гласності; принцип системності; принцип обґрунтованості; принцип оптимальності; принцип взаємодії органів суддівського самоврядування та контролюючих суб'єктів; принцип відкритості; принцип невтручання в триваючий судовий розгляд; принцип забезпечення реалізації суддівського імунітету та незалежності суддів; принцип розумності.

Визначено види адміністративно-правових засобів та форми контролю за діяльністю судді.

З'ясовано, що здійснення контролю в сфері правосуддя відбувається із застосуванням певних форм, що відображуються у певних засобах та процедурах. Простежено розвиток наукової дискусії щодо встановлення змісту такого категоріального ряду, як «адміністративна процедура», «адміністративно-правовий засіб», «форма управлінської діяльності», що передусім є свідченням багатовекторності досліджуваних явищ.

Ключові слова: відсторонення, недоторканість, незалежність, процедура, суддя.

ABSTRACT

Kutelvas T.Ye. Administrative and legal support for the implementation of the procedure for the removal of a judge. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of Candidate of Legal Sciences in a specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2024.

The publication characterizes the directions of theoretical and practical proposals for optimizing the administrative and legal support for the implementation of the procedure for the removal of a judge.

It is emphasized that it is possible to understand the purpose and function as strategies for the development of control in the field of justice, while the election and subsequent implementation of certain actions or manifestations of inaction of the subject of power should be recognized as tactics of such legal relations.

It is concluded that the tasks of control determine the scope of competence of the subject of power, and depends on the sphere of implementation of control.

The tasks of exercising control in the field of justice include: making a decision on violation by a judge or prosecutor of the requirements for incompatibility; ensuring the implementation of disciplinary proceedings against a judge by a disciplinary body; establishment of bodies for consideration of cases concerning disciplinary liability of judges; consideration of complaints against decisions of the relevant bodies to bring a judge or prosecutor to disciplinary responsibility; making a decision on the dismissal of a judge from office; giving consent to the detention of a judge or his/her detention or arrest; making a decision on the temporary suspension of a judge from the administration of justice; taking measures to ensure the authority of justice and the independence of judges;

appointment and dismissal of members of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine; making a decision on the dismissal of members of the High Council of Justice; generalization of the practice of conducting disciplinary proceedings against judges and making a decision to bring or refuse to bring a judge to disciplinary liability; approval of the Unified Indicators for Assessing the Integrity and Professional Ethics of a Judge (Candidate for the Position of a Judge) after consultations with the High Qualification Commission of Judges of Ukraine, the Council of Judges of Ukraine and the Public Integrity Council (Part 1 of Article 3 of the Law of Ukraine "On the High Council of Justice").

It is concluded that the tasks in the field of control over justice are: implementation of analytical actions on compliance with the ethics of professional activity by judges, standards of integrity, principles of impartiality, efficiency and timeliness of consideration of cases, which is carried out by the HCJ, the HQCJ of Ukraine and the Council of Judges of Ukraine; clarification of the existence of grounds for the application of judges' liability, as well as the application of preventive measures to eliminate offenses in the future.

It is emphasized that functionally the application of control measures in the field of justice pursues the goal of building a system of judicial proceedings on the basis of legality and supremacy, which is achieved through the use of a number of tasks that consist in conducting analytical generalizations of law enforcement practice, which is the basis for increasing the level of professional competencies of lawyers and judges, in particular, forecasting the development of the judicial system and establishing its role in building a modern democratic state. taking measures to eliminate offenses committed by judges, not primarily to punish the guilty, but to ensure the right of a person to defense as an inviolable and inalienable right.

It is noted that the implementation of such tasks is associated with the use of certain administrative forms, procedures, tools of activity in general, and in particular, in the field of justice – first of all, such forms are implemented by the HCJ and the HQCJ of Ukraine in relation to judges. The application of certain

forms and procedures for exercising control in the field of justice (including the temporary suspension of a judge) must comply with the fundamental principles, ideas, and approaches that form our understanding of the principles of such activities.

It is emphasized that the principles of control in the field of administration of justice should be considered through the prism of establishing appropriate principles that can reflect the specifics of such a social phenomenon.

The absence of a special legislative act on control in the field of justice in Ukraine has been clarified.

It is concluded that the understanding of the principles of control in the field of justice should be based on the reflection of the fundamental principles of establishing management for the organization of the judicial system, appointment to the position of a judge and application of penalties to a judge, including dismissal from office or temporary suspension.

It is substantiated that the principles of control over the activities of a judge in the field of justice are: the principle of the rule of law; the principle of legality; the principle of objectivity; the principle of independence of the subject of power from the actions of the controlled person; the principle of publicity; the principle of consistency; the principle of reasonableness; the principle of optimality; the principle of interaction between judicial self-government bodies and controlling entities; the principle of openness; the principle of non-interference in ongoing legal proceedings; the principle of ensuring the exercise of judicial immunity and independence of judges; the principle of reasonableness.

The types of administrative and legal means and forms of control over the activities of a judge are determined.

It is found that control in the field of justice is carried out with the use of certain forms, which are reflected in certain means and procedures. The development of the scientific discussion on establishing the content of such a categorical series as "administrative procedure", "administrative and legal means",

"form of managerial activity" has been traced, which is primarily evidence of the multi-vector nature of the phenomena under study.

It is established that the administrative-legal form of control in the field of justice is a certain set of powers of the subject of power, which determine the scope of competence and fill its legal status.

It is emphasized that the search for universal approaches to the establishment of a system of administrative and legal forms of control in general, and in particular in the field of justice, is exacerbated by the existing regulatory uncertainty regarding the solution of such problems.

It is concluded that the forms of control over the activities of a judge are: carrying out an inspection (scheduled or unscheduled); qualification assessment of the judge's activities; assessment of the legality of the decision of the disciplinary chamber by the High Council of Justice; assessment of the qualification level of a judge and a candidate for the position of a judge; assessment of the significance of the Public Integrity Council's information; evaluation of systematized materials of qualification assessment; evaluation of candidates for the position of judge by the Public Council of International Experts; conducting an examination with the participation of third parties. It is established that the application of forms, measures and means of control over the activities of a judge falls within the competence of bodies directly defined by the norms of the current legislation - the High Council of Justice, the High Qualification Commission of Judges, bodies of judicial self-government, public authorities (Office of the Prosecutor General of Ukraine), national and international public institutions.

Administrative and legal means of exercising control in the field of justice include: conducting an official investigation; polling; evaluation of information provided in declarations of integrity and other declarative documents; temporary suspension from the administration of justice, dismissal from office; application of other measures of disciplinary liability to a judge, etc.

The suspension of a judge in the system of administrative and legal measures of control over the activities of a judge is considered.

It is established that the functioning of the institution of removal of a judge from the administration of justice as an administrative and legal response measure aimed at ensuring the legitimacy of the judicial system and guaranteeing the right of a person to defense.

It is substantiated that, in its essence, the temporary suspension of a judge from the administration of justice is understood as a certain administrative and legal means of interference with the independence of a judge, which restricts his right to work. It is found that the application of suspension from the administration of justice, in contrast to the application of suspension to employees in accordance with the Labor Code of Ukraine, is not associated with the complete cessation of payments to him - in accordance with the requirements of Part 8 of Art. 49 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges", only the payment of additional payments to the official salary of a judge is suspended, while the basic official salary continues to be paid.

It is determined that the grounds for appealing and canceling the decision on the temporary suspension of a judge from the administration of justice in connection with criminal prosecution are exhaustive and are not subject to extended interpretation.

It is concluded that the application of the removal of a judge who is a suspect or accused in criminal proceedings pursues the goal of ensuring the right of a person to a fair trial, preserving the authority of the judiciary and trust in the judicial system, which should be recognized as an objective goal. The subjective purpose of applying the temporary suspension of a judge from the performance of the functions of administering justice is to avoid the possibility for the judge to create obstacles to objective proceedings in a criminal case.

It is concluded that the removal of a judge from the administration of justice pursues such goals as: preserving the authority of the judiciary as an objective goal, and removing obstacles to establishing the truth in the case and obstacles to restoring the violated right as a subjective goal.

It is emphasized that in the event of the occurrence of each of these Art. 62 of the Law of Ukraine "On the High Council of Justice", the grounds for the removal of a judge are solved both general and a number of special tasks, in particular, when a judge is suspended from the performance of official duties due to the application of a disciplinary penalty to him/her, the general task is to protect the public and individual interest in ensuring the proper consideration of cases by an independent, impartial and competent court by preventing the resolution of legal disputes and consideration of criminal charges of a judge who has been brought to disciplinary responsibility for a misdemeanor committed by him/her; and special - prevention of violation of everyone's right to a fair trial, preservation of trust and authority of the judiciary as a whole, ensuring public confidence in the honesty and incorruptibility of judges by preventing a judge who has been brought to disciplinary responsibility from resolving legal disputes and considering criminal charges.

Key words: *immunity, independence, judge, procedure, suspension.*

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Кутельвас Т.Є. Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судді. *Правові новели*. 2024. № 23. С. 102–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.14>.
2. Кутельвас Т.Є. Функції та принципи адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Т. 35(74). № 3. С. 104–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/16>.
3. Кутельвас Т.Є. Досвід зарубіжних країн щодо адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 437–440.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/103>.

4. Кутельвас Т.Є. Окремі напрями підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3(63). Р. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.12>.

5. Кутельвас Т.Є. Межі здійснення контролю у сфері правосуддя: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. Р. 211–213. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-49>.

6. Кутельвас Т.Є. Суб’єкти контролю у сфері правосуддя: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference “The latest law developments”*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. Р. 156–159. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-37>.

7. Кутельвас Т.Є. Тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у системі контролю за діяльністю судді. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану : міжнародна науково-практична конференція*, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 175–177. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-51>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	13
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ У СИСТЕМІ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.....	22
1.1 Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судді.....	22
1.2 Функції та принципи адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді.....	31
1.3 Види адміністративно-правових засобів та форм контролю за діяльністю судді.....	44
1.4 Відсторонення судді у системі адміністративно-правових заходів контролю за діяльністю судді.....	66
Висновки до розділу 1.....	80
РОЗДІЛ 2 ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ.....	90
2.1 Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді.....	90
2.2 Гарантії адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді.....	126
2.3. Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді.....	175
Висновки розділу 2.....	191
ВИСНОВКИ.....	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	207
ДОДАТКИ.....	235

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРП – Вища рада правосуддя

ВККС – Вища кваліфікаційна комісія суддів

ГРД -Громадська рада доброчесності

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КЗпП України – Кодекс Законів про працю України

КУпАП України – Кодекс України про адміністративні
правопорушення України

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення принципів незалежності суддів є гарантією належної реалізації права особи на захист. Здійснення контролю у сфері здійснення правосуддя має відповідати вимогам дотримання гарантій матеріального та соціального забезпечення діяльності судді, уникненню проявів незаконного втручання з боку держави, забезпечити зростання рівня довіри, захист їхньої діяльності від незаконного впливу, що у своїй сукупності сприяють зміцненню суспільної довіри до авторитету судової влади. У системі адміністративно-правових засобів контролю у сфері правосуддя велике значення відіграє застосування тимчасового відсторонення судді, що пов'язується із проявами протиправної діяльності особи.

Триваюча судова реформа, що була започаткована у 2016 році, засвідчила необхідність удосконалення інституту «відсторонення судді». За даними Вищої ради правосуддя визначено, що з 1 листопада 2023 року відбулося відновлення розподілу між членами ВРП скарг щодо дисциплінарного проступку судді та скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора, розподіл яких було зупинено рішенням Вищої ради правосуддя від 5 серпня 2021 року № 1809/0/15-21. Після відновлення автоматизованого розподілу скарг із 1 листопада до 31 грудня 2023 року розподілено 14 004 дисциплінарні скарги, дисциплінарні провадження в яких не завершені попереднім складом ВРП, та скарги, які надійшли з 5 серпня 2021 року до 31 грудня 2023 року¹; при цьому до кінця 2023 року Дисциплінарними палатами та членами ВРП повністю вдалось завершити розгляд близько 15% дисциплінарних скарг. Крім того, члени ВРП одноособово постановили 1433 ухвали про залишення дисциплінарних скарг без розгляду. Але вже протягом 2023 року до Вищої

¹ Щорічна доповідь за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: <https://court.gov.ua/press/1/>.

ради правосуддя надійшло 3 скарги суддів або представників суддів на рішення Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя у дисциплінарних справах, розгляд яких триває². Очевидно, що застосування інституту «відсторонення судді» перебуває у стані стагнації та вимагає створення дієвого нормативно-правового та теоретичного підґрунтя, що зумовлює актуальність цієї дисертації.

Проблематика застосування інституту відсторонення у вітчизняній юриспруденції належить до міжгалузевих досліджень. У межах науки трудового права необхідно виділити публікації таких учених, як: Н.Б. Болотіна, Г.С. Гончарова, В.В. Жернаков, П.І. Жигалкін, І.В. Зуб, М.І. Іншин, М.М. Клемпарський, А.Р. Мацюк, Л.В. Межевська, О.М. Обушенко, В.Г. Петров, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипка, В.І. Прокопенко, В.О. Процевський, О.І. Процевський, П.Р. Стависький, Б.С. Стичинський, Д.В. Ткаченко, Н.М. Хуторян, В.І. Щербина та ін. У межах науки кримінального права та процесу проблематику відсторонення розглядали такі вчені, як: М.І. Орлова, О.В. Капліна, Л.А. Квіт, В.М. Тертишник, О.Г. Шило та ін.

З точки зору адміністративно-правового дослідження питання відсторонення судді опосередковано розглядалось у межах публікацій таких учених, як: О.Ф. Андрійко, Д.В. Бараненко, Ю.А. Волкова, С.В. Гладій, О.В. Гончаренко, Д.В. Журавльов, Т.О. Коломoeць, В.К. Колпаков, Є.В. Курінний, Ю.О. Легеза, О.А. Музика-Стефанчук, В.П. Нагребельний, Н.В. Нестор, А.О. Савченко, В.О. Шаповал, А.А. Шарая та ін. Разом із тим адміністративно-правове забезпечення здійснення процедури відсторонення судді авторами не досліджувалось безпосередньо, що свідчить про актуальність вказаної проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертація виконана на кафедрі конституційного та адміністративного права

² Щорічна доповідь за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: <https://court.gov.ua/press/1/>.

Запорізького національного університету. Дисертаційне дослідження спрямоване на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016– 2020 роки, схваленої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 року. Дисертація виконана в межах реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні, Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації, а також указів Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98 «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні»; від 20 травня 2015 року № 276/2015 «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки».

Мета та задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка цілісних напрямів теоретико-практичних пропозицій щодо оптимізації адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді.

Для досягнення поставленої мети у дисертації необхідно насамперед виконати такі *задачі*:

- здійснити характеристику адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді;
- висвітлити функції та принципи адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді;
- описати види адміністративно-правових засобів та форм контролю за діяльністю судді;
- встановити місце та значення відсторонення судді у системі адміністративно-правових заходів контролю за діяльністю судді через встановлення його функцій, завдань та принципів застосування;
- охарактеризувати зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді;

- визначити гарантії адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді;
- обґрунтувати напрями підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді.

Об'єкт дослідження становлять правові відносини, що виникають у зв'язку з адміністративно-правовим забезпеченням здійснення процедури відсторонення судді.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення здійснення процедури відсторонення судді.

Методи дослідження. В основі методології дослідження дисертаційної роботи лежить комплекс сучасних як загальних, так і спеціальних теоретико-методологічних засобів наукового пізнання явищ та процесів, які мають місце у суспільстві. За допомогою порівняльно-правового методу описано зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді (підрозділ 2.1). Застосуванням формально-логічного методу здійснено характеристику адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2), виокремлено функції та принципи адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді (підрозділи 1.3, 1.4), встановлено місце та значення відсторонення судді у системі адміністративно-правових заходів контролю за діяльністю судді через встановлення його функцій, завдань та принципів застосування (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Системно-структурний метод дозволив обґрунтувати напрями підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді (підрозділ 2.3).

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є спробою комплексно з використанням сучасних методів пізнання з урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права дослідити специфіку адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури

відсторонення судді. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано авторські основні положення, які виносяться на захист і містять елементи наукової новизни. Основними з них є:

уперше:

– зроблено висновок про недосконалість та неналежний рівень ефективності функціонування Верховного Суду як інстанції, що має сприяти єдності судової практики, що пов’язується насамперед із можливістю відходу від висловлених попередніх правових позицій, що одним із негативних результатів має для суддів ситуацію невизначеності тлумачення норм матеріального та процесуального законодавства, і як наслідок, може призвести до затягування справи і спричинити застосування до судді заходів дисциплінарної відповідальності; задля гарантування реалізації принципу незалежності судді запропоновано функцію із формування сталої практики передати до повноважень Пленуму Верховного Суду, що сприятиме зменшенню рівня невизначеності, яким характеризується національна судова практика;

– запропоновано: 1) розробити і затвердити дисциплінарний статут судді, що містить систему конкретних справ про проступки суддів; 2) диференціювати види юридичної відповідальності (наприклад, штрафи); 3) включити до механізму юридичної відповідальності більш широке коло осіб та органів, які можуть ініціювати провадження щодо відсторонення судді залежно від вчиненого суддею правопорушення;

удосконалено:

– розуміння адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді, що має виходити із законодавчого визначення допустимого впливу на суддю, що спрямовується в широкому сенсі на оптимізацію здійснення функції правосуддя загалом і на подолання проявів непрофесійності зокрема, допущених суддею шляхом застосування до нього регламентованого переліку стягнень чи обмежень у разі настання вичерпного

переліку обставин, де велике значення має місце, час та причини застосування контролю;

– розуміння адміністративно-правових форм та засобів здійснення контролю за діяльністю судді, що дозволило встановити місце та значення відсторонення судді у такій системі, при цьому було встановлено, що його застосування переслідує як об'єктивну мету, що полягає у захисті публічного інтересу із дотриманням авторитету судової влади, так і суб'єктивну мету, що пов'язується із запобіганням вчиненню правопорушень, що можуть пов'язуватися із діяльністю судді у разі збереження повного обсягу наданих йому повноважень;

– розуміння підходів щодо соціально-правових умов і порядку накладення дисциплінарної відповідальності на суддів ґрунтується на низці чинників, таких як: 1) соціально-правова значущість судової влади та особливий статус судді; 2) авторитет і стабільність цієї влади; 3) встановлення гарантій незалежності суду; 4) дотримання високих морально-етичних і професійних якостей судді;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування, що принципами контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя є: принцип верховенства права; принцип законності; принцип об'єктивності; принцип незалежності владного суб'єкта від дій підконтрольної особи; принцип гласності; принцип системності; принцип обґрунтованості; принцип оптимальності; принцип взаємодії органів суддівського самоврядування та контролюючих суб'єктів; принцип відкритості; принцип невтручання в триваючий судовий розгляд; принцип забезпечення реалізації суддівського імунітету та незалежності суддів; принцип розумності;

– обґрунтування, що особливий статус судді в частині пред'явлення більш високих вимог до його особи та наявність особливого порядку накладення дисциплінарної відповідальності раціоналізується з позицій соціальної сутності правосуддя;

– обґрунтування, що проаналізований інститут потребує подальшого вдосконалення шляхом розмежування підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та залежно від цього подальшого розширення видів санкцій, що накладаються на суддів.

Теоретичну основу дослідження становить досвід адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді, що висвітлено у працях вітчизняних і закордонних учених, опрацьовані за темою дисертації нормативно-правові акти України та інших держав.

Емпіричним підґрунтям дослідження стали судові рішення, статистичні матеріали, аналітичні матеріали автора.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертаційному дослідженні положення у майбутньому можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальших загальних і спеціальних наукових досліджень теоретичних та практичних проблем адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді;

– у правотворчій діяльності – у разі перегляду та вдосконалення положень чинного Закону України «Про судоустрій та статус суддів», Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Кодексу адміністративного судочинства України;

– у правозастосовній діяльності – результати дослідження сприятимуть удосконаленню практики застосування норм чинного законодавства щодо адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді;

– у навчальному процесі – матеріали дисертації доцільно використовувати під час підготовки підручників та навчальних посібників з таких дисциплін, як «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Конституційне право», «Судові та правоохоронні органи», та інших дисциплін правового характеру, під час підготовки відповідних їх розділів.

Зазначені матеріали враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розробки проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення й висновки доповідалися дисертантом на засіданнях кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету, а також були оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system» (м. Рига, Латвійська Республіка, 2024 рік); «The latest law developments» (м. Влоцлавек, Республіка Польща, 2024 рік); «Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану» (Науково-дослідний інститут публічного права, 2024 рік).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, з яких 1 стаття – у науковому виданні іншої держави, а також у 3 тезах доповідей і повідомлень на вказаних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, що логічно поєднані у сім підрозділів, висновків і списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку, з яких основний текст дисертації – 193 сторінки. Список використаних джерел складається із 260 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ У СИСТЕМІ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

1.1 Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судді

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є головною функцією сучасної держави. Встановлюючи вимоги із дотримання вимог чинного законодавства як для фізичних осіб та юридичних осіб, держава має розробити та забезпечити ефективне функціонування механізму верховенства права та законності, дотримання службової дисципліни як безумовний імператив.

Законність та верховенство право забезпечується різноманітними засобами, процедурними способами та формами взаємозв'язків учасників публічно-правових та приватно-правових відносин.

Важливе значення у такій складній системі займає система контролю та нагляду як певний показник відповідності дотримання вимог законодавства та права в організації приватного та публічного життя країни.

Важливе значення у системі забезпечення верховенства права очевидно відіграє судова система країни, при цьому втручання у її функціонування з боку інших органів влади може створювати загрози забезпеченню здійснення правосуддя неупереджено, об'єктивно, справедливо та розумно.

Розуміння змісту контролю, його відмежування від наглядових процедур, встановлення критеріїв та меж правомірності постійно є предметом наукових досліджень представників різноманітних гуманітарних наук - юриспруденції, економіки, політології, соціології, філології, філософії буття та права.

Процеси управління є характерними для появи держави та суспільства, є визначальною характеристикою взаємодії членів соціуму, є постійно еволюційним явищем, що вимагає підвищення ефективності задля гарантування здійснення функції держави. З точки зору психологічних досліджень управління визначається як усвідомлений вольовий вплив одного суб'єкта (чи кола суб'єктів) на іншого суб'єкта (чи групу суб'єктів) задля реалізації покладених на нього задач, функцій, цілей та задоволення потреб. При цьому такий усвідомлений вольовий вплив має визначатися співмірністю та збалансованістю підходів [151, с. 68-75].

Представники економічної науки визначають здійснення процесу управління з точки зору його безперервності як головної характеристики розуміння змісту, завдяки чому відбувається досягнення найкращого та найбільш прийнятного для конкретних історичних та виробничих умов результату розвитку суспільства, держави, виробництва [93, с. 103-106]. Управління є певною соціальною функцією, що дозволяє організацію людей перетворити на суспільство, державу визнати при цьому належному та найбільш прийнятною формою задоволення потреб та інтересів різних соціальних груп [101, с. 10–14].

Ефективність виконання функцій держави при цьому полягає у створенні дієвих форм здійснення покладених на окремих владних суб'єктів повноважень, в цілому, і зокрема, із здійснення контрольно-наглядових повноважень.

Варто погодитися із розумінням, що здійснення функцій держави вимагає застосування засобів контролю та нагляду на будь-якій стадії, на будь-якому етапі, і не може розглядатися як його певне кінцеве спрямування [99, с. 118–119]. Однак при цьому здійснення контролю у сфері правосуддя має бути дещо відмінним від здійснення контролю за прийняттям управлінського акту органом виконавчої влади та подальшою його реалізацією, тому що його надмірність може стати ознакою втручання у

діяльність суду та стати перепорою для врегулювання правових спорів та конфліктів на засадах неупередженості та об'єктивності.

Лексимологічне тлумачення категорії «контроль» означає надання можливим форм діяльності одного суб'єкта, що призводить до впливу на діяльність іншого суб'єкта. До засобів контролю може бути віднесено проведення перевірки, здійснення узагальнень із подальшим обліком та моніторингом результатів діяльності суб'єктів [157, с. 271]. Контроль у співвідношенні із розумінням нагляду визначається обмежений вплив. Нагляд при цьому розуміється як безперервне спостерігання одного суб'єкта за діяльністю іншого [12, с. 554–555; 163, с. 503].

Науково-теоретичні спроби відмежувати категорії «контроль» та «нагляд» здійснені у наукових публікаціях О.Ф. Андрійко, яка обґрунтовує розуміння нагляду як різновиду державного контролю, що функціонально спрямовується на забезпечення законності, виконання норм актів спеціального законодавства, універсалізацію правового впливу на учасників суспільних правовідносин, що характеризується систематичністю та незалежністю уповноважених суб'єктів, які діють в межах обсягу наданих ним повноважень на засадах відсутності підпорядкування органу, що ними моніториться [3, с. 140]. Підтримано такий підхід до розуміння категорії «нагляд» у публікаціях А. О. Собакаря, в яких вченим виділяються такі його ознаки, як постійність, систематичність, всебічність [158, с. 275]. Отже, зазначені підходи свідчать про наявність обґрунтування розуміння нагляду через розуміння контролю.

Доволі поширеним є підхід до визнання необхідності та ефективності поєднання контролю та нагляду за здійсненням функцій держави, створенням умов для забезпечення контролю та нагляду, при цьому переслідує ціль із встановлення досягнення цілі належного регулювання суспільних правовідносин [8, с. 122].

Протилежним є підхід, в межах якого відбуваються спроби відмежування категорій «контроль» та «нагляд», де останній розуміється

лише як перевірка відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень вимогам чинного законодавства [30, с. 31].

Н.В. Нестор зазначає при цьому, що спроби диференціації підходів до розуміння змісту категорій «контроль» та «нагляд» носять умовний характер, не впливаючи суттєво на встановлення їх функціонального змісту [88, с. 92].

Таке розуміння контрольно-наглядової діяльності робить її фактично всезагальною, що полягає у розумінні допустимості впливу будь-якого владного суб'єкту на іншого шляхом здійснення перевірок відповідності дотримання вимог чинного законодавства України, що може результативно поєднуватися із застосуванням такого контрольного засобу впливу як відсторонення від виконання особою покладених на неї функцій та зобов'язань, що створює загрозу належності здійснення державою поставлених перед нею управлінських, правоохоронних, правозастосовчих завдань [86, с. 48]. Цікавим є підхід, обґрунтований у наукових розробках, що обґрунтовується Ю. В. Гарустом, і полягає у розумінні контролю як процесу спостереження, перевірки та нагляду, метою якого є здійснення об'єктивної оцінки діяльності уповноваженого суб'єкта [22, с. 40–41].

Обмеженість обсягом компетенції владного суб'єкта визначається як характеристика здійснення контролю у наукових публікаціях Д. В. Лученка [75, с. 102].

Н.В. Нестор обґрунтовує необхідність розуміння функції державного контролю як функції соціального управління, що розуміється як «форма адміністративно-правової діяльності, механізм забезпечення цілей функціонування певного суб'єкту» [88, с. 90].

Багатоаспектність розуміння категорії «державний контроль» обґрунтовується у наукових працях В. Б. Авер'янова, де вченим виділяється тріада його змісту, а саме: як сукупність відомостей про здійснення покладених на орган влади повноважень; як засіб оптимізації виконання функцій держави; як критерій виконання функцій держави [1, с. 4-12].

О.Б. Гора визначає контроль як певна систематизуюча діяльність, що спрямовується на оптимізацію функціонування органу державної влади чи місцевого самоврядування, що має характеризуватися безперервністю та наявністю зворотного зв'язку [28, с. 211–212].

Здійснення функції контролю може розумітися у вузькому та широкому значеннях, де вузьке значення полягає у реалізації перевірки підконтрольними суб'єктами результатів діяльності його підлеглих у порядку субординаційного впливу; а широке розуміння визначається як певна сукупність політичних, економічних та ідеологічних методів, що сприяють стабілізації суспільних правовідносин та державного ладу, тобто за такого розуміння контроль може бути ототожнено із соціальним контролем [37, с. 238].

Вище зазначені підходи вимагають їх співвідношення у встановленні змісту контролю за здійсненням правосуддя. Принцип незалежності судової влади очевидно безпосередньо виключає взагалі відсутність контролю за нею, за здійсненням нею покладених на неї завдань та повноважень. Реалізація контролю у сфері здійснення правосуддя таким чином має бути чітко регламентованою і відбуватися лише у визначених чинним законодавством України випадках, із дотриманням встановлених процедур [91, с. 111–118].

При цьому однією із критеріїв ефективності здійснення контролю у сфері правосуддя позаяк має визнаватися вимога щодо забезпечення можливості його оперативного вжиття у разі необхідності та обумовленості відповідними суспільними (публічними потребами) [37, с. 14].

Д. Ю. Шпенюв розуміє категорію «контроль за діяльністю служби суддів» як певний різновид владно-управлінського впливу, що може здійснюватися як іншим органом влади, так і органами суддівського самоврядування, що має відповідати критеріям послідовності, обґрунтованості, обумовленості, всебічності та комплексності, та пов'язується із застосуванням до судді особливих засобів

правообмежувального впливу - догани, звільнення, відсторонення, ініціювання притягнення судді до кримінальної відповідальності. Нагляд у сфері здійснення правосуддя Д. Ю. Шпенюком розуміється як реагування уповноваженого суб'єкта на ухвалені судові рішення з точки зору дотримання вимог матеріального та процесуального законодавства, що фактично призводить до його розуміння крізь призму апеляційного та касаційного оскарження [173, с. 30–31]. В цьому сенсі підхід, запропонований Д. Ю. Шпенюком, вимагає критичного переосмислення, адже будь-яке ухвалення рішення судді не може призвести до застосування до нього заходів дисциплінарного впливу, а у разі з незгоди учасників справи з рішенням вимагає вжиття заходів із його оскарження. Процедура нагляду в такому розумінні є неприйнятною для дій органів влади, за виключенням дій Вищої ради правосуддя. Інші суб'єкти правовідносин можуть стати лише заявниками у відповідних правовідносинах, у разі використання ними інших допустимих процесуальних засобів впливу.

З точки зору практики правозастосування категорія «нагляд» є більш усталеною в аспекті здійснення характеристики діяльності органів прокуратури як суб'єктів нагляду за діяльністю правоохоронних органів із здійснення досудового та судового провадження у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [55].

Важливим у процесі здійснення категорії «контроль у сфері правосуддя» є звернення дослідницької уваги до положень Закону України від 02 червня 2016 року «Про судоустрій і статус суддів». Так, у зазначеному Законі України від 02.06.2016 № 1402-VIII встановлено, що категорія «контроль» є складовою розуміння статусу голови та секретаря суду, Ради суддів, Державної судової адміністрації, Служби судової охорони тощо; тоді як поняття «нагляд» у зазначеному Законі України від 02.06.2016 № 1402-VIII взагалі є відсутнім [133].

У Законі України від 17.07.2017 № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» визначено застосування контрольної функції як функції, що є частиною правового статусу голови суду та секретаріату суду. Крім того контроль вживається як засіб забезпечення належності виконання рішень Конституційного Суду України. Так само Законом України від 17.07.2017 № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» категорія «нагляд» не використовується [127].

Звернення до положень Закону України від 21 грудня 2016 року «Про вищу раду правосуддя» дозволяє встановити взагалі відсутність такої термінології, як «контроль» та «нагляд», однак при цьому до кола покладених на даний орган завдань відноситься на нормативному рівні «забезпечення відповідальності, підзвітності судової влади перед суспільством» [118].

Отже, доцільним зробити висновок, що на законодавчому рівні здійснення функції контролю у сфері правосуддя передусім покладається на голову суду та його секретаріат.

Дослідження змісту контрольної діяльності у сфері правосуддя є доцільним здійснити через визначення її характерних ознак та особливостей.

Такими ознаками можуть бути виділені: характер підпорядкування, що існує між суб'єктом здійснення контрольної функції та об'єктом впливу; специфічний об'єкт, яким необхідно визнати дотримання вимог законності та верховенства права у здійсненні покладених на орган функцій та завдань; допустимість у разі необхідності застосування до підконтрольного суб'єкта заходів впливу, в тому числі що мають характер обмежень; відносини владної підпорядкованості; стадійність здійснення контролю, що полягає у нормативному визначенні критеріїв відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень; оцінка відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень згідно із якісними та кількісними показниками; корегування виявлених відхилень [41, с. 13].

Н.В. Нестор обґрунтовує доцільність застосування широкого підходу до визначення категорії «контроль», що пов'язується з вимогою визнання як її характеристики універсальності застосування, без зв'язку із підлеглими взаємовідносинами та обсягом компетенції [88, с. 98].

О. М. Музичуком виділяється така ознака контролю як його здатність бути гарантією забезпечення законності та верховенства права, при цьому вченим виділяються форми державного та громадського контролю та обґрунтовується необхідність досягнення їх рівнозначності [86, с. 48].

Таким чином, ознаками контролю є: специфічний об'єкт та суб'єкти здійснення, що можуть перебувати у взаємозв'язку або не бути у такій взаємодії; розуміння його як гарантії дотримання вимог законності та верховенства права; проявом оцінки відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень згідно із якісними та кількісними показниками; засобом корегування виявлених відхилень; є універсальним регулятором суспільних правовідносин; необхідність визнання рівнозначності форм та видів контролю, незалежно від статусу суб'єкта, на якого покладаються відповідні функції.

Здійснення контролю у сфері правосуддя має переслідувати передусім надання динаміки суспільним правовідносинам, певного руху до їх покращення та реформаційних перетворень, здатних усунути недоліки відповідної системи.

Контроль у сфері правосуддя переслідує мету забезпечення належності та ефективності врегулювання правових спорів та конфліктів задля реалізації та захисту прав та законних інтересів учасників правовідносин.

Однак при цьому характерною ознакою здійснення контролю у сфері правосуддя має визнаватися його обмеженість встановленим процедурам як гарантії захисту незалежності суддів та уникнення ситуацій неправомірного втручання до їх діяльності (ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року) [133]. Право здійснювати контроль за діяльністю судді належать при цьому будь-якій фізичній та юридичній особі,

як складової покладеної на суддю соціальної відповідальності перед кожним членом суспільства.

Однак при цьому вимога дотримання незалежності судді вимагає встановлення обмеженого кола суб'єктів, що уповноважені безпосередньо здійснювати контроль, і такими органами є Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України, які володіють вичерпним переліком повноважень у досліджуваній сфері.

Реалізації наданих Вищій раді правосуддя та Вищій кваліфікаційній комісії суддів України повноважень є процедурою у разі необхідності застосування до судді такого контрольного заходу як тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у порядку реалізації вимог статей 126–128, 131 Конституції України [55].

Важливо підкреслити, що здійснення контролю у сфері правосуддя не повинно перейти межі і не стати кримінально караним діянням, встановленим у статті 376 Кримінального кодексу України – «Втручання в роботу судових органів» [60].

Межами здійснення контролю є межі здійснення судового розгляду справи, де втручання сторонніх осіб не допускається. Згідно із рішенням Конституційного Суду України від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011 по справі № 1-4/2011 оцінка вчинених суддею процесуальних дій до винесення ним остаточного рішення у справі є втручанням у здійснення правосуддя, що суперечить нормам Конституції України [142]. У рішенні від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002 Конституційний Суд України вказує, що ознайомлення (без права витребування нерозглянутої справи) не означає перевірку судової справи по суті і не є втручанням у процес здійснення правосуддя (абзац п'ятий пункту 6 мотивувальної частини) [143]. Однак при цьому згідно із пунктом 6 статті 31 закону України «Про вищу раду правосуддя» закріплюється право затребувати копії матеріалів судової справи у випадку подання дисциплінарної скарги з підстав безпідставного затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом

строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення тощо [118]. Отже, зміст контрольних функцій, що виконуються Вищою радою правосуддя може полягати у встановленні оцінки рівня професійності судді, що, як правило, має відбуватися вже після завершення судового розгляду справи.

При цьому встановлення факту невідповідності дій та рішень судді вимогам що до нього висуваються реагування Вищої ради правосуддя має відбуватися через застосування належного заходу впливу на особу без надання оціночних суджень та рекомендацій уникнення у майбутньому подібних проявів протиправної діяльності.

Таким чином, розуміння адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді має виходити із законодавчого визначення допустимого впливу на суддю, що спрямовується в широкому сенсі, на оптимізацію здійснення функції правосуддя в цілому, і зокрема, на подолання проявів непрофесійності, допущених суддею шляхом застосування до нього регламентованого переліку стягнень чи обмежень у разі настання вичерпного переліку обставин, де важливе значення має місце, час та причини застосування контролю.

1.2 Функції та принципи адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді

Усвідомлення структурно-логічної системи будови адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді вимагає встановлення функцій та принципів такого механізму.

Функціонально контроль не повинен спрямовуватися виключно на провадження відповідних заходів із перевірки діяльності суб'єкта. Контроль не має існувати заради контролю.

Оцінка ефективності здійснених контрольних заходів має відбуватися через встановлення ступеня досяжності поставлених перед ними завдань [6, с. 215-217].

Важливою функції та ціллю здійснення контролю є не лише перевірка змісту вчинених дій, ухвалених рішень чи проявів бездіяльності особи, а усунення наявних помилок задля їх недопущення у майбутньому. Саме такий підхід є необхідним базисом для формування якісної системи публічної служби, а отже, і виконання покладених на державу функцій [31, с. 143–144]. Виокремлюються також підходи, що визначають як ціль здійснення контролю – збір необхідних відомостей про об'єкт контролю, що є базисом для реалізації прогностичної функції розвитку певної інституції [99, с. 117-119; 30, с. 36; 81, с. 138].

Встановлення змісту функцій та завдань здійснення контролю у сфері правосуддя має виходити із розуміння перших як певного напрямку розвитку відповідного інституту, тоді як останні мають розумітися як певний обсяг дій, що мають бути виконанні на шляху до належності забезпечення функцій [153, с. 79].

Відтак функцією здійснення контролю у сфері правосуддя має бути визнано правоохоронне спрямування, ціллю, що висувається задля її досягнення – є панування режиму законності та верховенства права, тоді як завданнями буде певний обсяг процедурних дій, що мають бути застосовані задля відповідної та належної реалізації функцій та цілей.

Можливим є розуміння цілі та функції як стратегій розвитку контролю у сфері правосуддя, тоді як обрання та подальше виконання певних дій чи проявів бездіяльності владного суб'єкта має визнаватися тактикою таких правовідносин.

Таким чином, завдання визначають обсяг компетенції владного суб'єкта, та залежить від сфери реалізацію контролю.

Контроль за здійсненням правосуддя, як було встановлено у попередньому підрозділі покладається на Вищу раду правосуддя, до завдань

якої в світлі реалізації такої функції як забезпечення режиму законності та верховенства відповідно до чинного законодавства України відноситься такі, як: ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; утворення органів для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; розгляду скарг на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; ухвалення рішення про звільнення судді з посади; надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; призначення та звільнення з посад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; прийняття рішення про звільнення членів Вищої ради правосуддя; узагальнення практики здійснення дисциплінарних проваджень стосовно суддів та ухвалення рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності; затвердження Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) після консультацій з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Радою суддів України та Громадською радою доброчесності (ч.1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») [118].

Таким чином, завдання у сфері контролю за правосуддям полягають у: здійсненні аналітичних дій щодо дотримання етики професійної діяльності суддями, стандартів доброчесності, принципів неупередженості, оперативності та своєчасності розгляду справ, що виконується ВРП, ВККС України та Радою суддів України; з'ясування наявності підстав застосування відповідальності суддів, а також застосування попереджувальних заходів задля усунення правопорушень у майбутньому.

Отже, функціонально застосування заходів контролю у сфері правосуддя переслідує мету побудови системи здійснення судочинства н

засадах законності та верховенства, що досягається шляхом застосування ряду завдань, які полягають у проведенні аналітичних узагальнень практики правозастосування, що є базисом для зростання рівня професійних компетентностей юристів і суддів зокрема, прогнозуванні розвитку судової системи та встановленні її ролі у побудові сучасної демократичної держави, вжитті заходів із усунення правопорушень, що допускаються суддями, задля передусім не карання винних, а саме задля забезпечення права особи на захист як непорушного та невід'ємного права.

Н.В. Нестор обґрунтовує, що досягнення поставленої перед процесами застосування заходів контролю у сфері правосуддя відбувається за рахунок виконання таких завдань, як: відбір суддів та призначення їх на посаду за рахунок аналізу рівня їх професійної підготовки та оцінки морально-етичних якостей особистості; вжиття заходів із реагування на прояви протиправності з боку суддів; припинення фактів зловживань суддями службовим становищем та повноваженнями; виявлення позитивних та негативних тенденцій розвитку національної системи судоустрою у її взаємовідносинах із системами органів виконавчої влади, правоохоронних органів, громадянським суспільством та міжнародними правозахисними інституціями [539, с. 111-112].

Реалізація таких завдань пов'язується із застосуванням певних адміністративних форм, процедур, інструментів діяльності в цілому, і зокрема, у сфері правосуддя – передусім такі форми реалізуються ВРП та ВККС України відносно суддів. Застосування окремих форм та процедур щодо здійснення контролю у сфері правосуддя (в тому числі і тимчасового відсторонення судді) має відповідати основоположним засадам, ідеями, підходам, що утворюють наше уявлення про принципи такої діяльності.

Принципи з точки зору філософії буття вживаються у розумінні певних підстав, що здатні охарактеризувати явища об'єктивного світу, його процесів, речей, відповідних станів та взаємозв'язків, що виникають між учасниками відносин з приводу взаємодії із об'єктом [53, с. 11].

Дотримання принципів є важливим для належного розвитку всієї системи. Дотримання принципів нормативної визначеності, імперативності вимог закону створює можливим прогнозування розвитку правовідносин, що є гарантією сталості розвитку держави та суспільства.

Принципи права мають встановлюватися на законодавчому рівні і є тим джерелом права, що має бути застосовано при наявності спору, що виникає навіть в умовах нормативної невизначеності певних суспільних відносин [160, с. 116–119]. Принципи права власне визначають не лише зміст суспільних відносин та зміст суспільного розвитку, вони визначають тип та форму держави, як зазначає А. М. Колодій, вони є безумовним імперативом, дотримання яких є об'єктивною потребою для соціуму [53, с. 27].

При цьому важливо підкреслити, що принципи бувають загальноправові та галузеві, де в межах останніх зміст основоположних засад нормативного регулювання проходить осмислення із врахуванням сутності системи відповідних методів, ідей та підходів.

Складність встановлення системи принципів адміністративного права є очевидним, адже єдиного кодифікованого акту не існує (та в ньому і не має практичної потреби, що теж виявляється безспірним). Але при цьому науково-теоретичні розвідки проблематики встановлення принципів адміністративного права є необхідними та постійно здійснюються на рівні доктринальних досліджень.

В. І. Курило визначає, що принципами адміністративного права є вихідні, об'єктивно зумовлені засади, що визначають будову системи суб'єктів публічно-управлінських відносин та є базисом для належного функціонування громадянського суспільства та держави [20, с. 48].

Принципи адміністративного права розуміються як базис для «наращування» системи нормативного регулювання управлінських відносин [76, с. 116]. Принципи адміністративного права необхідно відмежовувати від принципів державного (публічного) управління, де останні розуміються як

ідеї розвитку соціуму у конкретних історичних умовах, що стають базисом для побудови апарату держави [77, с. 192].

Отже, можна зробити висновок, що принципи (засади) державного управління визначають засади організаційної будови органів влади, їх взаємодії із іншими учасниками суспільних відносин, тоді як принципи адміністративного права встановлюють нормативний узагальнюючий базис для реалізації та захисту прав та законних інтересів особи у складній сукупності публічно-управлінських правовідносин.

Контроль є функцією публічного управління, а отже йому є притаманними як загальні принципи, що встановлюють зміст таких процесів, так і з врахування специфіки методів його реалізації вимагає застосування відповідних спеціальних основоположних засад.

Принципи контролю у сфері здійснення правосуддя мають розглядатися крізь призму встановлення відповідних засад, що здатні відобразити специфіку такого суспільного явища. Отже, принципи контролю у сфері правосуддя мають будуватися на встановленні загальних засад судочинства, засад будови системи судоустрою, що є галузевими принципами, але і при цьому відповідати загальноправовим принципам нормативного регулювання, що, зокрема, визначається у Конституції України. Так, у статті 129 Конституції України визначено, що основними засадами судочинства є: «1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи, касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення» [55].

Відповідно до ст.ст. 1-15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 6 червня 2016 року закріплюються принципи організації судової влади, до яких відноситься: незалежність та безсторонність судів, заборона втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів; рівність перед законом і судом; гласність та відкритість судового процесу; державна мова судочинства та діловодства в судах, обов'язковість рішень суд тощо [133]. Звичайно, застосування принципів судочинства є необхідним передусім для встановлення засад врегулювання правових спорів та конфліктів, застосування заходів юридичної відповідальності, але у певній ретроспективі науково-практичного пізнання можуть бути ретрансльовано і у площину здійснення контролю у сфері правосуддя.

Окремого профільного законодавчого акту з питань здійснення контролю у сфері правосуддя в Україні не розроблено, але за аналогії права можуть бути корисними положення, що містяться у статті 3 Закону України «Про основи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05 квітня 2007 року, де основними принципами такого нагляду (контролю) визначаються: підконтрольність і підзвітність органу державного нагляду по адміністративній вертикалі; рівність прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання, гарантування їх прав та інтересів; об'єктивність та неупередженість, здійснення лише за наявності підстав та в порядку, визначених законом; невтручання органу у діяльність суб'єкта господарювання; відкритість, прозорість, плановість й системність заходів на основі принципу оцінки ризиків та доцільності; відповідальності органу державного нагляду (контролю) та його посадових осіб за шкоду, заподіяну суб'єкту господарювання внаслідок порушення вимог законодавства, порушення прав та законних інтересів суб'єкта господарювання; незалежності органів державного нагляду (контролю) від політичних партій та будь-яких інших об'єднань громадян; орієнтованості державного нагляду (контролю) на запобігання правопорушенням; недопущення встановлення

планових показників чи будь-якого іншого планування щодо притягнення суб'єктів господарювання до відповідальності та застосування до них санкцій тощо [128]. Зазначені принципи можуть бути застосовані умовно і для встановлення змісту структури системи принципів контролю у сфері правосуддя, де державним органом є суб'єкт контролю, і умовно «господарюючий суб'єкт» це є об'єкт контролю.

Таким чином, будова системи принципів здійснення контролю у сфері правосуддя є певним відображенням системи принципів здійснення судочинства, системи судоустрою та системи державного контролю (нагляду).

Розуміння принципів контролю у сфері правосуддя має виходити із відображення основоположних засад встановлення управління з питань організації діяльності судової системи, призначення на посаду судді та застосування стягнень до судді, включаючи звільнення з посади чи тимчасове відсторонення.

Побудова дослідження принципів здійснення контролю у сфері правосуддя вимагає задля порівняльного аналізу здійснення наукової розвідки у бік встановлення галузевих принципів здійснення контролю в інших сферах суспільного та економічного життя держави та соціуму. Зокрема, принципами фінансового контролю мають розумітися принципи раптовості, оптимальності, безперервності, незалежності та неупередженості, оперативності, ефективності, законності; до галузевих принципів у сфері фінансового контролю є принципи попередження порушень, їх оперативного виявлення, пошуку відповідей на з'ясування причин та умов вчинення, проявів протиправних шкідливих наслідків [10, с. 49–55].

До принципів національної безпеки ряд вчених відносять: загальні принципи (демократизм, гласність, прозорість тощо); міжгалузеві (загальноправові принципи) та галузеві принципи контролю (принципи оперативного, співмірності тощо) [48, с. 8–10].

Принципами контролю за адвокатською діяльністю є незалежність, обґрунтованість, результативність, професіоналізм, що є загальноправовими принципами впливу; та збереження адвокатської таємниці, невтручання в поточну (оперативну) діяльність адвоката, відсутність плановості та систематичності – як принципи галузеві [169, с. 12–13].

Принципи здійснення контролю за органами прокуратури В.Л. Синчук поділяє на загальні (верховенство права, законність, системність, відповідальність, оптимізація, ефективність, об'єктивність, обґрунтованість, гласність, офіційність); процесуальні (рівність перед законом, компетенційний підхід, єдність та диференціація, оптимальність, оперативність, змагальність учасників спору, презумпція невинуватості) та спеціальні (незалежність, неупередженість, централізація, повнота, взаємодія, раціональність). За джерелом закріплення принципи права поділяються на конституційні принципи; принципи контролю, закріплені у міжгалузевих законодавчих актах; принципи, закріплені у галузевих підзаконних нормативно-правових актах [154, с. 448].

З врахуванням наявних у наукових публікаціях підходів, зауважимо, що принципи контролю у сфері правосуддя мають поділятися на загальноправові принципи та галузеві принципи.

До принципів здійснення контролю у сфері правосуддя необхідно віднести принцип історичного розвитку суспільства, принцип комплексності застосування, принцип причинно-наслідкових зв'язків застосування [7, с. 6–7]. При цьому необхідно підкреслити, що за важливістю правореалізації не є можливим зробити висновок, що загальноправові принципи мають домінуюче значення у порівнянні із спеціальними (галузевими) принципами правореалізації [155].

Спеціальні (галузеві) принципи контролю у сфері правосуддя відображують зміст таких процесів.

Здійснимо у подальшому характеристику принципів контролю у сфері правосуддя. Безумовно до принципів контролю у сфері правосуддя необхідно

принцип верховенства права, що означає пріоритетність прав та свобод людини і громадянина в діяльності державного механізму, взаємовідносинах індивіда з державними органами та їх посадовими особами. Згідно із положеннями статті 3 Статуту Ради Європи встановлюється, що кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією [159].

Задля виконання покладеного Статутом Ради Європи міжнародного зобов'язання, у статті 8 Конституції України як принцип побудови держави було закріплено принцип верховенства права, що створило належні умови задля належного та якісного захисту прав і свобод людини [164, с. 89;55].

Реалізація принципу верховенства права як принципу контролю у сфері правосуддя пов'язується як із дотриманням вимог із справедливого розгляду справи на засадах незалежності та безсторонності судді [35], так і з забезпеченням захисту судді щодо незаконного втручання у сферу його особистого життя, дотримання таємниць перемовин із використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Як було встановлено вище, принцип законності має розглядатися як основоположний загальноправовий принцип здійснення контролю у сфері правосуддя [46, с. 58].

Принцип законності означає, що здійснення контрольних повноважень має відбуватися із дотриманням процедури, встановленої обсягом компетенції владного суб'єкта [3, с. 21].

Недотримання законодавчих вимог при здійсненні контрольно-наглядової діяльності створює суспільну небезпеку, що полягає у загрозі вчинення іншого правопорушення у сфері службової діяльності.

Контроль у сфері правосуддя має здійснюватися із дотриманням принципу об'єктивності, що вимагає неупередженого ставлення з боку владного суб'єкта до підконтрольної особи при здійсненні перевірки, ухваленні рішення у справі, зборі відомостей та доказів про вчинене

правопорушення [46, с. 72]. Досягнення об'єктивності здійснення контролю діяльності у сфері правосуддя вимагає проведення аналізу реальних фактів що характеризують справу, та є гарантією дотримання вимоги всебічного обставин правопорушення, що призводить до ухвалення рішення, в якому відображаються реальні та доведені факти.

Наступним принципом контрольної діяльності у сфері правосуддя є принцип незалежності владного суб'єкта від дій підконтрольної особи, де важливе значення мають відігравати органи суддівського самоврядування. Принцип незалежності полягає також у нормативно встановленій вимозі політичної нейтральності владного суб'єкта, уповноваженого на здійснення контролю у сфері правосуддя.

При цьому надзвичайно важливе значення має практика поширення політичних впливів на формування органів судової системи України, чого необхідно уникати та постійно вживати заходів із її подолання.

Принцип гласності як принцип здійснення контролю у сфері правосуддя розкривається через засади відкритості, прозорості та публічності роботи владних суб'єктів контролю в цілому, і зокрема - органів суддівського самоврядування [171]. Гласність та відкритість контрольної наглядової діяльності досягається через оприлюднення відомостей про застосування відповідних правообмежувальних заходів впливу на суддів – зокрема, у частині тимчасового відсторонення суддів за істотні правопорушення, зразки дисциплінарної скарги та заяви щодо несумісності для громадян та юридичних осіб тощо.

Принцип системності контролю у сфері правосуддя корелюється із принципом нормативної визначеності, що полягає у встановленні процедури взаємодії владного суб'єкта та підконтрольного суб'єкта [34, с. 199]. Принцип системності дозволяє зробити здійснення контрольної діяльності у сфері правосуддя такою, що характеризується органічністю, єдністю підходів та послідовністю вживаних процедур.

Принцип обґрунтованості контролю у сфері правосуддя вимагає висування фактів, що свідчать про деталі певної справи, що є підставами для застосування правообмежувального впливу.

Принцип оптимальності контрольної діяльності у сфері правосуддя полягає у необхідності розуміння доцільності вжиття заходів впливу залежно від наявної реальної потреби в них. Саме в реалізації цього принципу найбільш повно відображується ідея недопустимості контролю заради контролю. Побудова діяльності контролюючих органів у сфері здійснення правосуддя не повинна враховувати кількісних показників діяльності ВРП та ВККС, щоб уникнути «спокуси» гонити за показниками, що засвідчили б умовну ефективність вжитих заходів із запобігання правопорушень, що допускаються суддями.

Принцип взаємодії органів суддівського самоврядування та контролюючих суб'єктів, де перші мають пріоритетне право впливати на вирішення справи із здійснення контрольного провадження відносно судді. Органи суддівського самоврядування опосередковано беруть участь у формуванні складу Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що полягає у пріоритеті їх формування за рахунок саме суддів чи осіб, призначених суддями обумовлений способом формування їх персонального складу (більшість складають судді чи особи, призначені суддями).

Принцип відкритості контролю у сфері правосуддя, що полягає у можливості ініціювання провадження будь-якою особою шляхом подання скарги Вищої ради правосуддя скаргу щодо дисциплінарного проступку судді (суддів), щодо порушення суддею (суддями) вимог щодо несумісності; до Громадської ради доброчесності – інформацію про кандидатів на посаду суддів (суддів), яка може містити дані про порушеннями ними законодавства. При цьому не є обов'язковим, щоб протиправна поведінка судді стосувалася порушення прав викривача.

Принцип невтручання в триваючий судовий розгляд справи корелюється із принципом дотримання вимог незалежності суду, що вимагає уникнення ситуацій, де відбувається втручання у розсуд суду [73, с. 831-834; 70, с. 77-81]. Вжиття заходів контролю за загальним правилом не можуть включати оцінку дій судді в процесі чи прийняття процесуальних документів до того часу, поки справа не буде остаточно розглянута [89, с. 125–132].

Важливим є принцип забезпечення реалізації суддівського імунітету та незалежності суддів, що полягає у застосуванні спеціальної процедури винесення рішення про арешт судді чи застосування інших заходів, пов'язаних із провадженням досудового слідства тощо [29, с. 12]. Отже, будь-яка форма, процедура нагляду повинна враховувати, брати до уваги недоторканість та незалежність судді, виключати можливість порушення правового режиму цих гарантій професійного статусу, протиправного впливу на волю та діяльність судді в процесі здійснення правосуддя.

До принципів здійснення контролю у сфері правосуддя необхідно віднести принцип розумності, що передусім пов'язується із визначеністю строків проведення контрольних заходів, їх доцільним обґрунтуванням, та визначенням у зв'язку із конкретними обставинами справи.

Зазначене обумовлює необхідність доповнення окремою статтею Закону України «Про судоустрій та статус суддів», де встановити функції, цілі та принципи здійснення контролю у сфері правосуддя у такій редакції:

«Стаття 16-1. Контроль за діяльністю судді у сфері правосуддя

Здійснення контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя полягає у спрямуванні припинення вчинення правопорушень з боку судді, а також задля оптимізації системи судоустрою в Україні.

Принципами контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя є:

- 1) принцип верховенства права;
- 2) принцип законності;
- 3) принцип об'єктивності;

- 4) принцип незалежності владного суб'єкта від дій підконтрольної особи;
- 5) принцип гласності;
- 6) принцип системності;
- 7) принцип обґрунтованості;
- 8) принцип оптимальності;
- 9) принцип взаємодії органів суддівського самоврядування та контролюючих суб'єктів;
- 10) принцип відкритості;
- 11) принцип невтручання в триваючий судовий розгляд;
- 12) принцип забезпечення реалізації суддівського імунітету та незалежності суддів;
- 13) принцип розумності» (додаток Б).

1.3 Види адміністративно-правових засобів та форм контролю за діяльністю судді

Здійснення контролю в сфері правосуддя відбувається із застосуванням певних форм, що відображаються у певних засобах та процедурах. Тривалий час у наукових публікаціях спостерігалась дискусія щодо встановлення змісту такого категоріального ряду, як «адміністративна процедура», «адміністративно-правовий засіб», «форма управлінської діяльності», що передусім є свідченням багатовекторності досліджуваних явищ. Законодавче відображення змісту категорії «адміністративна процедура» відбулось із ухваленням 17 лютого 2022 року спеціального законодавчого акту [117]. Відповідно до статті 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» визначається, що адміністративна процедура розуміється як визначений законом порядок розгляду та вирішення справи, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту

її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом [117].

Форма контролю розуміється як спосіб розкриття взаємодії елементів і процесів контролю [45, с. 65–66]. Форми контролю та сутність управлінської діяльності співвідносяться як об'єктивне вираження цієї діяльності та суб'єктивне відображення [92, с. 86]. Так само І. Б. Стефанюк визначає форму контролю як нормативне вираження контрольної процедури [161, с. 97-100].

Таким чином, форма відображає зміст контрольної діяльності, і залежно від цілей та завдань, що стоять перед суб'єктом контролю відбувається диференціація форм та засобів їх здійснення.

Розуміння категорії «форма» з лексичного контексту полягає у встановленні певного типу, структури, прояву явища, що визначає способи та засоби його функціонування [12, с. 617]. Розуміння форми відображується у її змісті, що складається із засобів та способів її функціонування [166, с. С. 97–104]. Форма діяльності владного суб'єкта визначається через обсяг його компетенції, повноваження, коло прав, обов'язків та підстав застосування відповідальності, що складають механізм реалізації форми.

Адміністративно-правова форма здійснення контролю у сфері правосуддя є певною сукупністю повноважень владного суб'єкта, що визначаються обсяг компетенції та наповнюють його правовий статус.

Обрання тієї чи іншої форми контролю є необхідним базисом для формування ефективної політики із досягнення поставлених цілей та функцій [156, с. 120; 72, с. 244-247; 68, с. 88-95].

Застосування різноманітних форм контролю має сприяти більш глибокому дослідженню змісту діяльності судді, пошуку напрямів оптимізації функціонування судової системи в цілому.

Саме тому варто погодитися із наявними підходами до розуміння форм контролю в судовій сфері «як зовнішнього вираження процесу реалізації адміністративної компетенції суб'єктами контролю за суддями та судом, яке

характеризує межі, обсяг та спрямованість цього процесу в управлінських правовідносинах» [88, с. 205].

До форм контролю відносять: ревізію та перевірку [87, с. 206]; аналіз інформаційних матеріалів, вивчення звітної документації [3, с. 223]; інвентаризація, експертиза [172, с. 88]; моніторинг [21, с. 111]; зовнішній аудит та внутрішній аудит [172, с. 156]; координація діяльності підконтрольних об'єктів, розгляд скарг, заяв тощо [41, с. 13]; опитування керівництва підконтрольного суб'єкта, візування, службове розслідування [59, с. 76].

Види контролю поділяються на: за часом проведення на попередній, поточний та наступний контроль; за суб'єктною характеристикою учасників правовідносин - зовнішній і внутрішній; за функціональним спрямуванням - загальний та спеціальний; за сферами реалізації – контроль у сфері фінансової діяльності, контроль у сфері господарської діяльності, контроль у сфері суддівської діяльності тощо [98, с. 536–537]. Так само виглядає не зовсім коректним віднесення до форм контролю не зовнішнього вираження конкретних дій, а самих цих дій (ознайомлення зі звітами, проведення рейдів, розгляд скарг тощо) чи результату їх здійснення, документального оформлення (інформація, звіт, довідка, акт і т. д.).

Варто зазначити, що пошук універсальних підходів до встановлення системи адміністративно-правових форм контролю в цілому, і зокрема – у сфері правосуддя посилюється наявною нормативною невизначеністю щодо вирішення такої проблематики.

Звернення уваги до положень статті 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05 квітня 2007 року дозволяє зробити висновок про нормативне закріплення таких адміністративно-правових форм, як перевірки, ревізії, огляди, обстеження та інші форми, що прямо встановлюються на законодавчому рівні чи підзаконному регулюванні [128].

Звернення до інших профільних законодавчих актів дозволяє виділити такі форми, як: 1) перевірки документів та відомостей під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України та їх облік; 2) перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем; 3) проведення документальних перевірок дотримання вимог митного законодавства, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів; 4) митний огляд (огляд та переогляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляд та переогляд ручної поклажі та багажу, особистого огляду громадян); 5) усне опитування громадян та посадових осіб підприємств, направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав тощо (Митний кодекс України) [82]; ведення обліку платників податків; інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів; перевірки та звірки відповідно до вимог Податкового Кодексу, а також перевірки щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи; моніторинг контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та/або працівників платника податків (Податковий кодекс України) [102]; державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, здійснює державний нагляд (контроль) шляхом проведення планових та позапланових перевірок відповідно до закону [52]; фінансовий аудит, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі (Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1993 року) [129]; перевірка документів; огляд осіб, транспортних засобів, вантажів; виконання доручень правоохоронних органів України; перевірка виконання іноземцями, особами без громадянства умов перетинання державного кордону у разі в'їзду в Україну, виїзду з України та транзитного проїзду територією України; реєстрацію іноземців, осіб без громадянства та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон;

перевірка автомобільних транспортних засобів з метою виявлення викрадених (Закон України «Про прикордонний контроль») [131]. Аналіз зазначених законодавчих актів в першу чергу встановлює наявність певної тенденції до мікшування форм та процедур контролю, що фактично ускладнює розуміння їх системи.

Окремого узагальнюючого акту, де було б систематизовано форми контролю за діяльністю судді в Україні немає. Такими актами, де фрагментарно висвітлюється питання контролю за діяльністю судді, є Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про Вищу раду правосуддя» тощо. При цьому законодавець при здійсненні нормативного регулювання діяльності судді намагається уникати в цілому використання терміну «контроль», що додатково ускладнює вирішення наукового завдання, поставленого в межах даної дисертації.

Здійснені вище узагальнення свідчать, що безумовною формою здійснення контролю за діяльністю судді, є здійснення перевірки (планової чи позапланової), що застосовується в більшості сфер суспільного життя. Перевірка визначається як певна узагальнююча аналітична діяльність, ціллю якої є з'ясування правомірності його функціонування відповідним критеріям та стандартам.

Здійснення перевірок за діяльністю судді відноситься до компетенції Вищої ради правосуддя (її структурних органів) як органу суддівського врядування, більшість складу якою є суддями (суддями у відставці), що обираються суддями. Перевірки за діяльністю судді стосуються конкретного юридичного факту в минулому часу, заява щодо якого була подана в установленому законом порядку [90, с. 128].

Підставою для проведення перевірки є наявність повідомлення про вчинення з боку судді дисциплінарного чи кримінального правопорушення суддею, порушення вимог закону про несумісність суддівської роботи з іншими видами діяльності тощо, що означає доцільність віднесення перевірок до постійних форм контролю.

Здійснення перевірки вимагає встановлення певної встановленої законодавством адміністративної процедури, як певного порядку діяльності суб'єкту контролю із подальшим прийняттям ним рішень у справі. До видів адміністративних процедур, що здійснюються в межах перевірки діяльності судді як форми контролю необхідно віднести: попередню перевірку поданої на суддю дисциплінарної скарги; вирішення дисциплінарної справи щодо судді; вирішення справ щодо несумісності судді; перевірку обґрунтованості подання Генерального прокурора, виконуючого обов'язки Генерального прокурора, виконуючого обов'язки Генерального прокурора (його заступника) щодо необхідності затримання судді, утримання його під вартою чи арештом; тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя.

Саме в межах перевірки обґрунтованості подання Генерального прокурора, виконуючого обов'язки Генерального прокурора, виконуючого обов'язки Генерального прокурора (його заступника) може бути ухвалено рішення щодо необхідності затримання судді, утримання його під вартою чи арештом; тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя, що досягається шляхом оцінки поданої Вищій раді правосуддя прокурором інформації щодо причетності суддів до вчинення кримінального правопорушення на предмет вірогідності, достатності для твердження про вчинення злочину, можливості чи неможливості подальшого здійснення правосуддя суддею в інтересах слідства та підтримання авторитету суду. Тобто юридичний зміст тлумачення категорії «тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя» має виходити із його розуміння як заходи реагування на неправомірну діяльність підконтрольної особи.

Здійснення оцінки діяльності судді відноситься також до форм контролю, що має відповідати критеріям систематичності та комплексності [85, с. 148]. Під час оцінювання відбувається встановлення кваліфікаційного рівня суддів, відповідність законодавству та фактичним обставинам справи рішення дисциплінарної палати, значимість інформації третіх осіб щодо кандидатів на посаду судді. Тобто оцінювання як форма контролю пов'язане

не з формуванням юридично значимих висновків щодо поведінки суддів в минулому, а з вивченням законності юридичних фактів вищезгаданих висновків дисциплінарних палат, поточного кваліфікаційного рівня особи та інформації про потенційні ризики недоброчесності при призначення на посаду судді. Отже, оцінювання як форма контролю – це поєднання процесів перегляду рішень дисциплінарної палати Вищою радою правосуддя з кваліфікаційним оцінюванням судді, кандидата на посаду суддів Вищої кваліфікаційною комісією суддів, оцінюванням доброчесності кандидатів до Вищої антикорупційного суду Громадською радою міжнародних експертів.

В межах оцінювання судді застосовуються такі засоби (адміністративні процедури), як оцінювання законності рішення дисциплінарної палати Вищою радою правосуддя; оцінювання кваліфікаційного рівня судді та кандидата на зайняття посади судді; оцінювання значимості інформації Громадської ради доброчесності; оцінювання систематизованих матеріалів кваліфікаційного оцінювання; оцінювання кандидатів на посаду судді Громадською радою міжнародних експертів.

Н.В. Нестор виокремлює як форму контролю за діяльністю судді проведення експертизи за участі третіх осіб [88, с. 225]. Залучення експертів до здійснення контролю створює можливостей для застосування сторонніх оцінок у процесі встановлення відповідності критеріям професійності та морально-етичним стандартам діяльності судді [27, с. 2; 58, с. 107-114]. Відповідно до ст.ст. 68, 69 Кодексу адміністративного судочинства визначається, що експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права [49].

Однак варто погодитися із Н.В. Нестор, що залучення експертів не повинно завершуватися на адміністративно-судочинному врегулюванні справи і може розглядатися як форма контролю за діяльністю судді [88, с. 225].

При цьому експертами можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи, в тому числі міжнародні правозахисні та судові інституції (зокрема, Європейський суд з прав людини).

Застосування форм, заходів та засобів контролю за діяльністю судді відноситься до компетенції прямо визначених нормами чинного законодавства органами - Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, органів суддівського самоврядування, органів державної влади (Офіс Генерального прокурора України), національні та міжнародні громадські інституції.

Очевидно, що дослідження питання застосування заходів контролю вимагає звернення уваги на визначення характеристики суб'єктів контролю за діяльністю суддів (суду) в Україні в цілому, і зокрема, на органах суддівського врядування, де особливе значення, починаючи із реформи 2016 року відіграють Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Згідно із статтею 131 Конституції України, ст. ст. 1, 5 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року встановлено, що Вища рада правосуддя є «колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів». Даний конституційний орган складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох – обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ [55;118]. Важливим досягненням судової реформи 2016 року є трансформація Вищої

ради юстиції із органу, що формувався без врахування громадської думки та форм громадського контролю, до органу – Вищої ради правосуддя як незалежного професійного органу формування суддівського корпусу, застосування заходів відповідальності до суддів, дотримання етичних правил суддівської професії тощо [162, с. 134].

Одним із прикладів політичної заангажованості діяльності, яка була характерна для Вищої ради юстиції, є справа ЄСПЛ «Олександр Волков проти України» від 27 травня 2013 року, де було зазначено, що застосування заходів контролю до судді було здійснено упереджено, заангажовано, із порушенням принципу незалежності та безсторонності розгляду справи цією інстанцією [152;96]. Варто зазначити, що судова реформа 2016 року не є показником абсолютної ефективності діяльності із гарантування дотримання принципів незалежності судді. І одним із недоліків триваючої судової реформи 2016 року є створення такого «гіганта» - Вищої ради правосуддя, яка наділена значним обсягом повноважень із застосування заходів впливу на судді, включаючи звільнення особи та тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя. Варто зазначити, що застосування таких виняткових заходів впливу має пов'язуватися із колегіальним рішенням, де мають бути залучені інші суб'єкти публічного адміністрування, до яких варто віднести, зокрема, Офіс Генерального прокурора тощо.

Також функції контролю у сфері правосуддя є Вища кваліфікаційна комісія суддів України, яка згідно із ст.ст. 92, 94 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року визнається державним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України, та до складу якого обираються (призначаються) на строк чотири роки шістнадцять членів, які є громадянами України, мають повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, де вісім її членів призначаються з'їзд суддів України, по два члени комісії призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, з'їздом

адвокатів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Головою Державної судової адміністрації України [133]. При цьому кандидат на призначення по квоті з'їзду суддів України повинен бути суддею, що має стаж роботи на посаді судді щонайменше десять років, або суддею у відставці; по квоті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови Державної судової адміністрації України – навпаки, не бути суддею; по квоті інших суб'єктів призначення – додаткових вимог не встановлено. ВККС відіграє важливу роль у виконанні функції контролю через вирішення завдань із кадрового забезпечення суддівського корпусу та кадрового потенціалу системи судоустрою України [79, с. 43-47].

Задля забезпечення майнової та матеріальної незалежності ВККС у 2024 році започатковано процес реформування механізму фінансування її діяльності [19]. Задля цього на розгляд Верховної Ради України було подано два законопроекти - законопроекти № 11254 від 13.05.2024 [134] та № 11255 від 13.05.2024 [135], де закріплюється можливість для ВККС бути активним реципієнтом міжнародної допомоги. В межах зазначених законопроектів пропонується надати Вищій кваліфікаційній комісії суддів статус головного розпорядника коштів Державного бюджету України – без участі в цьому процесі Державної судової адміністрації (ДСА).

Також ВККС, а не ДСА пропонують надати повноваження займатися фінансовим забезпеченням роботи Національної школи суддів. Після ухвалення Закону «Про судоустрій і статус суддів» функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів почали здійснювати Вища рада правосуддя та Державна судова адміністрація, що сприяло їхній інституційній спроможності та незалежності судової гілки влади [78].

А відсутність ВККС серед переліку головних розпорядників коштів створює складнощі із залучення міжнародної технічної допомоги [78].

Тому надання ВККС статусу головного розпорядника коштів «покращить інституційну спроможність цього органу і надасть можливість

бути активним реципієнтом міжнародної технічної допомоги, що скоротить час на прийняття відповідних адміністративно-розпорядчих актів та дозволить залучити нові якісні кадри» [78].

Пропонується внести зміни до Бюджетного кодексу та до Закону «Про судоустрій і статус суддів» щодо: надання ВККС статусу головного розпорядника коштів Державного бюджету щодо фінансового забезпечення її діяльності і діяльності Національної школи суддів (зараз цим займається ДСА); позбавлення Державної судової адміністрації дублюючих функцій; визначення видатків з Державного бюджету на ВККС як видатків на утримання судів [78].

Окремі функції та завдання контролю у сфері правосуддя виконує Верховний Суд, керівництво суду та органи суддівського самоврядування.

Задля усунення спорів із встановлення предметної юрисдикції в наслідок реформи 2016 року було утворено Верховний Суду, який по суті має все ж таки розумітися як правонаступник Верховного Суду України та Вищого адміністративного суду України. Верховний Суд є тією інституцією, що наділена засобами забезпечення сталості та єдності судової практики, яка структурно має такі підрозділи як Велика палата Верховного Суду, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд.

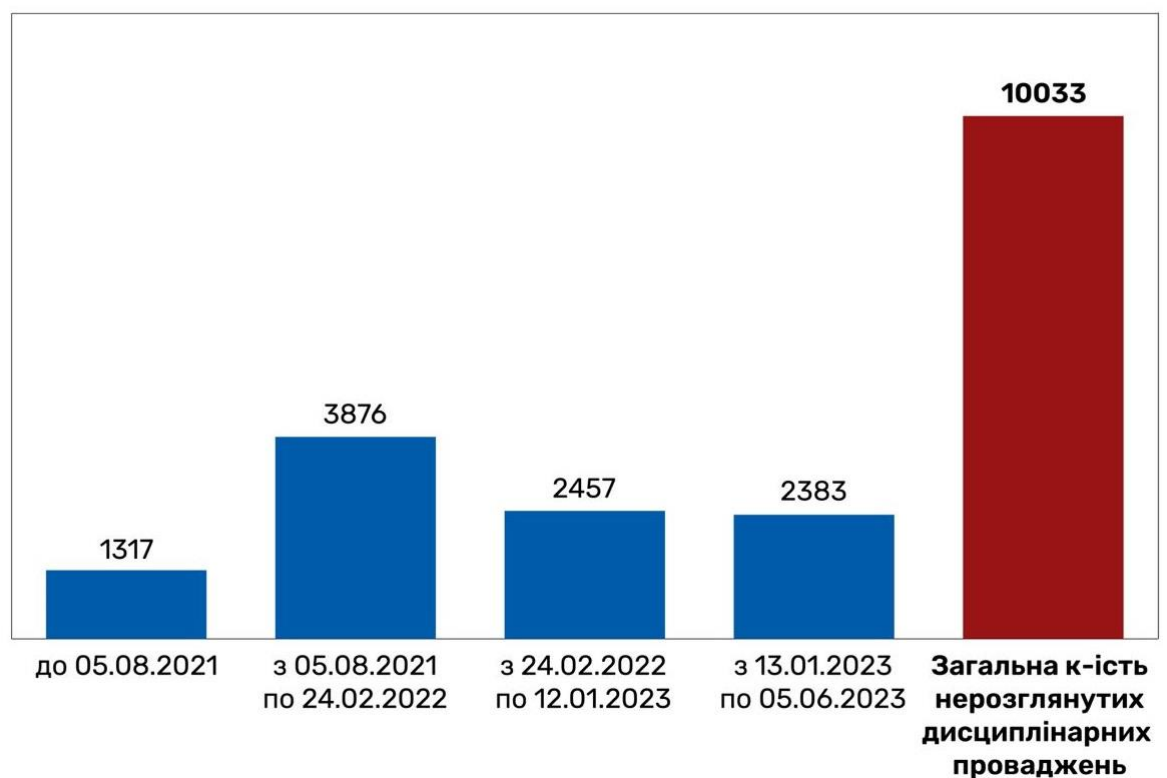
При цьому саме Верховний Суд наділений повноваженням скасувати рішення Вищої ради правосуддя, прийняті з питань притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, однак за наявності певного переліку для цього, що має вичерпний характер.

Варто зазначити, що у наукових спільнотах та серед представників правничої еліти останнім часом висловлюються думки щодо необхідності перегляду компетенції Великої палати Верховного Суду, якій необхідно залишити повноваження: із визначення предметної юрисдикції справи; перегляду рішень у порядку касаційного та апеляційного оскарження;

перегляду рішень щодо застосування засобів дисциплінарної відповідальності Вищою радою правосуддя [26].

При цьому варто зазначити, що в умовах відсутності ВККС Вищою радою України впродовж 2021-2023 років фактично не виконувалась функція із забезпечення правопорушень шляхом застосування засобів дисциплінарної відповідальності.

Кількість дисциплінарних скарг, які надійшли до Вищої ради правосуддя:

Мал. 1.1 Кількість дисциплінарних скарг, які надійшли до Вищої ради правосуддя (станом на 05.06.2023) [26]

Така ситуація негативно позначилась на вирішенні проблеми забезпечення кадрового потенціалу судової системи. Відповідно до Рекомендації № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року [137] зазначено, що коли судді не виконують своїх обов'язків ефективно та неупереджено або коли мають місце дисциплінарні

порушення, мають бути вжиті всі необхідні заходи, за умови, що вони не впливають на незалежність правосуддя. Дисциплінарна відповідальність суддів як одна зі складових підзвітності судді покликана сприяти належному виконанню суддями своїх професійних обов'язків. Кожна особа в демократичній державі має право відреагувати на суддівське свавілля і порушення суддями стандартів доброчесності та професійної етики. Ефективне здійснення дисциплінарних проваджень спрямоване на досягнення рівноваги між суддівською незалежністю та підзвітністю судової влади. З огляду на це національне законодавство має передбачати безперервну, ефективну, прозору та справедливую систему притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, спрямовану на підтримання впевненості суспільства у компетентності судді та в тому, що він / вона організовує своє професійне, публічне та приватне життя з дотриманням правил суддівської етики. Відсутність протягом тривалого часу можливості виконувати дисциплінарну функцію унеможливлювала забезпечення гарантій незалежності судді щодо особливого порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Ефективне розв'язання проблеми накопичення дисциплінарних скарг на неправомірні дії суддів, а також розроблення та затвердження критеріїв пріоритетності розгляду дисциплінарних справ – стали суттєвими викликами в роботі ВРП у 2023 році [176].

Унормування питань, які розблокують дисциплінарні процедури стосовно суддів, ВРП визначила пріоритетом у своїй діяльності після відновлення повноважного складу та звернула увагу органів законодавчої та виконавчої влади на необхідність, використовуючи всю повноту влади, ухвалити обґрунтовані рішення та із застосуванням комплексного підходу розв'язати проблеми, які виникли внаслідок тривалого нездійснення дисциплінарних процедур. Новий склад ВРП на початку діяльності не зміг розпочати розгляд дисциплінарних скарг, оскільки не була створена служба дисциплінарних інспекторів. Ураховуючи кількість накопичених

дисциплінарних справ та досить значний час, необхідний для створення служби інспекторів, особливо в Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року, пункт 1 принципу VI [137]. В умовах воєнного стану в Україні, Парламент вирішив тимчасово покласти здійснення повноважень дисциплінарних інспекторів на членів Дисциплінарних палат ВРП [139].

У 2023 році Верховна Рада України прийняла два закони про відновлення дисциплінарного провадження щодо суддів та створення незалежної служби дисциплінарних інспекторів на основі прозорої процедури відбору із залученням міжнародних експертів – а саме Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів» від 9 серпня 2023 року № 3304-IX [120] та Закон України від 6 вересня 2023 року № 3378-IX «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» [122]. Зокрема, відповідно до зарубіжної практики у Законі України від 6 вересня 2023 року № 3378-IX було передбачено створення Служби дисциплінарних інспекторів, яку має очолювати керівник, який призначається на посаду Вищою радою правосуддя строком на п'ять років за результатами відкритого конкурсу, який проводиться в порядку, встановленому законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом та Положенням про службу дисциплінарних інспекторів. Особа не може обіймати посаду керівника служби дисциплінарних інспекторів більш як два строки. Керівник служби дисциплінарних інспекторів є заступником керівника секретаріату Вищої ради правосуддя. Керівником служби дисциплінарних інспекторів може бути обрана особа, яка відповідає вимогам до дисциплінарного інспектора, має стаж професійної діяльності у сфері права не менше семи років, досвід

роботи на посадах державної служби категорій "А" чи "Б" або на посадах не нижче керівників структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше трьох років, а також вільно володіє іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи.

В ході реформи дисциплінарного провадження до судді, що триває і була започаткована із ухваленням Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів» від 9 серпня 2023 року № 3304-IX [120] та Закон України від 6 вересня 2023 року № 3378-IX «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» [122] було встановлено часові обмеження проведення дисциплінарного провадження, що не може перевищувати 18 місяців з дня отримання Вищою радою правосуддя відповідної дисциплінарної скарги або з дня ухвалення Дисциплінарною палатою Вищої ради правосуддя рішення про відкриття відповідної дисциплінарної справи за власною ініціативою чи з дня отримання Вищою радою правосуддя відповідного звернення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності, без урахування часу зупинення розгляду дисциплінарної справи. У разі порушення зазначеного строку дисциплінарне провадження підлягає закриттю за рішенням Дисциплінарної палати.

Підстава для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності вважається встановленою Дисциплінарною палатою (Вищою радою правосуддя) за результатами розгляду дисциплінарної справи, якщо докази, надані та отримані в межах дисциплінарного провадження, є чіткими та переконливими для підтвердження існування такої підстави [122].

При цьому Закон України від 6 вересня 2023 року № 3378-IX не позбавлений недоліків, що може стати у майбутньому суттєвою перешкодою до його належного функціонування. Такими недоліками є, зокрема, застосування як критерій наявності підстав для застосування до судді засобів дисциплінарної відповідальності такого положення: «Чіткими та переконливими є докази, які з точки зору звичайної розсудливої людини у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин, що є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності» [122].

У період, коли ВРП не здійснювала дисциплінарної функції, було узагальнено практику розгляду Вищою радою правосуддя та її дисциплінарними органами дисциплінарних справ щодо суддів (за матеріалами справ 2017–2021 років) і оприлюднено на офіційному вебсайті Вищої ради правосуддя відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 14 грудня 2023 року № 1315/0/15-2320 [138;132].

В узагальненні надано характеристику кожній із підстав дисциплінарної відповідальності суддів; наведені приклади поширених типових порушень, за які судді притягувалися до дисциплінарної відповідальності за відповідною підставою, а також приклади діянь суддів, що визнані істотними дисциплінарними проступками; приділено увагу обставинам, з огляду на які ухвалювалися рішення про відмову у притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності. Підготовлено пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері дисциплінарної відповідальності суддів з урахуванням виявлених недоліків у конструкції правових норм, які визначають підстави дисциплінарної відповідальності суддів [138].

Одним із висновків, що містились у рішення Вищої ради правосуддя від 14 грудня 2023 року № 1315/0/15-2320 [138], став висновок про те, що дисциплінарні правопорушення потребують уточнення та належного формулювання. Оскільки деякі скарги на дії / бездіяльність суддів фактично використовуються заявниками з метою тиску на суд і суддів, містять у собі

непідтверджену інформацію та/або використовуються як спосіб зміни складу суду, або іншого впливу на ухвалення рішення судом, Рада суддів України у пропозиціях до цієї доповіді запропонувала під час проведення узагальнень результатів розгляду Вищою радою правосуддя скарг окремо вивчати випадки недобросовісного використання заявниками інституту скарги на суддів, а після аналізу таких узагальнень розглянути можливість ініціювання змін до чинного законодавства шляхом передбачення санкцій за подання завідомо безпідставних скарг на суддів [74;132].

У висновках Щорічної доповіді за 2022 рік [175] серед пріоритетних завдань на 2023 рік ВРП визначила ефективне розв'язання проблеми накопичення дисциплінарних скарг на дії суддів, а також розроблення та затвердження критеріїв пріоритетності їх розгляду. З 1 листопада 2023 року ВРП відновила розподіл між членами ВРП скарг щодо дисциплінарного проступку судді та скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора, розподіл яких було зупинено рішенням Вищої ради правосуддя від 5 серпня 2021 року № 1809/0/15-21, з метою негайного відновлення дисциплінарної функції ВРП, а також забезпечення рівномірного розподілу справ між членами ВРП. Сформовано склад трьох Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя та 22 листопада 2023 року, після тривалої перерви, розпочалися засідання Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя. Після відновлення автоматизованого розподілу скарг із 1 листопада до 31 грудня 2023 року розподілено 14 004 дисциплінарні скарги, дисциплінарні провадження в яких не завершені попереднім складом ВРП, та скарги, які надійшли з 5 серпня 2021 року до 31 грудня 2023 року [176].

У зв'язку з необхідністю врегулювання деяких процедурних питань, пов'язаних зі здійсненням дисциплінарного провадження щодо суддів, ВРП внесла зміни до Регламенту Вищої ради правосуддя, виклавши його в новій редакції. Однією з новел Регламенту є норма, згідно з якою рішення Дисциплінарної палати ухвалюється відкритим поіменним голосуванням простою більшістю голосів. Для забезпечення прозорості дисциплінарного

провадження перебіг засідання з розгляду дисциплінарної справи транслюється в режимі реального часу на офіційному вебсайті ВРП, крім розгляду дисциплінарної справи в закритому засіданні. Упроваджуючи в діяльність високі стандарти організації роботи, Вища рада правосуддя демонструє готовність до відкритого та чесного діалогу із суспільством. ВРП визначила послідовність розгляду дисциплінарних скарг, ураховуючи їхню важливість, встановивши, що дисциплінарні провадження щодо суддів здійснюються в хронологічному порядку та з урахуванням пріоритетності. Насамперед розглядаються провадження, наслідком яких може бути звільнення судді з посади за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна, стосовно суддів, що подали заяву про відставку чи мають рекомендацію на призначення / переведення, якщо наслідком може бути звільнення судді з посади із зазначених підстав, та щодо судді, кваліфікаційне оцінювання якого зупинено у зв'язку з розглядом дисциплінарної скарги. Якщо у скарзі наведено відомості про дії судді, що викликали значний суспільний інтерес, такі скарги також розглядаються першочергово. Важливим є визначення стандарту доказування, згідно з яким, зокрема, притягнення судді до дисциплінарної відповідальності можливе виключно в 23 разі встановлення наявності у справі чітких та переконливих доказів, які, з точки зору звичайної розсудливої людини, у сукупності дають змогу дійти висновку про наявність обставин, що є підставою для притягнення до відповідальності. ВРП затвердила оновлені зразки дисциплінарної скарги щодо судді (суддів), заяви про порушення суддею (суддями) вимог щодо несумісності, заяви про порушення прокурором (прокурорами) вимог щодо несумісності, привівши їх у відповідність із положеннями законодавства та Регламенту Вищої ради правосуддя [126].

Наприкінці 2023 року Дисциплінарними палатами та членами ВРП повністю завершено розгляд 2125 дисциплінарних скарг. Протягом вказаного періоду проведено 13 засідань Дисциплінарних палат. За результатами розгляду дисциплінарних скарг Дисциплінарними палатами ухвалено 48 рішень про залишення без розгляду та повернення дисциплінарних скарг ухвалями Дисциплінарних палат; 12 рішень про відкриття дисциплінарної справи; 52 рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи; 14 рішень про відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності та закриття дисциплінарного провадження; 6 рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності 6 суддів та застосування до них таких видів дисциплінарних стягнень: попередження (стосовно 5 суддів), подання про звільнення (стосовно 1 судді). Крім того, члени ВРП одноособово постановили 1433 ухвали про залишення дисциплінарних скарг без розгляду. Протягом 2023 року до Вищої ради правосуддя надійшло 3 скарги суддів або представників суддів на рішення Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя у дисциплінарних справах. За результатами розгляду вказаних скарг та скарг, які надійшли в попередні періоди, ухвалено: 9 рішень про залишення рішень Дисциплінарних палат без змін; 5 рішень про скасування рішення Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності; 5 рішень ВРП про залишення скарги судді на рішення Дисциплінарної палати без розгляду і повернення особі, яка її подала; 2 ухвали членів ВРП про залишення без розгляду та повернення скарг скаржникам; 1 рішення ВРП про залишення скарги скаржника на рішення Дисциплінарної палати без розгляду і повернення особі, яка її подала; 1 рішення за скаргою скаржника про залишення рішення Дисциплінарної палати стосовно судді без змін. Загальна кількість таких рішень – 23. Упродовж 2023 року надійшло 6 скарг прокурорів та 4 скарги скаржників на рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, за результатами розгляду яких постановлено 2 ухвали членів ВРП про залишення без розгляду та повернення скарги [176].

Одночасно проводилася робота щодо створення професійної служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, забезпечення набору висококваліфікованих доброчесних інспекторів та встановлення адекватної винагороди. Відповідне законодавство було ухвалено. 7 грудня 2023 року Вища рада правосуддя утворила конкурсну комісію для проведення конкурсу на зайняття посад керівника служби дисциплінарних інспекторів, його заступника та дисциплінарного інспектора. До складу цієї комісії увійшли три члени ВРП та три представники, запропоновані міжнародними й іноземними організаціями, які надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері судової реформи. 19 грудня 2023 року Вища рада правосуддя вирішила оголосити конкурс на зайняття посад керівника служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, його заступника та 24 посад дисциплінарних інспекторів [176].

Таким чином, триваючим є процес відновлення здійснення контролю у сфері судової системи, що відбувається шляхом застосування засобів дисциплінарної відповідальності суддів, в тому числі, пов'язаної із застосування такого обмеження, як відсторонення від здійснення правосуддя.

Важливе значення у системі здійснення функцій, засобів та заходів контролю за діяльністю судді відіграє Рада суддів України як вищий орган суддівського самоврядування, що діє в якості виконавчого органу з'їзду суддів України, яка формується з'їздом суддів України із дотриманням визначених законом квот представництва (від місцевих загальних судів – одинадцять суддів; від місцевих адміністративних судів, місцевих господарських судів, від апеляційних судів з розгляду цивільних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення; від Верховного Суду – по чотири судді від кожної ланки; від апеляційних адміністративних судів та апеляційних господарських судів – по два судді від кожної ланки; а також по одному судді від вищих спеціалізованих судів).

Задля усунення практики формування Ради суддів України за рахунок голов та заступників голов судів стало запровадження законодавчої вимоги

щодо неможливості суміщення роботи у Раді суддів з виконанням повноважень в рамках адміністративної посади в суді, членства у Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів. Рада суддів України наділена опосередкованими функціями впливу на здійснення контрольних засобів та заходів у сфері правосуддя через її здатність впливати на формування організаційної структури Вищої ради правосуддя.

Рада вирішує всі питання внутрішньої діяльності судів, у тому числі щодо: 1) забезпечення організаційної єдності органів судової влади, зміцнення незалежності судів, захист від втручання в їхню діяльність; 2) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів, а також контролю за додержанням установлених нормативів зазначеного забезпечення; 3) погодження призначення суддів на посади в судах загальної юрисдикції, обрання до кваліфікаційних комісій суддів; 4) заохочення суддів та працівників апарату судів; 5) здійснення контролю за організацією діяльності судів та інших структур у системі судової влади [103].

Здійснюючи свої повноваження, Рада: 1) розробляє та організовує виконання заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів, поліпшення організації діяльності судів; 2) розглядає питання правового і соціального захисту суддів та їхніх сімей; 3) організовує проведення планових та цільових перевірок діяльності судів, Державної судової адміністрації, заслуховує інформацію голів судів і посадових осіб Державної судової адміністрації про їхню діяльність; 4) вирішує питання щодо призначення та звільнення суддів з адміністративних посад у судах у випадках і порядку, передбачених законом; 5) заслуховує звіти про роботу членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 6) перевіряє звернення громадян та ініціює порушення дисциплінарних проваджень відносно суддів; 7) звертається із пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 8) має право зупиняти рішення рад суддів, що не відповідають Конституції України та

закону чи суперечать рішенням з'їзду суддів України; 9) приймає інші рішення з питань, віднесених до повноважень органів суддівського самоврядування [103].

У системі контролю за діяльністю судді важливе значення відіграє Державна судова адміністрація України, яка уповноважена на встановлення відповідних взаємовідносин з іншими органами державної влади, при цьому такими виступають як відповідні органи судової системи, так і органи інших гілок влади [47, с. 293]. За своїм адміністративно-правовим статусом Державна судова адміністрація визнається як орган державної влади, що діє у сфері судоустрою та правосуддя, що формується суддівською спільнотою, та є підзвітним адміністрації Вищої ради правосуддя.

Голова Державної судової адміністрації України призначається на конкурсній основі Вищою радою правосуддя; так само цей орган компетентний приймати рішення про звільнення відповідного посадовця з займаної посади очільника адміністрації. В регіонах (Автономна республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь) Державна судова адміністрація має територіальні управління, які забезпечують реалізацію управлінських функцій на місцях. Державна судова адміністрація України як суб'єкт контролю в сфері правосуддя, що уповноважена на представництво інтересів судів перед Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України при підготовці бюджету на наступний рік задля задоволення потреб фінансового та матеріального забезпечення діяльності суддів.

Окремі функції контролю у сфері правосуддя виконуються Президентом України (зокрема, у частині формування складу Вищої ради правосуддя, Конституційного Суду України, у процесах призначення на посаду судді тощо).

Так само і Верховна Рада України впливає на обрання третини суддів Конституційного Суду. Інші форми парламентського контролю за діяльністю судді було скасовано внаслідок реформи 2016 року.

До системи суб'єктів із здійснення контролю у сфері правосуддя внаслідок реформи 2016 року було додано громадськість, зокрема таких суб'єктів як Громадська рада доброчесності та Громадська рада міжнародних експертів. Дані утворення є колегіальним органом, основна функція якого полягає у сприянні ВККС встановлювати відповідність судді (кандидата на цю посаду) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання.

Таким чином, формами контролю у сфері правосуддя є: здійснення перевірки діяльності судді; кваліфікаційне оцінювання діяльності судді та кандидатів на посаду суддів; узагальнення практики застосування правообмежувальних заходів та засобів впливу на суддю; експертиза оцінки діяльності судді.

До адміністративно-правових засобів здійснення контролю у сфері правосуддя віднесено: проведення службового розслідування; опитування; оцінка інформації, поданої у деклараціях доброчесності, та інших декларативних документах; тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, звільнення з посади; застосування інших заходів дисциплінарної відповідальності до судді тощо.

1.4 Відсторонення судді у системі адміністративно-правових заходів контролю за діяльністю судді

В попередніх підрозділах було встановлено, що функціонування інституту відсторонення судді від здійснення правосуддя як адміністративно-правового заходу реагування, спрямованого на забезпечення правомірності діяльності судової системи та гарантування права особи на захист.

За своїм змістом тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя розуміється як певний адміністративно-правовий засіб втручанням у незалежність судді, що обмежує його право на працю. При цьому відповідно до рішення Конституційного Суду України було визначено,

що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 01 червня 2016 року № 2-рп/2016) [141]. Таким чином, застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя обумовлює встановлення та наявність легітимної мети, що є достатньою для застосування такого обмеження та втручання з боку держави в діяльність цієї категорії осіб.

Застосування тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя передусім переслідує мету уникнення можливості настання негативних наслідків, що можуть настати, якщо було б збережено права судді на виконання такої функції [100, с. 462-468]. Така ідея була підтримана у дисертації Д.В. Ткаченка [165].

Застосування відсторонення від здійснення правосуддя на відміну від застосування відсторонення до працівників в порядку КЗпП України [50], не пов'язується із повним припиненням йому виплат - згідно із вимогами ч.8 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призупиняється лише виплата доплат до посадового окладу судді, тоді як основний посадовий оклад продовжує виплачуватись [133].

У 2023 році ВРП відновила здійснення повноважень щодо надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом, ухвалення рішень про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. ВРП у 2023 році ухвалила 17 рішень за результатами розгляду подань про надання згоди на утримання під вартою суддів, з яких: 15 рішень про надання згоди

на утримання під вартою суддів; 1 рішення про відмову у задоволенні подання про надання згоди на утримання під вартою судді; 1 рішення про повернення подання про надання згоди на утримання під вартою судді. За результатами розгляду клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності та про продовження строку такого тимчасового відсторонення ВРП ухвалила 32 рішення, з яких 17 рішень про задоволення клопотань, 11 рішень про часткове задоволення клопотань, 1 рішення про відмову в задоволенні клопотання, 3 рішення про повернення клопотання без розгляду [176].

Цілями застосування відсторонення як засобу примусу також окрім усунення можливостей протиправного впливу з боку особи, що відсторонюють від виконання покладених на неї трудової функції чи службово-трудової функції, має визнаватися досягнення такі цілі, як: забезпечення безпеки працівників чи інших громадян [43, с. 239-241; 44, с. 436]; захист суспільних та особистісних інтересів [25, с. 92-95].

Як зазначає Д.В. Ткаченко, спираючись на позицію Європейського суду з прав людини головною ціллю відсторонення судді від здійснення правосуддя є гарантування ефективності реалізації права людиною на судовий захист на засадах справедливості та неупередженості [165, с. 82]. Подібний підхід підтримано у висновках, досягнутих у публікаціях Ю.О. Легези [69;71].

З врахуванням довготривалості здійснення дисциплінарного провадження та кримінального провадження є необхідним на час його дії до судді застосовувати особливий засіб виконання ним покладеної на нього службово-трудової функції, що полягає у здійсненні правосуддя, що безпосередньо пов'язано із реалізацією права особи на захист.

Як зазначає А.М. Мірошніченко відсторонення судді, що поєднується із подальшим звільненням судді з посади підриває авторитет правосуддя [95].

У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року у справі № 901/514/18 зазначила, що Твердження суду першої інстанції, що ані шкода авторитету судової влади, ані ризик вчинення суддею Головатюком Л. Д. повторного злочину не відповідають встановленій в законі меті відсторонення особи від посади, Велика Палата Верховного Суду вважає помилковими з огляду на таке. У пункті 20 Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки вказано, що судді не можуть ефективно здійснювати правосуддя без довіри громадськості, адже вони є частиною суспільства, якому служать. Їм слід бути обізнаними щодо очікувань громадськості від судової системи та скарг на її функціонування [104].

У преамбулі Бангалорських принципів поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалених Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року №2006/23, йдеться про те, що довіра суспільства до судової системи, а також до авторитету судової системи в питаннях моралі, чесності та непідкупності судових органів посідає першочергове місце в сучасному демократичному суспільстві [5].

У пункті 22 Висновку №3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, зазначено, що суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя: поведінка суддів у їхній професійній діяльності, зрозуміло, розглядається громадськістю як необхідна складова довіри до судів [13].

Пунктом 33 Висновку №18 (2015) Консультативної ради європейських суддів «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» визначено, що судді повинні поводитися доброчесно як під час виконання своїх функцій, так і в особистому житті,

відповідати за свою поведінку, якщо це входить до загальноприйнятих норм [14;113].

Відповідно до п. 2 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» суддя зобов'язаний дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів [133;113].

Згідно зі ст. 58 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України [133;113].

Суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог Закону України «Про судоустрій та статус суддів» і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду (ст. 1 Кодексу суддівської етики [125;113]).

Зазначені вище положення міжнародних документів, Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та Кодексу суддівської етики визначають, що авторитет судової влади має вселяти довіру суспільства до здійснення правосуддя [110].

Ураховуючи наведене, Велика Палата Верховного Суду вважає, що наявність кримінального провадження за підозрою судді ОСОБА_6 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 190 КК України [60;110], може поставити під сумнів безсторонність цього судді при здійсненні правосуддя та з огляду на міжнародні принципи і стандарти поведінки судді та норми національного законодавства зашкодити авторитету судової влади і довірі суспільства до неї.

Разом з цим, Велика Палата Верховного Суду зазначає, що приймаючи оскаржуване рішення, ВРП враховано ризики здійснення правосуддя суддею Головатюком Л. Д. за викладених у клопотанні заступника Генерального

прокурора Столярчука Ю. В. обставин, співмірність між такою засадою, як незалежність та недоторканність суддів, і наслідками тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності [114].

Що стосується аргументів ВРП про встановлення Законом України «Про Вищу раду правосуддя» вичерпного переліку підстав для скасування рішення про тимчасове відсторонення судді, Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на таке. Відповідно до ч. 1 ст. 65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, продовження строку такого відсторонення може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:

- 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;
- 2) рішення не підписано будь-ким із складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні;
- 3) рішення не містить посилання на визначені підстави його ухвалення або мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків [118].

Отже, законодавець чітко визначив підстави для оскарження та скасування рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, такі підстави є вичерпними та не підлягають розширеному тлумаченню [113].

Таким чином, оцінивши в сукупності отримані в судовому засіданні докази, зваживши на всі аргументи та доводи сторін, Велика Палата Верховного Суду встановила, що ВРП, приймаючи спірне рішення, діяла в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України, а тому відсутні підстави для його скасування. Як наслідок, апеляційна скарга ВРП на рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 09 липня 2018 року підлягає задоволенню [114].

Отже, у зазначеній справі Велика палата Верховного Суду дійшла до висновку, що наявність кримінального провадження відносно судді є достатньою підставою для його відсторонення від здійснення функції правосуддя, навіть якщо відносно нього не було обрано такий запобіжний захід як тримання під вартою.

Отже, застосування відсторонення судді, який перебуває у якості підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні переслідує мету забезпечення права особи на справедливий суд, збереження авторитету судової влади та довіри до судової системи, що має визнаватися як об'єктивна мета. Суб'єктивною метою застосування тимчасового відсторонення судді від виконання покладених на нього функцій здійснення правосуддя є уникнення можливості для судді створювати перепони для об'єктивного провадження у кримінальній справі.

Як мету застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя Н.З. Рогатинська та Л.А. Квіт виділяють забезпечення належного порядку кримінального провадження, відшкодування спричиненої злочином шкоди, а також перешкоджання продовженню злочинної діяльності, яка пов'язана з трудовою діяльністю [150, с. 227].

Таким чином, здійснення відсторонення судді від здійснення правосуддя переслідує такі цілі, як: збереження авторитету судової влади як об'єктивної мети, та усунення перешкод встановлення істини у справі та перешкод для відновлення порушеного права як суб'єктивна мета.

Відповідно до ст. 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [118] визначено, що підставами відсторонення судді від посади є такі обставини: 1) у зв'язку з притягненням судді до кримінальної відповідальності; 2) при проведенні кваліфікаційного оцінювання; 3) у порядку застосування до судді дисциплінарного стягнення; 4) після ухвалення рішення про застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади.

У разі настання кожної із зазначених ст. 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» підстав відсторонення судді вирішуються як загальні, так і ряд спеціальних завдань, зокрема, при відсторонення судді від виконання посадових обов'язків через застосування до нього дисциплінарного стягнення вирішується загальне завдання, що полягає у захисті суспільного та індивідуального інтересу стосовно забезпечення належного розгляду справ незалежним, безстороннім та компетентним судом шляхом недопущення до вирішення юридичних спорів та розгляду кримінальних обвинувачень судді, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності за вчинений ним проступок; і спеціальне - недопущення порушення права кожного на справедливий суд, збереження довіри та авторитету судової влади в цілому, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів через недопущення до вирішення юридичних спорів та розгляду кримінальних обвинувачень судді, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності [165, с. 85-88].

Розгляд сутності відсторонення суддів у системі засобів контролю за сферою правосуддя має визначатися не лише із встановленням його цілей, завдань, але і принципів. Загальновизнаним є розуміння принципів права як певного системоутворюючого компоненту правової системи, що визначають керівні положення та ідеї, установки в будь-якій діяльності [170, с. 303-309].

Принципи права при їх закріпленні у актах законодавства відіграють: регулюючу роль, формуючи правосвідомість учасників суспільних відносин; базисом для здійснення правотворчої, правореалізуючої та правозастосовної діяльності [11, с. 22;130].

При цьому принципи відсторонення судді прямо чинним законодавством України не закріплено.

Виділяються такі підходи до розуміння системи принципів відсторонення, як : принцип попередження вчинення правопорушення; принцип забезпечення гарантування ефективності застосування засобів

юридичної відповідальності; принцип правової захищеності відстороненого працівника [24, с. 177].

Очевидно, що при здійсненні відсторонення мають бути дотримані загальноправові принципи правового регулювання суспільних відносин, зокрема, принцип верховенства права закріплений у статті 8 Конституції України [55]. Зміст принципу верховенства права, зокрема, тлумачиться у рішенні Конституційного Суду України у Рішенні від 02 листопада 2004 року № 15 рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання), де обґрунтовано його розуміння як панування права в суспільстві та пов'язав його з ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності. На думку Конституційного Суду України, одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, вона є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права [144].

Отже, при ретрансляції принципу верховенства права на інституцію відсторонення судді відбувається забезпечення його здійснення на засадах легітимності, справедливості та належної обґрунтованості.

При застосуванні відсторонення судді є важливим дотримання принципу пропорційності. У Рішенні Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 обґрунтовано, що цей принцип означає, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах держави, мають бути не тільки спрямованими на досягнення легітимної і вагомої мети, а й повинні бути співмірними з нею [145]. У Рішенні ЄСПЛ у справі «Осман проти

Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1998 року вказано, що обмеження не буде сумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції, «якщо воно не має правомірної мети і якщо відсутнє пропорційне співвідношення між вжитими засобами та поставленою метою» [40, с. 88-89].

Дотримання принципу пропорційності по суті гарантує усунення ситуацій, коли відсторонення судді є проявом надмірного втручання у здійснення правосуддя, і є базисом для гарантування захисту суб'єктивних прав та свобод від надмірного правообмеження [36, с. 91]. Він виступає в якості дотримання необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія) [146]. Його призначення насамперед виявляється у стримуванні втручання держави у права людини та збалансуванні публічних і приватних інтересів, внаслідок чого обмеження прав людини державними органами заради відповідного публічного інтересу повинно бути виправданим, а міра цих обмежень має бути необхідною та обґрунтованою [146].

Варто зазначити, що належність дотримання принципу пропорційності перебуває у безпосередньому взаємозв'язку із дотриманням принципу верховенства права [36, с. 91]. Дотримання принципу пропорційності при застосуванні відсторонення судді полягає у дотриманні необхідних меж втручання держави у здійсненні обмеження права особи на свободу праці як суб'єктивного права судді, так і у дотриманні вимог співмірності у реалізації функцій судочинства та контролю за ним з боку інших органів державної влади, зокрема, Вищої ради правосуддя, Офісу Генерального прокурора тощо.

Принцип пропорційності, зокрема, передбачає, що: 1) здійснення повноважень, як правило, не має спричиняти будь-яких негативних наслідків, що не відповідали б цілям, яких заплановано досягти; 2) якщо рішення або дія можуть обмежити права, свободи чи інтереси осіб, то такі обмеження мають бути виправдані необхідністю досягнення важливіших цілей; 3)

несприятливі наслідки для прав, свобод та інтересів особи внаслідок рішення чи дії суб'єкта владних повноважень мають бути значно меншими від тієї шкоди, яка могла б настати за відсутності такого рішення чи дії; 4) для досягнення суспільно корисних цілей необхідно обирати найменш «шкідливі» засоби [109].

Як зазначає Д.В. Ткаченко ухвалення рішення про відсторонення судді має відбуватися за умови, що «мета застосування є більш вагомим за наявність негативних наслідків», «відсутність рішення призведе до більш негативних наслідків, ніж здійснення обмеження індивідуального права» [165, с. 95]. Варто додати до такого висновку необхідність встановлення факту, що неможливим є застосування іншого засобу контролю за судовою системою, окрім як здійснення відсторонення судді, що є підставою для тлумачення такого засобу як певного виняткового засобу.

Важливим у застосуванні відсторонення судді є дотримання принципу законності як загальноправового принципу. Законність розуміється як «суворе і неухильне слідування державними органами та посадовими особами закону в процесі застосування права» або ж як «слідування праву органами держави і її громадянами» [9, с. 85-90].

Ретрансляція принципу законності на застосування відсторонення суддів передусім пов'язується із дотриманням вимоги щодо вичерпності підстав його реалізації, що має бути закріплено на рівні положень виключно законодавчих актів.

До системи загальноправових принципів, що регламентують застосування відсторонення судді, відноситься також принцип рівності, що походить від змісту статті 24 Конституції України, де закріплено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [55]. Дотримання принципу рівності при відстороненні

суддів означає, що не ухвалення такого рішення владним суб'єктом не може впливати питання раси, кольору шкіри, політичні, релігійні та інші переконання особи, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак. В цілому підтримуючи ідею необхідності забезпечення принципу рівності при обранні рішення про застосування відсторонення судді, варто наголосити, що судді мають дотримуватися принципу політичної нейтральності у своїй діяльності, що означає для спеціальне розуміння принципу рівності у діяльності судді.

Розгляд питання про відсторонення судді має відбуватися із дотриманням принципу публічності, дотримання розумності строків його застосування та імперативності виконання відповідного ухваленого рішення. Адже при публічному розгляді питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя пов'язується із висвітленням відомостей, що стали відомими під час кримінального провадження [94, с. 279-281].

Дотримання верховенства права та законності при ухваленні рішення про відсторонення судді пов'язується із застосуванням принципом особистої участі судді у процесі прийняття рішення про його відсторонення у разі, за наявності у нього такого бажання чи зацікавленості. Такий підхід певною мірою перебуває у конфронтації із положеннями Резолюції (77) 31 про захист прав особи відносно актів адміністративних органів, прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи 28 вересня 1977 року щодо будь-якого адміністративного акта, який за своїм характером може несприятливо впливати на права, свободи та інтереси особи, така особа може пред'явити факти й аргументи та у відповідних випадках докази, що будуть враховані адміністративним органом. У встановлених випадках особу, якої це стосується, повідомляють у належний час і способом, прийнятний для справи, про ці права (принцип 1 цієї Резолюції). Реалізація наведеного принципу повинна узгоджуватися з вимогами щодо належного та ефективного управління (абзац другий Додатку до Резолюції). Це, зокрема, означає, що зацікавлена особа не вислуховується, якщо немає можливості відкласти

прийняття адміністративного акта. Так само особі не надається можливість бути заслуханою, якщо це надмірно затягне адміністративну процедуру (пункт 18 Пояснювальної записки до Резолюції) [2]. Саме тому судді повинна надаватися можливість викласти свою позицію, що є додатковою гарантією прийняття справедливого рішення без допущення помилок через упущення певних обставин, на які може вказати суддя, щодо якого розглядається питання про відсторонення.

До принципів здійснення відсторонення судді має бути віднесено принцип обов'язковості, що при цьому допускає функціонування механізму оскарження відповідного рішення Вищого ради правосуддя як «квазісудового» органу, що відбувається шляхом оскарження до Верховного Суду.

Таким чином, принципи відсторонення судді поділяються на : загальноправові та спеціальноправові. Система принципів відсторонення судді має бути закріплена на законодавчому рівні шляхом внесення змін до ст. 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» частиною п'ятою у такій редакції:

«Стаття 62. Підстави тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя

1. Суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя:

- 1) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності;
- 2) при проведенні кваліфікаційного оцінювання;
- 3) в порядку застосування дисциплінарного стягнення.

2. З дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади суддя вважається тимчасово відстороненим від здійснення правосуддя без ухвалення Вищою радою правосуддя окремого рішення.

3. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя з інших підстав не допускається.

4. Повідомлення про рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя надсилається до суду, в якому такий суддя обіймає посаду в день розгляду Вищою радою правосуддя питання щодо судді, а також розміщується на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя та на офіційному веб-порталі судової влади України.

5. Засадами застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя є:

- 1) принцип попередження вчинення правопорушення;
- 2) принцип забезпечення гарантування ефективності застосування засобів юридичної відповідальності;
- 3) принцип правової захищеності судді;
- 4) принцип верховенства права;
- 5) принцип пропорційності;
- 6) принцип законності;
- 7) принцип рівності при дотриманні вимоги політичної нейтральності;
- 8) принцип публічності розгляду питання про відсторонення судді;
- 9) принцип обов'язковості здійснення рішення про відсторонення судді;
- 10) принцип допустимості оскарження рішення про відсторонення судді;
- 11) принцип розумності при визначенні строків та підстав відсторонення судді» (додаток Б).

Отже, здійснення відсторонення судді відноситься до засобів контролю у сфері правосуддя, що переслідує об'єктивну мету, що полягає у захисту публічного інтересу із дотримання авторитету судової влади, так і суб'єктивну мету, що пов'язується із запобігання вчинення правопорушень, що можуть пов'язуватися із діяльністю судді, при збереженні повного обсягу наданих йому повноважень.

Задля забезпечення ефективності застосування засобів контролю у сфері правосуддя є необхідним констатувати наявність проблеми

недосконалості та неналежного рівня ефективності функціонування Верховного Суду як інстанції, що має сприяти єдності судової практики, що пов'язується передусім із можливістю відходу від висловлених попередніх правових позицій, що одним із негативних результатів має для суддів ситуацію невизначеності тлумачення норм матеріального та процесуального законодавства, і як наслідок, може призвести до затягування справи і спричинити застосування до судді заходів дисциплінарної відповідальності.

Задля гарантування реалізації принципу незалежності судді є необхідним розглянути питання повернення до моделі формування сталої практики, що входило до сфери повноважень Пленуму Верховного Суду, що сприятиме зменшенню рівня невизначеності, яким характеризується національна судова практика, та спричинює виникнення підстав для застосування засобів дисциплінарної відповідальності судді.

Висновки до розділу 1

У першому розділі вирішено наукове завдання із встановлення змісту теоретико-правових засад здійснення процедури відсторонення судді у системі засобів контролю здійснення правосуддя, в результаті чого можуть бути сформульовані такі висновки.

1. Визначено адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судді.

Зазначено, що система контролю та нагляду відіграє важливу роль у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина, що є головною функцією сучасної держави. Підкреслено, що важливе значення у системі забезпечення верховенства права очевидно відіграє судова система країни, при цьому втручання у її функціонування з боку інших органів влади може створювати загрози забезпеченню здійснення правосуддя неупереджено, об'єктивно, справедливо та розумно.

Категорію «контроль» розглянуто з точки зору досліджень, здійснених представниками різноманітних гуманітарних наук - юриспруденції, економіки, політології, соціології, філології, філософії буття та права.

Наголошено, що здійснення контролю у сфері правосуддя має бути дещо відмінним від здійснення контролю за прийняттям управлінського акту органом виконавчої влади та подальшою його реалізацією, тому що його надмірність може стати ознакою втручання у діяльність суду та стати перепорою для врегулювання правових спорів та конфліктів на засадах неупередженості та об'єктивності.

Зроблено висновок, що здійснення функції контролю може розумітися у вузькому та широкому значеннях, де вузьке значення полягає у реалізації перевірки підконтрольними суб'єктами результатів діяльності його підлеглих у порядку субординаційного впливу; а широке розуміння визначається як певна сукупність політичних, економічних та ідеологічних методів, що сприяють стабілізації суспільних правовідносин та державного ладу, тобто за такого розуміння контроль може бути ототожнено із соціальним контролем.

Підкреслено, що принцип незалежності судової влади очевидно безпосередньо виключає взагалі відсутність контролю за нею, за здійсненням нею покладених на неї завдань та повноважень.

Наголошено, що реалізація контролю у сфері здійснення правосуддя таким чином має бути чітко регламентованою і відбуватися лише у визначених чинним законодавством України випадках, із дотриманням встановлених процедур, де одним із критеріїв ефективності здійснення контролю у сфері правосуддя позаяк має визнаватися вимога щодо забезпечення можливості його оперативного вжиття у разі необхідності та обумовленості відповідними суспільними (публічними потребами).

Ознаками та особливостями змісту контрольної діяльності у сфері правосуддя визначено: характер підпорядкування, що існує між суб'єктом здійснення контрольної функції та об'єктом впливу; специфічний об'єкт, яким необхідно визнати дотримання вимог законності та верховенства права

у здійсненні покладених на орган функцій та завдань; допустимість у разі необхідності застосування до підконтрольного суб'єкта заходів впливу, в тому числі що мають характер обмежень; відносини владної підпорядкованості; стадійність здійснення контролю, що полягає у нормативному визначенні критеріїв відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень; оцінка відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень згідно із якісними та кількісними показниками; корегування виявлених відхилень.

Зроблено висновок, що ознаками контролю є: специфічний об'єкт та суб'єкти здійснення, що можуть перебувати у взаємозв'язку або не бути у такій взаємодії; розуміння його як гарантії дотримання вимог законності та верховенства права; проявом оцінки відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень згідно із якісними та кількісними показниками; засобом корегування виявлених відхилень; є універсальним регулятором суспільних правовідносин; необхідність визнання рівнозначності форм та видів контролю, незалежно від статусу суб'єкта, на якого покладаються відповідні функції.

Визначено, що здійснення контролю у сфері правосуддя має переслідувати передусім надання динаміки суспільним правовідносинам, певного руху до їх покращення та реформаційних перетворень, здатних усунути недоліки відповідної системи.

Наголошено, що межами здійснення контролю є межі здійснення поточного судового розгляду справи, де втручання сторонніх осіб не допускається.

Зроблено висновок, що розуміння адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді має виходити із законодавчого визначення допустимого впливу на суддю, що спрямовується в широкому сенсі, на оптимізацію здійснення функції правосуддя в цілому, і зокрема, на подолання проявів непрофесійності, допущених суддею шляхом застосування до нього регламентованого переліку стягнень чи обмежень у

разі настання вичерпного переліку обставин, де важливе значення має місце, час та причини застосування контролю.

2. Охарактеризовано функції та принципи адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді.

Підкреслено, що функціонально контроль не повинен спрямовуватися виключно на провадження відповідних заходів із перевірки діяльності суб'єкта. Контроль не має існувати заради контролю.

Наголошено, що оцінка ефективності здійснених контрольних заходів має відбуватися через встановлення ступеня досяжності поставлених перед ними завдань.

Зроблено висновок, що встановлення змісту функцій та завдань здійснення контролю у сфері правосуддя має виходити із розуміння перших як певного напрямку розвитку відповідного інституту, тоді як останні мають розумітися як певний обсяг дій, що мають бути виконанні на шляху до належності забезпечення функцій.

Визначено, що функцією здійснення контролю у сфері правосуддя має бути визнано правозахисне спрямування, ціллю, що висувається задля її досягнення – є панування режиму законності та верховенства права, тоді як завданнями буде певний обсяг процедурних дій, що мають бути застосовані задля відповідної та належної реалізації функцій та цілей.

Наголошено, що можливим є розуміння цілі та функції як стратегій розвитку контролю у сфері правосуддя, тоді як обрання та подальше виконання певних дій чи проявів бездіяльності владного суб'єкта має визнаватися тактикою таких правовідносин.

Зроблено висновок, що завдання контролю визначають обсяг компетенції владного суб'єкта, та залежить від сфери реалізацію контролю.

До завдань здійснення контролю у сфері правосуддя віднесено: ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; утворення органів для розгляду

справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; розгляду скарг на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; ухвалення рішення про звільнення судді з посади; надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; призначення та звільнення з посад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; прийняття рішення про звільнення членів Вищої ради правосуддя; узагальнення практики здійснення дисциплінарних проваджень стосовно суддів та ухвалення рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності; затвердження Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) після консультацій з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Радою суддів України та Громадською радою доброчесності (ч.1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»).

Зроблено висновок, що завдання у сфері контролю за правосуддям полягають у: здійсненні аналітичних дій щодо дотримання етики професійної діяльності суддями, стандартів доброчесності, принципів неупередженості, оперативності та своєчасності розгляду справ, що виконується ВРП, ВККС України та Радою суддів України; з'ясування наявності підстав застосування відповідальності суддів, а також застосування попереджувальних заходів задля усунення правопорушень у майбутньому.

Акцентовано, що функціонально застосування заходів контролю у сфері правосуддя переслідує мету побудови системи здійснення судочинства н засадах законності та верховенства, що досягається шляхом застосування ряду завдань, які полягають у проведенні аналітичних узагальнень практики правозастосування, що є базисом для зростання рівня професійних компетентностей юристів і суддів зокрема, прогнозуванні розвитку судової системи та встановленні її ролі у побудові сучасної демократичної держави,

вжитті заходів із усунення правопорушень, що допускаються суддями, задля передусім не карання винних, а саме задля забезпечення права особи на захист як непорушного та невід'ємного права.

Зазначено, що реалізація таких завдань пов'язується із застосуванням певних адміністративних форм, процедур, інструментів діяльності в цілому, і зокрема, у сфері правосуддя – передусім такі форми реалізуються ВРП та ВККС України відносно суддів. Застосування окремих форм та процедур щодо здійснення контролю у сфері правосуддя (в тому числі і тимчасового відсторонення судді) має відповідати основоположним засадам, ідеями, підходам, що утворюють наше уявлення про принципи такої діяльності.

Акцентовано, що принципи контролю у сфері здійснення правосуддя мають розглядатися крізь призму встановлення відповідних засад, що здатні відобразити специфіку такого суспільного явища.

З'ясовано відсутність спеціального законодавчого акту з питань здійснення контролю у сфері правосуддя в Україні.

Зроблено висновок, що розуміння принципів контролю у сфері правосуддя має виходити із відображення основоположних засад встановлення управління з питань організації діяльності судової системи, призначення на посаду судді та застосування стягнень до судді, включаючи звільнення з посади чи тимчасове відсторонення.

Обґрунтовано, що принципами контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя є: принцип верховенства права; принцип законності; принцип об'єктивності; принцип незалежності владного суб'єкта від дій підконтрольної особи; принцип гласності; принцип системності; принцип обґрунтованості; принцип оптимальності; принцип взаємодії органів суддівського самоврядування та контролюючих суб'єктів; принцип відкритості; принцип невтручання в триваючий судовий розгляд; принцип забезпечення реалізації суддівського імунітету та незалежності суддів; принцип розумності.

3. Визначено види адміністративно-правових засобів та форми контролю за діяльністю судді.

З'ясовано, що здійснення контролю в сфері правосуддя відбувається із застосуванням певних форм, що відображуються у певних засобах та процедурах. Простежено розвиток наукової дискусії щодо встановлення змісту такого категоріального ряду, як «адміністративна процедура», «адміністративно-правовий засіб», «форма управлінської діяльності», що передусім є свідченням багатовекторності досліджуваних явищ.

Встановлено, що адміністративно-правова форма здійснення контролю у сфері правосуддя є певною сукупністю повноважень владного суб'єкта, що визначаються обсяг компетенції та наповнюють його правовий статус.

Акцентовано, що пошук універсальних підходів до встановлення системи адміністративно-правових форм контролю в цілому, і зокрема – у сфері правосуддя посилюється наявною нормативною невизначеністю щодо вирішення такої проблематики.

Зроблено висновок, що формами здійснення контролю за діяльністю судді є: здійснення перевірки (планової чи позапланової); кваліфікаційне оцінювання діяльності судді; оцінювання законності рішення дисциплінарної палати Вищою радою правосуддя; оцінювання кваліфікаційного рівня судді та кандидата на зайняття посади судді; оцінювання значимості інформації Громадської ради доброчесності; оцінювання систематизованих матеріалів кваліфікаційного оцінювання; оцінювання кандидатів на посаду судді Громадською радою міжнародних експертів; проведення експертизи за участі третіх осіб. Встановлено, що застосування форм, заходів та засобів контролю за діяльністю судді відноситься до компетенції прямо визначених нормами чинного законодавства органами - Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, органів суддівського самоврядування, органів державної влади (Офіс Генерального прокурора України), національні та міжнародні громадські інституції.

До адміністративно-правових засобів здійснення контролю у сфері правосуддя віднесено: проведення службового розслідування; опитування; оцінка інформації, поданої у деклараціях доброчесності, та інших декларативних документах; тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, звільнення з посади; застосування інших заходів дисциплінарної відповідальності до судді тощо.

4. Розглянуто відсторонення судді у системі адміністративно-правових заходів контролю за діяльністю судді.

Встановлено, що функціонування інституту відсторонення судді від здійснення правосуддя як адміністративно-правового заходу реагування, спрямованого на забезпечення правомірності діяльності судової системи та гарантування права особи на захист.

Обґрунтовано, що за своїм змістом тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя розуміється як певний адміністративно-правовий засіб втручанням у незалежність судді, що обмежує його право на працю. З'ясовано, що застосування відсторонення від здійснення правосуддя на відміну від застосування відсторонення до працівників в порядку КЗпП України, не пов'язується із повним припиненням йому виплат - згідно із вимогами ч.8 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призупиняється лише виплата доплат до посадового окладу судді, тоді як основний посадовий оклад продовжує виплачуватись.

Визначено, що підстави для оскарження та скасування рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, є вичерпними та не підлягають розширеному тлумаченню.

Зроблено висновок, що застосування відсторонення судді, який перебуває у якості підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні переслідує мету забезпечення права особи на справедливий суд, збереження авторитету судової влади та довіри до судової системи, що має визнаватися як об'єктивна мета. Суб'єктивною метою застосування

тимчасового відсторонення судді від виконання покладених на нього функцій здійснення правосуддя є уникнення можливості для судді створювати перепони для об'єктивного провадження у кримінальній справі.

Зроблено висновок, що здійснення відсторонення судді від здійснення правосуддя переслідує такі цілі, як: збереження авторитету судової влади як об'єктивної мети, та усунення перешкод встановлення істини у справі та перешкод для відновлення порушеного права як суб'єктивна мета.

Підкреслено, що у разі настання кожної із зазначених ст. 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» підстав відсторонення судді вирішуються як загальні, так і ряд спеціальних завдань, зокрема, при відсторонення судді від виконання посадових обов'язків через застосування до нього дисциплінарного стягнення вирішується загальне завдання, що полягає у захисті суспільного та індивідуального інтересу стосовно забезпечення належного розгляду справ незалежним, безстороннім та компетентним судом шляхом недопущення до вирішення юридичних спорів та розгляду кримінальних обвинувачень судді, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності за вчинений ним проступок; і спеціальне - недопущення порушення права кожного на справедливий суд, збереження довіри та авторитету судової влади в цілому, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів через недопущення до вирішення юридичних спорів та розгляду кримінальних обвинувачень судді, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

Акцентовано, що розгляд сутності відсторонення суддів у системі засобів контролю за сферою правосуддя має визначатися не лише із встановленням його цілей, завдань, але і принципів.

Принципи відсторонення судді поділено на : загальноправові та спеціальноправові, що складається із такої системи основоположних засад, як: 1) принцип попередження вчинення правопорушення; 2) принцип забезпечення гарантування ефективності застосування засобів юридичної відповідальності; 3) принцип правової захищеності судді; 4) принцип

верховенства права; 5) принцип пропорційності; 6) принцип законності; 7) принцип рівності при дотриманні вимоги політичної нейтральності; 8) принцип публічності розгляду питання про відсторонення судді; 9) принцип обов'язковості здійснення рішення про відсторонення судді; 10) принцип допустимості оскарження рішення про відсторонення судді; 11) принцип розумності при визначенні строків та підстав відсторонення судді.

Зроблено висновок, що здійснення відсторонення судді відноситься до засобів контролю у сфері правосуддя, що переслідує об'єктивну мету, що полягає у захисті публічного інтересу із дотримання авторитету судової влади, так і суб'єктивну мету, що пов'язується із запобігання вчинення правопорушень, що можуть пов'язуватися із діяльністю судді, при збереженні повного обсягу наданих йому повноважень.

Встановлено, що задля забезпечення ефективності застосування засобів контролю у сфері правосуддя є необхідним констатувати наявність проблеми недосконалості та неналежного рівня ефективності функціонування Верховного Суду як інстанції, що має сприяти єдності судової практики, що пов'язується передусім із можливістю відходу від висловлених попередніх правових позицій, що одним із негативних результатів має для суддів ситуацію невизначеності тлумачення норм матеріального та процесуального законодавства, і як наслідок, може призвести до затягування справи і спричинити застосування до судді заходів дисциплінарної відповідальності.

Акцентовано, що задля гарантування реалізації принципу незалежності судді є необхідним розглянути питання повернення до моделі формування сталої практики, що входило до сфери повноважень Пленуму Верховного Суду, що сприятиме зменшенню рівня невизначеності, яким характеризується національна судова практика, та спричинює виникнення підстав для застосування засобів дисциплінарної відповідальності судді.

Висновки та положення, визначені у першому розділі дисертації, оприлюднено у ряді наукових авторських публікацій [61; 62; 63; 64].

РОЗДІЛ 2

ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ

2.1 Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді

Будь-який досвід є цінним з точки зору впровадження найкращих практик, які вже були випробувані та довели свою ефективність. Зокрема й питання ефективності адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді доцільно розглядати з точки зору зарубіжного досвіду.

Варто вказати, що держави-учасниці Європейської конвенції з прав людини доручають спеціальній установі (у кожній країні ці повноваження покладено на різні органи) завдання адмініструвати неправомірні дії, які судді можуть вчинити під час виконання своїх службових обов'язків. Таку установу, іноді закріплену в Конституції, французькою мовою часто називають «Conseil National de la Magistrature» (Національна судова рада) (далі – CNM).

Це стосується, наприклад, колишньої Югославської Республіки Македонія, яка менш ніж за рік була предметом чотирьох рішень Європейського суду з прав людини, а саме: *Mitrinovski v. The former Yugoslav Republic of Macedonia* (справа № 6899/12) [84], 30 квітня 2015 року, *Gerovska Popčevska v. The former Yugoslav Republic of Macedonia* (справа № 48783/07) [23], 7 січня 2016 року, *Jaksovski et Trifunovski v. The former Yugoslav Republic of Macedonia* (справа № 56381/09) [218], 7 січня 2016 року та *Poposki et Dum v. The former Yugoslav Republic of Macedonia* (справа № 69916/10 et 36531/11), 7 січня 2016 року [238].

Всі ці рішення стосуються питання про склад «СNM», коли останній виконує справжню судову функцію. Кожного разу Суд одноголосно визнавав порушення пункту 1 статті 6 Конвенції за відсутність неупередженості, а у випадку, наприклад, Геровської Попчевської «за відсутність незалежності зазначеного органу» [23].

Доцільно зазначити, що відповідно до колишнього Закону про судову організацію, будь-який член СNM міг звернутися до ради задля встановлення факту вчинення суддею професійної неправомірної поведінки. Крім того, будь-який висновок СNM про визнання судді винним у такій неправомірній поведінці, неминуче призводив до відсторонення судді.

Обставини чотирьох справ, які були названі вище, були дуже схожими; всі заявники були піддані дисциплінарному провадженню, після чого СNM усунув заявників зі своїх посад за професійну неправомірну поведінку.

Предбачувані неправомірні дії були, однак, різного характеру: незаконна заміна наказу про тримання під вартою наказом про обов'язкове проживання (Мітріновський проти колишньої Югославської Республіки Македонія), розгляд справи без дотримання встановленого порядку пріоритету (Геровська Попчевська проти колишньої Югославської Республіки Македонія), відсутність належної обережності при проведенні цивільного провадження (Jakovski et Trifunovski v. The former Yugoslav Republic of Macedonia), відсутність належної обережності при розслідуванні інциденту в СІЗО (Jakovski et Trifunovski v. The former Yugoslav Republic of Macedonia), порушення правил представництва сторін (Poposki et Dum v. The former Yugoslav Republic of Macedonia) та нездатність встановити особу засудженої особи та потенційний конфлікт інтересів (Poposki et Dum v. The former Yugoslav Republic of Macedonia).

У справі Мітріновський проти колишньої Югославської Республіки Македонія суддя, голова комітету з п'яти суддів Верховного суду, ініціював провадження проти заявника в СNM, до якого він подав матеріали та аргументи на підтримку своїх тверджень у професійній проступки. Він

з'явився як заявник перед спеціальною комісією, створеною CNM для вирішення скарги. Потім він взяв участь у остаточному рішенні відкликати заявника, у своїй ролі члена CNM.

У справі Геровська Попцевська проти колишньої Югославської Республіки Македонія суддя, член CNM, прийняв рішення щодо справи заявника після засідання в палаті та пленарних зборах Верховного суду, які постановили, що були вчинені професійні неправомірні дії. Він проголосував за думку пленарної асамблеї, повністю усвідомлюючи, що думка буде використана в розгляді проти заявника перед CNM. Крім того, міністр юстиції був членом CNM, коли було прийнято рішення про звільнення, незважаючи на те, що раніше було подано запит до CNM щодо справи заявника, як голови Національної антикорупційної комісії.

У справах *Jaksovski et Trifunovski v. The former Yugoslav Republic of Macedonia* та *Poposki et Dum v. The former Yugoslav Republic of Macedonia* судді попросили CNM розслідувати справу першого та другого заявників відповідно. Суддя також провів попереднє розслідування, спрямоване на збір відповідної інформації та доказів. Згодом спеціальна комісія, створена CNM, вивчила ці докази та заслухала аргументи заявників, а також суддів, які потім взяли участь у прийнятті остаточного рішення про усунення.

Що стосується мотивації судових рішень, питання про застосовність пункту 1 статті 6 Конвенції до провадження в CNM не було порушено. Це насправді виправдано, оскільки цей аспект був чітко визнаний Судом у справі «Олуїч проти Хорватії» (*Olujić v. Croatia*), заява № 22330/05 (ЄСПЛ, 5 травня 2009 р.) [97] щодо відсторонення Голови Верховного Суду.

Аналогічно, CNM був визнаний як «Суд», незважаючи на те, що він не є традиційним судом і не є частиною звичайної судової системи країни. У кожному з цих рішень ЄСПЛ не мав труднощів у розгляді того, що судді, які ініціювали дисциплінарне провадження проти заявників, діяли як судді. Тому вони були дискваліфіковані від участі в судових рішеннях та в накладенні найсуворішої дисциплінарної санкції, тобто звільнення. Відповідно до своєї

прецедентної справи, пов'язаної з неупередженістю, ЄСПЛ відмовився надавати будь-якого значення тому факту, що судді, оскаржені заявниками за упередженість, були лише одним або двома членами серед п'ятнадцяти членів пленарного засідання CNM. Єдиний факт для цих суддів поєднання функцій викликав об'єктивні сумніви щодо неупередженості CNM в цілому[253].

Отже, чотири рішення, розглянуті нами, узгоджуються з вищезгаданою справою *Olujic v. Croatia* [97]. У цій справі Заявник працював головою Верховного Суду. У 1996 році його звинуватили у сексуальних стосунках з неповнолітніми та у використанні свого службового становища для створення сприятливих фінансових умов для діяльності двох осіб, відомих своєю злочинною діяльністю. Проти нього було порушено дисциплінарне провадження в Національній раді судової влади. У січні 1997 року було встановлено, що заявник зловживав своїм службовим становищем для публічного висловлення співчуття двом особам, які мали кримінальне минуле, і вирішив звільнити його з посади судді. Протягом наступних кількох місяців троє членів НКК – А.П., В.М. та М.Х. – давали інтерв'ю пресі, роблячи негативні заяви про справу заявника. Рішення НКК було підтримано Палатою графств парламенту. Однак у квітні 1998 року Конституційний суд скасував обидва рішення і направив справу на новий розгляд. Після відновлення провадження у справі заявник безуспішно подавав клопотання про відвід А.П., В.М. та М.Х. та проведення відкритого слухання. У жовтні 1998 року заявника знову було визнано винним і позбавлено суддівського статусу. Палата графств залишила рішення СНС без змін. У грудні 1998 року заявник подав скаргу до Конституційного суду, стверджуючи, зокрема, що дисциплінарне провадження проти нього не було публічним, що три члени НКК не були неупередженими і що вони не допитали трьох свідків захисту. У грудні 2004 року Конституційний суд відхилив його скаргу як необґрунтовану [97]:

1) питання про застосовність положень Конвенції до справи. Уряд стверджував, що стаття 6 Конвенції не застосовується до справи заявника в її цивільному або кримінально-правовому аспекті, зокрема з огляду на особливий характер посади заявника як голови Верховного суду. Проте Суд вважав це недоречним, оскільки внаслідок оскаржуваного дисциплінарного провадження заявника не лише було відсторонено від посади, Але й мене позбавили статусу судді. Застосовуючи тест, викладений у рішенні Європейського суду у справі «Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» ([винесено Великою палатою], № 63235/00, ECHR 2007-..., «Інформаційний бюлетень з практики Європейського суду з прав людини» № 96), На початку Суд зазначає, що національне законодавство виключає судовий захист у контексті дисциплінарного провадження щодо суддів. Однак це стосується захисту в судах загальної юрисдикції. Заявник подав заяву в конституційному провадженні, висунувши ті самі аргументи, що й у Суді, який Конституційний Суд розглянув по суті. Беручи до уваги межі розгляду справи Конституційним судом, зокрема той факт, що він має повноваження скасувати рішення НКК та направити справу на новий розгляд, Суд доходить висновку, що такий перегляд забезпечив заявнику доступ до правосуддя відповідно до національного правопорядку, який відповідає умовам «тесту Ескелінена».. Суд також вважає, що НКК користувалася судовими повноваженнями і повинна розглядатися як незалежний суд, створений законом для цілей статті 6 Конвенції. Відповідно, ця стаття застосовна в цивільно-правовому аспекті до справи заявника.

2) Неупередженість Національної судової ради. Суд зазначає, що інтерв'ю з В.М. було опубліковано в національній щоденній газеті в лютому 1997 року, коли справу вперше розглядала окружна палата. Розкриття того факту, що В.М. голосував проти призначення заявника на посаду голови Верховного Суду, у поєднанні з тим, що він сам був потенційним кандидатом на цю посаду і тому вважав, що повинен був взяти самовідвід від дисциплінарного провадження щодо заявника, створило ситуацію, яка могла

породити законні сумніви щодо неупередженості справи. Щодо А.П., який на той час був головою СНБ, Суд зазначає, що інтерв'ю з ним було опубліковано в тій же газеті в березні 1997 року, коли справа розглядалася Конституційним судом. У цьому інтерв'ю А.П. стверджував, що заявник використовував особистий вплив та контакти для захисту двох осіб із судимістю, і додав, що аргументи захисника про те, що справа мала політичний характер, не відповідають дійсності. Ці заяви свідчать, що А.П. мав усталений погляд на справу заявника, який був несумісним з його подальшою участю у відновленому провадженні у справі заявника. У вересні 1997 року, коли справа ще перебувала на розгляді в Конституційному суді, інша національна газета опублікувала інтерв'ю з М.Х., який описав заявника як суддю без досвіду чи знань і іноземну особу в хорватській судовій системі. Суд вважає, що ці вирази чітко демонструють упереджене ставлення М.Г. до заявника і що його участь у провадженні після публікації інтерв'ю була несумісною з вимогою неупередженості.

3) Право на громадські слухання. NSS не дозволила громадськості бути присутньою на слуханні справи заявника на тій підставі, що це було необхідним для захисту гідності заявника особисто та судової влади в цілому, не розкриваючи цих аргументів детально. Однак сам заявник просив оприлюднити слухання, що показало, що він не вважає необхідним захищати свою честь та гідність. У випадку із заявником, що справа проти заявника мала політичний характер, публічний характер провадження в NSS явно відповідав би інтересам заявника та суспільства в цілому. Однак відмова в доступі до громадськості не була усунута ні в Палаті графств, ні в Конституційному суді.

4) Рівність процедури. НКР обґрунтовував свою відмову допитати свідків, про які просив заявник, тим, що обставини, які стосуються доказів, на які він посилався, або вже були встановлені, або не мали відношення до справи. що показання свідків, про які йдеться, мали відношення до справи заявника, оскільки вони могли сприяти його лінії захисту. Крім того,

наведені NCC не були достатніми для обґрунтування відмови від допиту будь-яких свідків, про яких просив скажчик, що зрештою обмежило його здатність представляти докази у своїй справі, всупереч гарантіям справедливого судового розгляду.

У справі були допущені порушення вимог статті 6 Конвенції (прийнята одноголосно). При застосуванні статті 41 Конвенції. Суд присудив заявнику 5000 євро компенсації моральної шкоди [97].

Таким чином CNM дотрималося вимог неупередженості, а також незалежності – де-факто за винятком присутності члена виконавчої влади, такого як міністр юстиції – як зазначено в пункті 1 статті 6 Конвенції, принаймні, коли ця установа виконує судові функції, які мають першорядне значення, не тільки для особистої долі суддів, які знаходяться поза юрисдикцією звичайних судів, що стосується їх кар'єри, але повинні користуватися довірою громадськості, а також на благо національної судової системи в цілому.

Цікавим є також досвід Індії щодо досліджуваної проблематики. Зокрема сьогодні розглядається досить гучна справа щодо того, що деякі члени парламенту ініціювали провадження щодо усунення нинішнього головного судді Індії, надіславши повідомлення голові Радж'я Сабхи. За національним законодавством, суддя може бути відсторонений від посади за клопотанням, прийнятим парламентом на підставі «доведеної неправомірної поведінки або недієздатності». Хоча Конституція Індії не використовує поняття «імпічмент», воно в розмовній мові використовується для позначення провадження за статтею 124 (для усунення судді Верховного суду) та статтею 218 (для усунення судді Вищого суду).

Конституція Індії передбачає, що суддя може бути звільнений лише за наказом Президента на основі клопотання, прийнятого обома палатами парламенту. Процедура відсторонення суддів розроблена в Законі про розслідування суддів 1968 року. Закон встановлює наступні кроки для відсторонення від посади:

1) Відповідно до Закону, клопотання про імпічмент може виникнути в будь-якій палаті парламенту. Для ініціювання провадження: (i) принаймні 100 членів Лок Сабхи можуть надати підписане повідомлення спікеру, або (ii) принаймні 50 членів Радж'я Сабхи можуть дати підписане повідомлення Голові. Спікер або Голова можуть проконсультуватися з окремими особами та вивчити відповідні матеріали, пов'язані з повідомленням. Виходячи з цього, він або вона може вирішити або визнати клопотання, або відмовитися визнати його.

2) Якщо клопотання буде прийнято, спікер або голова (який його отримує) складатиме комітет з трьох членів для розслідування скарги. Він включатиме: (i) суддю Верховного суду; (ii) головного судді Вищого суду; та (iii) видатного юриста. Комітет висведе звинувачення, на основі яких буде проведено розслідування. Копія звинувачень буде надіслана судді, який може пред'явити письмовий захист.

3) Після завершення розслідування Комітет подасть свою доповідь спікеру або голові, який потім подасть звіт у відповідній палаті парламенту. Якщо у звіті буде зафіксовано висновок про неправомірну поведінку або недієздатність, клопотання про видалення буде прийнято на розгляд та обговорено.

Клопотання про видалення має бути прийняте кожною Палатою парламенту: (i) більшістю від загального числа членів цієї Палати; і (ii) більшістю не менше двох третин членів цієї Палати, присутніх і голосуючих. Якщо пропозиція буде прийнята цією більшістю, вона буде надіслана до іншої палати для прийняття. Після того, як клопотання буде прийнято в обох палатах, воно надсилається президенту, який видасть наказ про усунення судді [206].

Конституція Індії також передбачає набір правил щодо усунення судді Верховного суду. Зокрема, стаття 124(4) згадує ті положення про видалення судді Верховного суду наступним чином: суддя Верховного суду не може бути відсторонений від посади, за винятком наказу Президента, прийнятого

після звернення кожної палати парламенту, підтриманого більшістю від загального членства в цій палаті, більшістю не менше двох третин членів цієї палати, присутніх і голосування було представлено президенту на тій же сесії для такого відсторонення на підставі доведеної неправильної поведінки або недієздатності. Парламент може за законом регулювати процедуру подання звернення та розслідування та підтвердження неправомірної поведінки або недієздатності судді відповідно до попереднього пункту.

Професор Румкі Басу стверджує [182], що конституційні положення для запиту незалежності судової влади чітко дають зрозуміти, що судова влада виходить за рамки виконавчого або законодавчого втручання, оскільки: 1) мінімальна кваліфікація для судді прописана в самій конституції; 2) після призначення судді можуть обіймати посаду до 65 років, вони не можуть бути видалені під час перебування на посаді, за винятком доведеної неправильної поведінки або недієздатності; 3) процедура видалення занадто складна. Пропозиція повинна бути прийнята більшістю від загальної кількості членів обох палат парламенту та двома третинами присутніх і голосуючих членів; 4) заробітна плата суддів та адміністративні витрати Верховного суду стягуються з Консолідованого фонду Індії [CFI] і не підлягають голосуванню парламентом; 5) судді Верховного суду не можуть стосовувати або діяти в будь-якому суді або перед будь-яким органом на території Індії після виходу на пенсію [182].

Процедура відсторонення судді Верховного суду Індії є складною, призначеною для забезпечення незалежності судової влади, ключовими кроками якої є:

1) Ініціювання процесу видалення: процес може бути ініційований за поданням у будь-якій палаті парламенту. Клопотання про усунення судді має бути підписано щонайменше 100 членами Лок Сабхи або 50 членами Радж'я Сабхи.

2) Слідчий комітет: після того, як клопотання буде ініційовано, президент Індії може передати це питання до комітету, що складається з

трьох членів. Цей комітет зазвичай включає: головного судді Індії або суддю Верховного суду, призначеного головним суддею. Головний суддя Вищого суду.

3) Розслідування та звіт: Комітет розслідує підстави для відсторонення судді та представляє звіт президенту. Суддя, про який йде мова, має право бути представленим і представляти докази на свій захист під час розслідування.

4) Схвалення парламенту: після отримання звіту президент може представити це питання в обох палатах парламенту. Якщо кожна палата, більшістю від загального числа членів цієї палати та більшістю не менше двох третин членів, присутніх і голосуючих, схвалить клопотання, суддя може бути відсторонений.

5) Звернення до Президента: резолюція про усунення судді, якщо вона буде прийнята обома палатами, подається Президенту для їх затвердження. Якщо Президент дає схвалення, суддя буде відсторонений від посади.

Важливо зазначити, що підстави для відсторонення судді включають «доведену неправильну поведінку або недієздатність». Термін «неправомірна поведінка» конкретно не визначений у Конституції Індії, але, як охоплює вагомі професійні або особисті неправомірні дії. Процес видалення досить складний, щоб гарантувати, що судді не піддаються довільному або політичному тиску та що їх незалежність непохитна. Конституція Індії передбачає надійну систему, яка включає кілька етапів перевірки та затвердження обома палатами парламенту [260].

Доцільно вказати, що статті 124-147 у частині V Конституції Індії передбачають організацію, незалежність, повноваження, юрисдикцію та процедури Верховного суду. В даний час під присягою є 23 судді (включаючи головного суддю Індії) проти максимально можливої чисельності 31. Президент Індії призначає суддів Верховного суду, які

можуть бути звільнені та призначені за наказом президента Індії. У цій статті ми пояснюємо повну юридичну процедуру усунення судді Верховного Суду [247].

Дебати Конституційної асамблеї показують, що суддя може бути відстороненим, коли проти нього будуть висунуті звинувачення [240].

Наразі у Кенії після кількох місяців грандіозних виступів політиків, які звинувачують судову владу в корупції та співучасті у вузьких інтересах, заступник Президента Рігаті Гачагуа 14 січня 2024 року заявив, що подасть петицію до Комісії з питань судової служби про усунення судді Естер Майни за передбачувану неправомірну поведінку та корупцію.

Його публічна заява слідує за запрошенням головного судді Марти Куме до всіх кенійців з доказами неправомірної поведінки, де б вони не були, включаючи виконавчого директора, представити докази, що пов'язують будь-якого суддю з корупцією або утриматися від загального засудження.

Стаття 167 Конституції Кенії надає головному судді та суддям безпеку перебування на посаді до тих пір, поки вони перебувають на посаді.

Конституція Кенії закріплює, що:

1) суддя повинен піти з посади після досягнення сімдесятирічного віку, але може вирішити піти на пенсію в будь-який час після досягнення віку шістдесяти п'яти років.

2) головний суддя та будь-який інший суддя можуть подати у відставку, повідомивши президента в письмовій формі.

Це вимагає, щоб був процес звільнення судді у випадку, якщо суддя не досяг віку виходу на пенсію, а також добровільно написав заяву про відставку президенту. Конституція Кенії, глава 10, стаття 168 містить вимоги щодо процедури відсторонення, як-то: суддя вищого суду може бути відсторонений від посади лише на підставі доведених фактів, зокрема це може бути: а) нездатність виконувати службові функції, що виникають через психічну або фізичну неієздатність; б) порушення кодексу поведінки, встановленого суддям вищих судів Актом парламенту; в) банкрутство г)

некомпетентність; д) груба неправомірна поведінка. У випадку з Рігаті Гачагуа він спеціально згадав про подання петиції, заснованої на пункті «д» – це груба неправомірна поведінка.

Відсторонення судді у Кенії може бути ініційоване лише Комісією з питань судової служби, що діє з власної ініціативи, або за клопотанням будь-якої особи до Комісії з питань судової служби. Петиція особи до Комісії з питань судової служби повинна бути складена в письмовій формі, та містити факти, що становлять підстави для відсторонення судді.

Комісія з питань судової служби розглядає петицію і, якщо вона дійде висновку, що клопотання розкриває підставу для відсторонення відповідно до чинного законодавства, надсилає петицію Президенту, який протягом чотирнадцяти днів після отримання клопотання відсторонює суддю від посади і, діючи відповідно до рекомендацій Комісії з судової служби у випадку судді, відмінного від Головного судді, призначити трибунал, що складається з:

1) голови та трьох інших членів з числа осіб, які обіймають або обіймали посаду судді вищого суду, або які мають право бути призначеними як такі посади, але які, в будь-якому випадку, не були членами Комісії з питань судової служби в будь-який час протягом безпосередньо попередніх трьох років;

2) один адвокат зі стажем не менш п'ятнадцяти років;

3) дві інші особи з досвідом роботи в державних органах.

Незважаючи на статтю 160 (4) Конституції, винагорода та пільги, що виплачуються судді, який відсторонений від посади відповідно до чинного законодавства, коригуються до того часу, поки суддя не буде звільнений або поновлений на посаді.

Трибунал, призначений відповідно до чинного законодавства, має нести відповідальність за регулювання провадження, оперативно розслідувати всі питання та оцінювати докази у справі, повідомляти про факти та надавати обов'язкові рекомендації Президенту.

Суддя, який за рішенням трибуналу притягнутий до відповідальності, може оскаржити рішення у Верховному суді протягом десяти днів після того, як трибунал зробить свої рекомендації.

Відповідно, Закон про судову службу № 1 від 2011 року [252], закріплює, що:

1) Процедура, що регулює поведінку трибуналу, створеного з метою відсторонення головного судді, заступника головного судді або судді, повинна бути чітко закріплена.

2) Якщо трибунал, призначений для відсторонення судді, крім Головного судді, орган, що ініціює справу, призначає Голову, а члени обирають заступника Голови трибуналу з числа своїх.

3) Орган, що ініціює справу, може призначити адвоката для надання допомоги трибуналу [252].

Не менш цікавим є досвід правового регулювання питання відсторонення судді у Великій Британії. Варто вказати, що положення, що стосуються відсторонення суддів щодо Англії та Уельсу, дещо відрізняються від тих, що застосовуються у Шотландії. Що стосується суддів вищих судів Англії та Уельсу, відповідні положення містяться в розділі 11(3) Закону про Верховний суд 1981 року. Розділ 11(3) передбачає, що особа, призначена суддею Верховного суду, «займає цю посаду за умови «доброї поведінки», умови відсторонення розглядає Її Величність за поданням, представленою Їй обома палатами парламенту» [255].

Аналогічне положення, що застосовується до суддів Палати лордів (ординарні лорди апеляції), міститься в розділі 6 Закону про адміністративну юрисдикцію 1876 року [181]. В даний час Закон про конституційну реформу 2005 року містить положення, що стосуються дисципліни суддів вищих судів до суддів Апеляційного суду [196].

У Загальному англійському праві надання суддя завжди обіймав посаду за умови, що він поведився добре. При порушенні цієї умови може бути припинено роботу офісу судді. Відсторонення осіб, які займають посаду під

час «доброї поведінки», може бути здійснено судовим провадженням, розпочатим наказом про *scire facias* або після притягнення до кримінальної відповідальності. Відповідно до розділу 12 Закону про відправлення правосуддя, 1973 року, посада судді, який був визнаний недієздатним, може бути звільнена лорд-канцлером за медичною довідкою [178].

Відповідно до Акту про врегулювання 1700 року [177] повноваження судді може бути припинені шляхом імпічменту на підставі судового провадження, розпочатим наказом про скасування Патентних листів або після притягнення до кримінальної відповідальності. Однак Акт про врегулювання вніс зміни та встановив безпеку судового перебування на посаді та за умови, що судді обіймали посаду під час доброї поведінки, «але за поданням обох палат парламенту може бути наданий дозвол на їх відсторонення», тобто за поданням для відсторонення судді, прийнятою кожною палатою парламенту та представленою Короні, після чого Корона може законно відсторонити суддю.

Вплив цього положення Акту про врегулювання 1700 року [177], залишається суперечливим протягом трьох століть. Одна з точок полягала в тому, що Закон 1700 року, встановивши безпеку судового перебування на посаді та новий механізм відсторонення за поданням, виключив усі інші підстави для відсторонення, що існували до Закону, такі як імпічмент. Інша точка зору полягала в тому, що Закон встановив додатковий засіб правового захисту, на який можна було б посилалися, коли неправомірна поведінка судді, на яку скаржилися, не є юридичним порушенням умов, на яких обіймалася посада (вимагаючи *scire facias*) [241].

У Сполученому Королівстві також вважає, що дія парламенту за поданням про відсторонення судді обмежила юрисдикцію судів. Парламент не втручався, коли скарги на суддю стосуються питань судової практики та процедури або коли рішення було скасовано в Апеляційному суді. Можуть виникнути ситуації, коли судова поведінка була не злочиною і поза судовими обов'язками суддів, і в таких ситуаціях поведінка судді обговорювалася

парламентом, а потім є предметом позову в Суді. Таким чином, коли суддя у своєму приватному житті вчиняє щось протиправне, на нього не розповсюджується недоторканість [241].

Відповідно до Акту про врегулювання, 1700 року, Корона може призупинити повноваження суддів, навіть якщо вони займають посаду під час доброї поведінки. Є два зафіксовані випадки, коли Корона ініціювала це, у випадку судді Джона Уолтера та судді Джона Арчера. В обох випадках судді продовжували отримувати свої винагороди і зберігали свої права. Призупинення означало, що вони не могли виконувати свої офіційні функції.

Суддя Верховного суду не може бути відсторонений, на практиці від нього, безумовно, очікується, що він візьме відпустку до закінчення провадження в парламенті за неправомісну поведінку, пов'язану з моральною провиною. Це необхідно, тому що продовження повноважень зруйнує довіру громадськості до неупередженості судового розгляду зокрема та судового процесу в цілому.

У липні 1994 року лорд-канцлер Великої Британії заявив, що «неправильна поведінка може включати: притягнення до відповідальності за водіння в нетверезому стані, будь-який злочин, пов'язаний з насильством, нечесністю або аморальною поведінкою, а також обґрунтовану скаргу на поведінку, яка може спричинити правопорушення на релігійній або расовій основі або яка становить сексуальні домагання» [204].

До недавнього часу не було офіційного механізму для подання скарг на суддів у Сполученому Королівстві, крім процедури імпічменту або подання для відсторонення [242]. Іноді Апеляційні суди критикували суддів за неналежну поведінку, таку як засинання, нетерплячі жести та надмірне переривання або некомпетентність та за коментарі в пресі про справу, яку розглядає суддя [241].

Щоб з'ясувати, яким чином австралійський суддя може бути відсторонений, необхідно розглянути законодавство, що регулює перебування на посаді судді, у світлі аналогічних англійських положень,

беручи до уваги проблеми, що виникають у зв'язку з варіаціями в місцевій процедурі та правилах, що регулюють імперсько-колоніальні відносини[254]. Перше питання полягає в тому, чи може суддя бути відсторонений від посади лише за зверненням з парламенту, чи можливе відсторонення якимось іншим способом за неналежну поведінку.

Доцільно зазначити, що немає суттєвої різниці між статтями 54 і 55 Конституції Західної Австралії та статтею 9 Закону про Верховний суд, в якій зазначено, що Комісії нинішніх суддів Верховного Суду і всіх його майбутніх суддів повинні бути, продовжуватися і залишатися в повній силі при їх хорошій поведінці, утім для Її Величності буде законним відсторонити будь-якого такого суддю за поданням обох палат законодавчого органу колонії. Усі судді Верховного суду займають свої посади під час належної поведінки, за умови надання Її Величності повноважень на усунення з посади за зверненням обох палат Парламенту.

Доцільно підкреслити, що одним із найяскравіших елементів у праві Європейського Союзу на національному та міжнародному рівнях протягом останніх трьох десятиліть було неухильне зростання ролі судді та судової влади. Такий розвиток подій призводить не лише до того, що центр ваги спрямування тлумачення та застосування закону зміщується до судової влади, а й те, що суддя все частіше виступає ініціатором зрушень не лише у правовому регулюванні, а й у концепції державної політики, навіть у тих сферах, де раніше це було неможливо. Принаймні в європейському контексті складається враження, що суддя повертається до посад, які він займав до Просвітництва та ліберальних революцій. Що стосується імперативів, пов'язаних з принципом народного суверенітету і поділу влади, а також реального досвіду політичної ролі суддів, то вона показала суддям значно більш обмежену позицію «найменш небезпечної гілки» публічної влади, яка повинна бути в першу чергу «вустами закону» і не повинна мати впливу ні на громадський гаманець, ні на меч, перефразовуючи батька сучасних політичних і конституційних систем [219].

Варто вказати, що коли мова заходить про відсторонення суддів, наприклад, у Франції, сьогоденній концепції передую складний історичний розвиток, який виявляє те, що можна було б назвати, з невеликим перебільшенням, французьким судовим парадоксом. Якщо уявити собі, що принцип незмінності судді є реакцією на втручання, які мали місце в епоху абсолютної монархії, і які, таким чином, прийшли з приходом сучасного конституціоналізму, то саме французький приклад спростовує цю думку, хоча Франція представлена як зразкова країна суверенного абсолютизму.

Що стосується становища суддів до кінця так званого Старого режиму, як у Франції називають період до 1789 року, то їх звільнення могло здійснюватися чотирма способами [213]. Залишаючи осторонь смерть або відставку судді, судова посада могла бути втрачена або через рішення суду в результаті злочину, в якому суддя був визнаний винним за звичайним судовим процесом (*forfaiture jugée*), або шляхом скасування компетентної судової посади за рішенням короля Франції, оскільки будь-яка інша державна посада може бути скасована таким рішенням [213].

Може здатися, що інститут позбавлення посади, зокрема, міг служити королю як легкий інструмент для дисциплінування суддів, які не приймали рішень відповідно до його волі. Однак його потенціал був істотно обмежений тим, що скасування будь-якої державної посади, включаючи судову, могло відбутися лише в тому випадку, якщо це було виправдано суспільними інтересами, і в той же час, якщо посадовцю була надана фінансова компенсація за таке звільнення. Це було безпосередньо пов'язано з тим, що з другої половини XV століття власники державних посад могли розпоряджатися цими посадами, в тому числі з можливістю їх заповідання або продажу (*venalité des charges*) [236]. Зокрема, вимога компенсації за скасування посади означала, що, за винятком 1759–1770 років, коли Людовик XV вступив у політичне протистояння з вищими судами старої Франції, так званими парламентами, жоден суддя у Франції не був відкликаний між 1720

і 1789 роками або жодна судова посада не була скасована. Отже, судді старої Франції користувалися фактичною незмінністю.

Ця ситуація докорінно змінилася після того, як з Великою революцією 1789 року були закладені основи сучасної політико-правової системи. Хоча принцип незмінності суддів був проголошений де-юре у французькому праві під час Великої революції, це різко контрастувало з реальністю [207]. Вже за часів Першої імперії Наполеон I двома хвилями приступив до звільнення суддів. Це досягло таких масових масштабів, що для них був використаний термін «судова чистка» (*épuration judiciaire*). Однак ця судова чистка не залишалася одиничним актом, і подібні, а іноді й більш масові судові чистки послідовно супроводжували кожну зміну політичного режиму, що відбувалася у Франції протягом XIX століття, не оминаючи при цьому жодної гілки французької судової системи [228].

Стабільність судової системи була відновлена лише після встановлення Третьої республіки в 1870 році. Незважаючи на те, що в 1883 році Третя республіка провела ще одну велику судову чистку, в результаті якої близько чверті всього числа суддів у Франції на той час були змушені залишити в той же час були вжиті заходи для стабілізації судової системи в майбутньому. Їх основи були закладені Законом від 30 серпня 1883 року про реформу судової організації. Він не лише наголосив на важливості принципу незмінності суддів (стаття 15), але й заснував Вищу раду судочинства (*Conseil supérieur de la magistrature*, далі – CSM) [228]. Основною компетенцією CSM, яка, згідно зі статтею 13 Закону, була створена Касаційним судом (*Cour de cassation*), найвищою інстанцією французької адміністративної юстиції з 1804 року, був нагляд за дисципліною цивільних і кримінальних суддів (стаття 14). Без його попереднього висновку вже не могло бути призначеного або звільненого з посади цивільного або кримінального судді до іншого суду, що було на той час найсерйознішою санкцією, яка могла бути накладена на суддю за дисциплінарне проступок (ст. 15). Однак було стабілізовано і

адміністративну судову систему, яка почала сильно впливати на французьке публічне право за часів Третьої республіки [208].

Режим, встановлений Третьою республікою, похитнувся тоді лише у зв'язку з Другою світовою війною. Залишивши осторонь становище окупованої Франції, у фашистській Франції в 1940 р принцип незмінності суддів був призупинений і прийшла нова хвиля чисток, посилена введенням расових законів і законів проти ворожих режиму суспільств і таємних товариств [186]. Навпаки, судді, призначені режимом або скомпрометовані співпрацею з ним, стали об'єктом нової і останньої великої чистки французької судової системи. Ця остання судова чистка, проведена під час визволення, об'єдналася з процесом національної чистки (*épuration nationale*), французьким еквівалентом боротьби з воєнними злочинцями, зрадниками та колабораціоністами, з 1944 по 1945 рік [223].

У світлі цих подій не дивно, що створення стабільної судової системи, здатної протистояти тиску інших держав, стало одним із викликів для повоєнних творців Конституції Франції. Обидві післявоєнні французькі Конституції, тобто Конституція Четвертої республіки 1946 року та Конституція П'ятої республіки 1958 року, приділяють особливу увагу питанням незалежності судді та функціонуванню судової влади.

Якщо аналізувати, коли і як судді можуть втратити посаду у Франції сьогодні, то доречно говорити не про модель, а про моделі звільнення суддів. Це пов'язано з тим, що французька судова система дійсно широка не тільки в кількісному сенсі, але і в якісному.

Якщо залишити осторонь конституційний контроль і зосередитися на судовій владі, то коло судів, що займаються здійсненням цього правосуддя у Франції, розгалужене і, якщо дивитися з боку, майже незрозуміле [212]. Крім судів загальної юрисдикції, у Франції існує досить багато спеціалізованих судів, починаючи від 210 *conseils de prud'hommes* [208] і закінчуючи унікальним Судом справедливості республіки (*Cour de justice de la*

République) [199]. Між різними судами існують відмінності не лише з точки зору обсягу юрисдикції, принципів та правил процедури, але й, що особливо важливо з точки зору цього дослідження, щодо точного статусу їхніх суддів та правил їх відсторонення .

Навіть якщо ми зосередимося лише на тих французьких загальних судах, юрисдикція яких не обмежується точно визначеними справами, ми зіткнемося з тим, що у французькому варіанті здійснення цього загального правосуддя також поділяється двома окремими гілками судів, або двома різними судовими системами [212]. Перший складається з системи так званих *juridictes judiciaires*, або система судів із загальною юрисдикцією у цивільних і кримінальних справах, інша – так званий Судовий трибунал, юрисдикції, адміністративні органи, або система судів із загальною юрисдикцією в адміністративних справах. Цей так званий судовий дуалізм або дуалізм судових систем (*dualité des ordres juridictionnels*) впливав з ідеї про необхідність суворого поділу виконавчої та судової влади, яка була встановлена на початку Великої революції і яка виключала загальні суди з перегляду актів виконавчих органів. Цей перегляд був залишений на розсуд самої виконавчої влади, але під час консульства Наполеон вважав за доцільне оснастити себе спеціальними органами для надання допомоги адміністрації і особливо главі держави в проведенні цього огляду, і саме ці органи, найважливішим з яких була Державна рада (*Conseil d'Etat*), стали основою окремої системи адміністративного контролю. Хоча сьогодення концепція поділу влади у Франції набагато менш сувора, дуалізм звичайної судової влади залишається в чинних конституційно-правових механізмах, як елемент, що посилює ефективність прийняття судових рішень, а також міцно усталений.²² Судовий дуалізм все ще відображається в тому, що судді двох основних гілок французького звичайного правосуддя мають різний статус, що також впливає на форму механізмів дисциплінарної відповідальності і,

зокрема, на механізми звільнення суддів у межах кожної з цих гілок. У цій ситуації необхідно займатися зверненнями в обох гілках окремо [212].

Судді, віднесені до трирівневих суддівських органів, сьогодні є найбільшою категорією французьких професійних суддів [212]. Загалом до її складу входить близько 7000 осіб, які є об'єктами близько 2,5 мільйона цивільних справ і 1 мільйон кримінальних справ на рік. Однак, на відміну від, наприклад, чеської концепції, у Франції це число включає не тільки суддів, які приймають рішення по суті в цивільних і кримінальних справах, так званих суддів *magistrats du sie'ge* (чинні судді), а також т.зв. *magistrats du parquet* (прокурори) [213]. Вони представляють суспільний інтерес як у кримінальному провадженні, в якому висувають обвинувачення і пропонують покарання, так і в цивільному процесі, в якому вони представляють думки щодо тлумачення закону. Вони відіграють порівнянну роль з чеськими прокурорами, але на відміну від них, все ще мають статус суддів. Однак, пропорційно до їхньої компетенції, захист їхньої незалежності є слабшим, ніж у випадку з чинними суддями [212].

У випадку з чинними суддями принцип незмінності судді (*inamovibilité des magistrats du sie'ge*) є основою для будь-яких підстав щодо їх відсторонення або звільнення [207]. Його основною метою у поєднанні з принципом призначення суддів на невизначений строк є захист незалежності суддів та прийняття судових рішень від втручання, спричиненого, зокрема, з боку виконавчої влади та її представників. У П'ятій республіці принцип незмінності чинних суддів виражений у статті 64 Конституції, яка передбачає, що чинні судді є незмінними. Це повторюється у ст. 4 Закону № 58-1270 від 22 грудня 1958 р., що стосується статуту судової влади. Частина 2 цієї статті стверджує, що у світлі принципу незмінності жоден чинний суддя не може бути навіть призначений на нову посаду або підвищений без його згоди [213].

Однак, як підкреслює французька доктрина, мета незмінності судді полягає не стільки в тому, щоб «бути привілеєм для суддів, скільки в тому,

щоб бути гарантією для суб'єктів права щодо належного функціонування правосуддя» [207]. Звідси випливає, що принцип незмінності судді не застосовується абсолютно, що є поняттям, яке також є основою положень застосовного законодавства, які ґрунтуються на тому, що закон може порушувати принцип незмінності судді, або що у випадках, коли це передбачено законом, суддя може втратити свою посаду без його згоди. Крім ситуації, в якій суддя тимчасово замінюється на період хвороби або декретної відпустки, ситуації, в якій суддя замінюється у разі нездатності виконувати свої обов'язки, а також ситуації, в якій здійснення суддівських повноважень заздалегідь обмежується з метою забезпечення мобільності, виправданої потребами державної служби, французький суддя може бути відстороненим в результаті покарання, накладеного в дисциплінарному провадженні за дисциплінарний проступок або дисциплінарний проступок настільки серйозного характеру, що виправдовує звільнення відповідної особи з судової влади [207].

Судді Франції можуть втратити свої повноваження в результаті застосування в цілому трьох з семи стягнень, які можуть бути накладені на них за дисциплінарні проступки (*faute disciplinaire*) згідно зі статтею 45 постанови від 22 грудня 1958 року, яка все ще є основним правовим положенням, що регулює дисциплінарну відповідальність чинних суддів у П'ятій республіці. Ці покарання включають, зокрема відсторонення від посади (*la révocation*), яке спочатку могло стати ще суворішим через втрату права на пенсію за віком, що зробило це покарання особливо стримуючим фактором. Однак чинний суддя також припиняє виконувати свої обов'язки, якщо він або вона звільнені за власним бажанням у зв'язку з дисциплінарним проступком (*la mise a' la retraite d'office*) або якщо він або вона звільнені, якщо ще не має права на пенсію за віком (*l'admission a cesser ses fonctions*). Спільним для всіх трьох санкцій, які віднесені до четвертої та найсуворішої категорії дисциплінарних стягнень, є те, що в результаті їх накладення особа втрачає можливість продовжувати виконувати свої обов'язки судді і, водночас,

виключається зі списку суддів, перестає бути членом судової влади та втрачає всі переваги та захист, пов'язані з цим статусом [192].

Однак французька доктрина прямо не передбачає, коли або за які дисциплінарні проступки повинні бути накладені три згадані вище покарання. Лише опосередковано – з порядку, в якому ст. 45 Постанова від 22 грудня 1958 року перелічує індивідуальні дисциплінарні стягнення, отже, можна зробити висновок, що ці стягнення мають застосовуватися у випадках, коли встановлено, що з огляду на обставини чинний суддя вчинив настільки серйозне дисциплінарне правопорушення, що менш суворі дисциплінарні санкції не є достатніми для притягнення цього судді до дисциплінарної відповідальності. Імовірність застосування санкції, що призведе до втрати посади судді, також вища у випадках, коли має місце збіг дисциплінарних проступків у випадку з суддею, як ст. Стаття 46 наказу від 22 грудня 1958 року забороняє накопичення дисциплінарних стягнень, так що в разі збігу дисциплінарних проступків на суддю накладається єдина санкція, за деякими винятками, прямо передбаченими, але яка враховує серйозність усіх вчинених дисциплінарних проступків [192].

Більш однозначний висновок щодо того, коли чинні судді мають бути відсторонені від посад, не підтверджується аналізом юридичного визначення дисциплінарного проступку. Справді, писане французьке законодавство визначає дисциплінарні проступки у спосіб, який зазвичай описується як нечіткий, коли стаття 43 постанови від 22 грудня 1958 року передбачає, що таке правопорушення означає «будь-яке порушення суддею обов'язків своєї посади, честі, моральної цілісності або гідності» [207].

У французькому контексті це визначення, яке не відрізняється від юридичного визначення, що міститься в розділі 87 Чеського закону № 6/2002 «Про суди та суддів», і який критикується, зокрема, через те, що він не гарантує достатньо передбачуваного застосування дисциплінарного законодавства, в принципі робить висновок, що дисциплінарний проступок – це поведінка, яка порушує правові та деонтологічні норми, які зобов'язують

суддів виконувати суддівські обов'язки та, певною мірою, у їхньому приватному житті[219]. Проте неправильне застосування закону в конкретній справі або помилка у виконанні судової функції чи прийнятті рішень, яка виправляється за допомогою засобів правового захисту, допустимих у судовому провадженні, і, де це доречно, шляхом подання позову про відшкодування шкоди проти держави внаслідок особистої неправомірної поведінки судді під час виконання своїх повноважень, не є дисциплінарним проступком.

Законодавство про дисциплінарну відповідальність не містить ніякої, навіть демонстративної, ієрархії окремих видів дисциплінарних проступків, вчинених чинними суддями, які були б пов'язані з конкретними санкціями, що призводить до втрати посади судді, очевидно, що ключова роль у дисциплінуванні французьких чинних суддів загалом і у випадку відсторонення зокрема відводиться органам влади, які приймають рішення про дисциплінарне проступок чинних суддів.

На відміну від моделей, які існують в інших європейських країнах, включаючи Чехію, у Франції, як зазначалося вище, модель була встановлена вже за часів Третьої республіки, де право приймати рішення про дисциплінарну відповідальність чинних суддів покладено на спеціальний орган, який має професійний характер у тій мірі, в якій його ядро складають представники самої судової влади. Цим органом і є вже згадуваний CSM. Той факт, що створення CSM вдалося, по суті, покласти край епосі циклічних судових чисток, призвів до того, що CSM була перейнята від Третьої республіки Четвертою республікою, а потім П'ятою республікою.

Незважаючи на зміни, внесені поправкою до Конституції 2008 року, прийняття рішень про дисциплінарну відповідальність чинних суддів все ще залишається тією сферою, де в рамках CSM все ще зберігається принцип паритету між непрофесіоналами та суддями. Оскільки ст. 64 Конституції зі змінами та доповненнями закріплює, що CSM приймає рішення про дисциплінарну відповідальність діючих суддів у спеціальній формації так

званої дисциплінарної ради (*conseil de discipline*). Утім, порівняно з базовою формацією CSM, що складається з п'ятнадцяти членів, вона налічує шістнадцять членів, що забезпечує рівне представництво суддів та присяжних осіб. Таким чином, вісім членів Дисциплінарної ради для чинних суддів є особами, які не мають статусу суддів. До них відносяться член Державної ради, що обирається Генеральними зборами Державної ради, адвокат, який призначається Президентом Асоціації адвокатів за згодою її Асамблеї, і шість незалежних осіб, двоє з яких відповідно до принципу рівності чоловіків і жінок призначаються Президентом Республіки і по два - кожним з голів обох палат Парламенту з числа осіб, що мають юридичну кваліфікацію. Вісім членів Дисциплінарної ради, що залишилися, є судьями.

Слід зазначити, що, на відміну від ситуації в Третій республіці або в деяких інших європейських країнах, це судді, які представляють весь клас чинних суддів, тобто не лише окремі його сегменти. «Колегія суддів», де CSM діє як дисциплінарна рада, включає першого голову Касаційного суду, чинного суддю, не призначеного до Касаційного суду, першого голови апеляційного суду, голову суду першої інстанції, трьох чинних суддів та постійного суддю. За винятком Першого голови Касаційного суду, який є мужнім членом Дисциплінарної ради і який також очолює всю Дисциплінарну раду, та одного чинного судді, який відряджається до Дисциплінарної ради для чинних суддів з Дисциплінарної ради для постійних суддів, усі судді-члени Дисциплінарної ради для суддів обираються відповідно до правил, викладених у Органічному законі № 94-100 від 5 лютого 1994 року про Вищу раду судочинства іншими чинними або постійними судьями, так що в цьому сенсі більшість судових членів CSM, коли вона діє як дисциплінарна рада, є справжніми представниками свого статусу.

Той факт, що чинні судді складають половину членів CSM при формуванні Дисциплінарної ради, у поєднанні з тим фактом, що більшість із них обираються на посаду своїми колегами, означає, що французькі чинні

судді все ще мають значний ступінь суддівського самоврядування на дисциплінарному рівні [190]. З точки зору дисциплінарної відповідальності в цілому та звільнення суддів зокрема, вся система принципово розроблена таким чином, щоб мінімізувати потенційне політичне втручання у функціонування судової влади, особливо у випадках, коли прийняття рішень розходиться з очікуваннями виконавчої чи законодавчої влади. З іншого боку, той факт, що одна половина членів CSM при формуванні Дисциплінарної ради фактично є суддями, інша половина є представниками інших юридичних професій, іноді призводить до критики того, що CSM вирішує питання про дисциплінарні проступки в надмірно професійній манері під впливом *esprit de corps* і всієї існуючої системи дисциплінарної відповідальності чинних суддів, тому частина громадськості вважає недостатньою [212].

CSM насправді не є єдиним «господарем» над дисципліною чинних суддів, а отже, і над їхнім відстороненням. Рішення, винесені CSM у сфері дисциплінарної відповідальності, підлягають оскарженню з питання права у формі апеляції з питання права (*recours en cassation*), що є відповідальністю Державної ради, тобто вищої інстанції звичайного адміністративного судочинства.

На перший погляд, така конструкція викликає подив не тільки тому, що вона суперечить принципу судового дуалізму французької звичайної судової системи, на якому інакше так наголошують, а й тому, що законодавець при прийнятті Конституції 1958 року, очевидно, не передбачив такої конструкції. Однак Державна рада відкрила шлях до такого перегляду, коли в 1969 році дійшла висновку в досить макіавеллівському тоні, що вона може провести такий перегляд на тій підставі, що дисциплінарні провадження впливають на функціонування та організацію державних служб у сфері правосуддя. Таким чином, Державна рада має можливість виправити CSM у певних аспектах. Це може призвести до підозр, що, з огляду на склад Державної ради та її

«генетичний зв'язок» з виконавчою владою, цей перегляд ставить під сумнів аполітичний характер дисциплінарної відповідальності чинних суддів [189].

Крім того, що Державна рада не дуже часто є об'єктом перегляду рішень CSM, той факт, що Державна рада може переглядати рішення CSM на підставі апеляції з питання права, означає, що Державна рада в принципі перевіряє лише те, чи дотрималася CSM правил процедури, викладених при винесенні свого рішення, чи ґрунтується рішення на встановлених фактах і чи були ці факти належним чином юридично класифіковані. Але не вже накладена санкція як така. Таким чином, Державна рада може до певної міри співвизначати зміст поняття дисциплінарного проступку, а точніше, вона в змозі коригувати позиції CSM з цього приводу, але не політику покарань, що застосовуються CSM, як в загальному, так і в окремих випадках.

Варто також зазначити, що ані CSM, ані Державна рада не можуть ініціювати дисциплінарне провадження щодо чинних суддів або розгляд ними за власною ініціативою. Тому при розгляді того, коли у Франції відбувається дисциплінарне провадження щодо чинних суддів і коли на цих суддів накладається покарання, що означає втрату ними посади судді, необхідно враховувати, хто в першу чергу має право ініціювати дисциплінарне провадження у Франції. У Франції три категорії суб'єктів тепер мають право ініціювати дисциплінарні провадження проти чинних суддів [192].

Як і в Чехії, у Франції раніше монополістом був міністр юстиції, який міг діяти як за власною ініціативою, так і з ініціативи будь-якої іншої особи. Міністр юстиції може ініціювати дисциплінарне провадження і сьогодні, але з метою деполітизації дисциплінарних проваджень у 2001 році першим головам апеляційних судів також було надано повноваження ініціювати дисциплінарні провадження. Це повноваження відповідає тому факту, що ці судові посадові особи відповідають за нагляд за належним прийняттям рішень і поведінкою суддів у своїх судах, а також суддів нижчих судів територіально в межах їхнього судового округу.

Французька система порушення дисциплінарного провадження, яке може призвести до відсторонення, найбільш різке відрізняється від чеської тим, що, відповідно до Конституційної поправки № 2008-724 від 23 липня 2008 року, дисциплінарне провадження може бути ініційоване будь-якою особою, яка була стороною в конкретному судовому провадженні та вважає, що поведінка судді може становити дисциплінарний проступок [107]. Такий варіант обговорювався у Франції з 1990-х років, і вирішальним поштовхом до його запровадження стала справа Отре. Особа, яка вважає, що суддя вчинив дисциплінарне правопорушення у справі, стороною в якій він був, повинна звернутися до Омбудсмена, якому допомагатиме розглядати індивідуальні скарги спеціальна комісія, що складається з п'яти осіб, чотири з яких не є чинними суддями. У випадку, якщо розгляд скарги особи вказує на дисциплінарне проступок, громадський захисник прав згодом закликає міністра юстиції ініціювати дисциплінарне провадження. Утім ця оригінальна концепція не витримала жодної критики перед Конституційною радою. Вона вважала, що таке посилення повноважень громадського захисника прав за рахунок судової влади не буде сумісним з принципом поділу влади та незалежності судової влади. У цій ситуації французький законодавчий орган вирішив дозволити особам самотійно та безпосередньо ініціювати дисциплінарне провадження, що було зроблено на підставі Закону № 2008-72 від 23 липня 2008 року. До нього внесено відповідні зміни статтею 100. 65 Конституції П'ятої республіки, і система була введена в дію в лютому 2011 року [195]. Можливість порушення дисциплінарного провадження особою з юридично-політичних причин пов'язана з виконанням низки відносно суворих умов, які перелічені у статті 50-3 Наказу №58-1270 від 22 грудня 1958 року.

У спеціальній літературі вказується на те, що французька система дисциплінарного стягнення чинних суддів страждає від недоліків, а головною проблемою цієї системи є надмірна доброзичливість з боку CSM та її небажання накладати серйозні дисциплінарні санкції на чинних суддів.

Проблема полягає в тому, що до цього часу дисциплінарні провадження щодо чинних суддів були досить рідкісними по відношенню до загальної кількості таких суддів. Дані лише за останні п'ять років показують, що в жодному з них не було більше 11 дисциплінарних проваджень щодо чинних суддів до CSM, тоді як середній показник у Європі становить близько 13. Навіть якщо взяти до уваги, що кількість професійних суддів, які засідають у Франції на душу населення, є нижчою, ніж в інших європейських державах, залишається дискусійним, чи є поведінка та етика французьких чинних суддів апріорі набагато кращими, ніж в інших європейських державах [192].

Однак, якщо дисциплінарне провадження щодо чинного судді вже розпочато, ймовірність того, що провадження закінчиться накладенням санкції та призведе до відсторонення, є відносно високою. Це також підтверджує твердження, що французька система дисциплінарного стягнення чинних суддів призначена насамперед для покарання за значні дисциплінарні проступки, тоді як у менш серйозних випадках ця система успішно працює, з будь-якої причини, з більш тонкими дисциплінарними інструментами, які дозволяють запобігти або запобігти дисциплінарним правопорушенням їх ескалації, зокрема шляхом здійснення нагляду з боку голів судів або Генеральної інспекції Міністерства юстиції, за результатами якого може бути відсторонено суддю, в роботі якого виявлені недоліки, поза межами дисциплінарного провадження. Той факт, що CSM також має безпосередній вплив на призначення діючих суддів сьогодні, також може зіграти свою роль, що може означати, що чинними суддями є особи, які своєю поведінкою дають гарантії, що вони відповідатимуть очікуванням CSM [193].

Твердження про те, що французькі чинні судді втрачають свої посади у серйозних справах, також підтверджується аналізом фактів у дисциплінарному провадженні, яке завершилося встановленням дисциплінарного проступку та накладенням дисциплінарного стягнення, пов'язаного з втратою посади судді. Ґрунтуючись лише на даних CSM за

останні п'ять років. У всіх випадках це були дії, які серйозно ставили під сумнів добросовісність чинних суддів, тоді як у деяких випадках санкціонована поведінка чинних суддів одночасно становила злочин або кримінальне провадження велося за участю чинних суддів одночасно. Якщо поглянути на приклади дисциплінарних проваджень, то можна також досить чітко побачити, що санкції, пов'язані з втратою посади судді, безумовно, не виражаються у справах, які б мали політичний контекст, а нинішня практика застосування дисциплінарних стягнень, у тому числі апеляційних, далека від масових судових чисток минулого [219].

На модель дисциплінарної відповідальності членів адміністративних судів загальної юрисдикції у Франції сильно впливає той факт, що адміністративна юстиція тут генетично еволюціонувала з виконавчої гілки влади. Таким чином, статус членів цих судів був історично близьким до статусу державних службовців, і цей статус долали лише поступово, і в деяких аспектах він очевидний і сьогодні.

Слід додати, що основу сучасної французької адміністративної юстиції сьогодні складають загальні адміністративні суди, система яких з кінця 1980-х років є трирівневою, на чолі якої знаходиться Державна рада. Крім того, у Франції існують також спеціалізовані адміністративні суди, юрисдикція яких поширюється лише на окремі справи, хоча їхні рішення зазвичай можуть переглядатися Державною радою, склад цих спеціалізованих адміністративних судів і статус їхніх членів знову ж таки дуже різноманітні [212].

З 1980-х років Кодекс адміністративного судочинства містить спеціальні положення, що визначають основні засади дисциплінарної відповідальності суддів адміністративних судів першої та другої інстанції. Утім, хоча ці положення були задумані з метою забезпечення ефективної незалежності суддів адміністративних судів першої та другої інстанцій та емансипації їх від виконавчої влади, в деяких очевидних питаннях, все ще

застосовує положення загальних положень про державну службу в альтернативному порядку, які регулюють статус державних службовців, а також їх дисциплінарну відповідальність.

Як і у випадку з чинними суддями *judidictes judiciaires*, з положень чинного законодавства не зрозуміло, за яких обставин член нижчестоящего адміністративного суду із загальною юрисдикцією може бути відстороненим внаслідок дисциплінарного проступку. Що стосується самого поняття дисциплінарного проступку, то оскільки воно не визначено окремо та базується на ст. 29 Закону про загальну службу № 83-634 від 13 липня 1983 року про права та обов'язки посадових осіб. Згідно з ним, під дисциплінарним проступком розуміється «будь-яка проступок (*faute*), вчинена посадовою особою під час виконання або у зв'язку з виконанням своїх обов'язків». Звідси випливає, що будь-яка поведінка суддів адміністративних судів першої або другої інстанції, яка порушує обов'язки, що випливають з їх посади, як такі, що мають правовий характер або випливають з правових норм, так і ті, які є деонтологічними і в даний час кодифіковані в Статуті деонтології членів адміністративної юстиції [192].

У той же час дотримання цих обов'язків є тим більш нагальним, чим вище займає той чи інший суддя в ієрархії адміністративних судів [214]. У зв'язку з цим можна також зазначити, що чинне законодавство не містить вичерпного переліку дисциплінарних стягнень, які можуть бути накладені на суддів адміністративних судів першої та другої інстанції, внаслідок чого, користуючись субсидіарністю правил державної служби, до суддів адміністративних судів першої та другої інстанції застосовуються однакові дисциплінарні стягнення, як і до державних службовців. Сфера застосування цих покарань ширша, ніж та, яка може бути накладена на суддів загальної юрисдикції. Загальні положення про дисциплінарну відповідальність посадових осіб державних службовців передбачають загалом десять санкцій, поділених на чотири категорії. Четверта – найсуворіша – категорія складається з покарань, які тягнуть за собою припинення повноважень. Це

означає, що навіть судді нижчих загальних адміністративних судів можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності за дисциплінарні проступки, що призводить до відсторонення або навіть звільнення. На відміну від моделі дисциплінарної відповідальності чинних суддів у *juridiction judiciaires*, існує лише два покарання – *ex officio* відсторонення (*la mise a' la retraite d'office*) та звільнення *stricto sensu* (*la révocation*). Проте навіть в цілому положення про дисциплінарну відповідальність державних службовців самі по собі не класифікують фактичні дисциплінарні проступки за ступенем їх тяжкості і не роблять з цього ніяких наслідків щодо накладення дисциплінарних стягнень. Як і у випадку з чинними суддями загальної юрисдикції, для відсторонення суддів нижчих адміністративних судів має важливе значення ставлення органів влади, які мають повноваження приймати рішення про їхні дисциплінарні проступки.

Якщо говорити про ці органи, то основний принцип у випадку з суддями адміністративних судів першої та другої інстанції, здавалося б, такий самий, як і у випадку з державними службовцями. Органом, який приймає рішення про дисциплінарну відповідальність суддів адміністративних судів першої та другої інстанцій і може накласти на них санкцію, формально є орган, який має повноваження призначати їх на посади (*autorité investie du pouvoir de nomination*), у дусі принципу того, хто призначає, той звільняє. Цей орган у випадку суддів звичайних адміністративних судів першої та другої інстанцій є представник виконавчої влади *par excellence*. Саме суд може накласти на суддю адміністративного суду першої або другої інстанції дисциплінарне стягнення у вигляді постанови, в тому числі про відсторонення. Однак, Президент може накласти дисциплінарне стягнення на суддю адміністративного суду першої або другої інстанції тільки за заявою *Conseil supérieur des tribunaux administratifs et cours administratives d'appel*, тобто Вищої ради адміністративних судів і апеляційних адміністративних судів, що засідають як дисциплінарна рада. Таким чином, з кінця 1980-х років система дисциплінарної відповідальності

суддів адміністративних судів першої та другої інстанцій зблизилася з системою дисциплінарної відповідальності суддів загальної юрисдикції.

Що стосується ролі Державної Ради в дисциплінарних провадженнях щодо суддів адміністративних судів першої та другої інстанції, то у французькій академічній літературі досі точаться дискусії про те, чи можна вважати Верховну раду справжньою дисциплінарною радою [192]. Згідно з деякими висновками, Державна Рада не має такої природи, оскільки має лише повноваження коментувати наявність дисциплінарних проступків та пропонувати дисциплінарні стягнення за них, але не накладати на них, що є повноваженням, закріпленим за Президентом Республіки. Це також відповідало б тому факту, що Президент юридично не зв'язаний пропозиціями Державної Ради, що відрізняється від становища міністра юстиції в моделі дисциплінарної відповідальності чинних суддів, який зобов'язаний виконувати рішення CSM і не має дискреційних повноважень у цьому розрізі. Нарешті, не можна не помітити, що саме Президент буде приймати рішення про дисциплінарне стягнення в тому випадку, якщо Державна Рада не зможе прийняти рішення більшістю голосів про дисциплінарне проступок і санкцію за нього [212].

З іншого боку, вірно і те, що якщо Президент не дотримується пропозиції, поданої йому Державною Радою, він зобов'язаний повідомити Державну Раду про те, чому він це зробив. Крім того, наказ про накладення стягнення Президентом може бути оскаржений і підлягати судовому перегляду в Державній раді, яка здійснює такий перегляд в першій і останній інстанції. Оскільки засобом правового захисту в такому випадку є скарга на перевищення повноважень (*recours pour excès de pouvoir*), то Державна рада може переглядати такі акти Президента.

Державна рада також може переглянути пропорційність накладених дисциплінарних стягнень, включаючи апеляції. Отже, не можна стверджувати, що Президент має необмежену свободу розсуду, коли йдеться про покарання і, де це доречно, звільнення суддів адміністративних судів

першої та другої інстанції. Але правда полягає в тому, що можливості виконавчої влади все ж таки більші, ніж у суддів загальної юрисдикції.

Дисциплінарні провадження щодо суддів адміністративних судів першої та другої інстанцій також відрізняються від моделі дисциплінарного провадження щодо чинних суддів загальної юрисдикції у Державній Раді. Це, по-перше, голови адміністративних судів або апеляційних адміністративних судів, які, як правило, несуть відповідальність за належне функціонування своїх судів і підлягають безпосередньому контролю з цього приводу з боку віце-президента Державної ради та Постійної інспекції адміністративних судів при Державній раді. По-друге, голова Постійної інспекції адміністративних судів при Державній раді, яка здійснює періодичні огляди діяльності адміністративних судів, має право порушувати дисциплінарне провадження щодо судді адміністративного суду першої або другої інстанції. По-третє, теоретично передбачається, що Омбудсмен, який уповноважений ініціювати дисциплінарне провадження проти державної посадової особи, також може мати правоздатність ініціювати дисциплінарне провадження за відсутності органу, уповноваженого призначати або звільняти його. Проте на практиці такої ситуації ніколи не було, більше того, в контексті спроби надати Омбудсмену аналогічну можливість в рамках системи дисциплінарної відповідальності суддів загальної юрисдикції Конституційна рада відкинула таку конструкцію як несумісну з Конституцією. Таким чином, до цього часу жодна особа не має права брати участь у провадженні щодо суддів адміністративних судів першої та другої інстанції, що видається асиметричним у порівнянні з суддями загальної юрисдикції [192].

Якщо ми маємо справу зі звільненням суддів судів загальної юрисдикції у сучасній Франції, то становище членів Державної ради є найбільш незвичайним з усіх суддів, що, здається, відповідає своєрідному і сьогодні в деякому відношенні анахронічному характеру органу, який не тільки виконує функцію адміністративного суду, але й бере участь у законодавчому процесі та керівництві державним управлінням. Як статус

членів цього органу, так і фактична практика застосування дисциплінарних стягнень та апеляцій у них є дещо відміною [212].

Основні норми, що регулюють дисциплінарну відповідальність членів Державної ради, існують з 1963 року, тобто з тих пір, як принцип незмінності членів Державної ради безумовно не визнавався в тому вигляді, в якому він є сьогодні. Утім цей устрій був і залишається надзвичайно цікавим. По-перше, це положення передбачає, шляхом відступу від Закону про державну службу, що до членів Державної ради можуть накладатися лише п'ять видів дисциплінарних стягнень, найсуворішими з яких є вихід на пенсію *ex officio* та звільнення. По-друге, законодавство передбачає, що дисциплінарні стягнення, за винятком попереджень і доган, можуть накладатися на членів Державної ради органом, який має повноваження призначати їх, не на свій розсуд, а за пропозицією міністра юстиції і після отримання висновку Консультативної комісії Державної ради [212].

Отже, як видно з наведеного вище аналізу, відсторонення суддів у сучасній Франції не є розповсюдженим явищем, а звільнення в принципі відбувається лише в тому випадку, якщо суддя вчиняє проступок, який є серйозним порушенням його юридичних або деонтологічних зобов'язань. З іншого боку, кількість суддів, які втратили свої посади за весь час існування П'ятої республіки, на перший погляд більша, ніж кількість суддів, які втратили свої посади за той самий період, наприклад у Великій Британії, що чітко вказує на те, що моделі дисциплінарної відповідальності, які існують сьогодні у Франції, дають реальну можливість звільнення судді, який серйозно порушує свої обов'язки, не будучи надмірно політизованими та не скочуючись у практику масових суддівських чисток, що було історичною проблемою для Франції. Таким чином, моделі дисциплінарної відповідальності французьких суддів є більш цікавими на практиці, ніж ті, що застосовуються у Великобританії або в англomовних країнах взагалі, де контроль за дисципліною суддів зазвичай покладається на парламент, хоча ці моделі, безсумнівно, набагато більш дієві з точки зору основних

конституційних принципів, таких як принцип народного суверенітету і поділу влади.

На відміну від тих європейських країн, де повноваження приймати рішення у дисциплінарних провадженнях та звільняти суддів належать вищим інстанціям судової влади, французька модель здатна забезпечити такий формат, щоб дисциплінарна відповідальність суддів та їх можливе відсторонення вирішувалася не лише обмеженою групою представників (вищих суддів) судової влади, а органом прийняття рішень, що представляє всі гілки судової влади, що робить його більш лабільним до дисциплінарних проблем. характер якого може бути не зовсім однаковим для судді суду першої інстанції в маленькому провінційному містечку і для судді суду останньої інстанції в метрополії.

У час судової діцидуалізації суспільних відносин та зростання значення судової влади варто також зазначити, що механізм дисциплінарної відповідальності – а отже, і потенційного відсторонення – чинних суддів залучають самих громадян, а точніше окремих осіб – або тих, від імені яких здійснюється правосуддя. Залучення особи до механізму дисциплінарної відповідальності та відсторонення суддів здатне створити тиск на дисципліну суддів та зменшити простір для впливу клієнтурних мереж та колегій, які безперечно можуть існувати там, де можливість порушення дисциплінарного провадження обмежена. У Франції це був ще більш терміновий крок, оскільки кількість проведених дисциплінарних проваджень досі була дуже низькою, що призводить до невдоволення частини французької громадськості.

Описані обставини також можуть бути до певної міри надихаючими в контексті триваючих українських дебатів щодо статусу суддів, хоча це, звичайно, не означає, що українська модель повинна наслідувати модель відповідальності чинних суддів у Франції, хоча б тому, що перенесення зарубіжних моделей в інше середовище саме по собі може бути контрпродуктивним. У цій дискусії необхідно враховувати вітчизняну

правову та політичну культуру, а також традицію, деякі елементи якої є досить усталеними і не можуть бути відкинуті.

2.2 Гарантії адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді

Судді відіграють фундаментальну роль у сприянні соціальному та економічному розвитку країни. Судова влада, насправді, є фундаментальним будівельним блоком сталого миру. Зокрема так вказано у пунктах 11, 13 та 18 Декларації Організації Об'єднаних Націй наради Генеральної Асамблеї високого рівня з верховенства права на національному та міжнародному рівнях 2012 року. Саме судова влада має важливі функції у запобіганні та розв'язанні конфліктів, злочинності та насильства, які є основними бар'єрами для розвитку. У країнах, що розвиваються, наприклад, як згадувалося у Звіті про світовий розвиток, «контроль насильства має найсильнішу кореляцію з економічним зростанням, і судова влада має вирішальне значення в цьому відношенні, з точки зору забезпечення як законних процесів вирішення скарг, які в іншому випадку могли б призвести до конфлікту» [42]. Судова влада також служить для сприяння зростанню приватного сектору: вона забезпечує дотримання правил, які регулюють ділові операції, і відіграє центральну роль у визначенні того, як розподіляються витрати та вигоди від діяльності приватного сектору.

Щоб суди були ефективними у забезпеченні правосуддя, широка громадськість повинна бути впевненою у своїй здатності це зробити. Це передбачає деякі важливі питання, що стосуються легітимності та довіри громадськості до суддів, судової влади та ефективного здійснення правосуддя, які є необхідними умовами для суддів, щоб оптимально здійснювати правосуддя та ефективно служити суспільству.

Судова влада повинна користуватися громадським консенсусом і довірою, а її влада повинна бути легітимізована і прийнята суспільством.

Оскільки судді в більшості країн не обираються демократично, вони повинні отримати свій авторитет і легітимність з інших джерел.

Варто вказати, що легітимність судді сильно залежить від того, чи будуть судді неупередженими та незалежними. Тільки здійснюючи судову функцію незалежним, неупередженим та професійним способом, судді можуть реалізувати свої повноваження. Як підкреслюється в Бангалорських принципах [248] та Основних принципах Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судової влади [188], їх незалежність, неупередженість та професіоналізм набувають великого значення для прийняття їхніх рішень.

Визнання народу важлива не тільки для легітимності судової влади, але й для підтримки довіри громадськості як до судових установ, так й до політичних інститутів загалом. Як показують багато звітів та опитувань, наприклад, Звіт про глобальну конкурентоспроможність, Всесвітній економічний форум 2013 року [249], рівень довіри до судових установ корелює з незалежністю, неупередженістю, а також ефективністю судових систем. Чим більше незалежності суди проявляють, тим більша довіра до судових установ.

Довіра громадськості також сприяє законним соціальним та культурним цінностям та поведінці: якщо люди довіряють судам і вважають, що спроби впливати на суддів рідкісні та девіантні, вони з меншою ймовірністю роблять такі спроби. Тому сила заборон у суспільстві проти спроб вплинути на хід судового розгляду також залежить від того, наскільки добре суддів поважають і сприймають як незалежних.

Посібник з впровадження UNODC щодо оцінки статті 11[216] зазначає, що зусилля щодо сприяння громадській довірі та впевненості в судовій системі повинні бути частиною комплексної, загальносистемної стратегії, спрямованої на виправлення негативного сприйняття громадськості та усунення неефективності, яка призводить до такого сприйняття. Суспільне сприйняття судової системи часто визначається особистим досвідом

користувачів суду. Тому, чим краще поінформована судова влада стосується суспільних потреб і бажань, тим вона здатна на них реагувати.

Легітимність судової ролі забезпечується не тільки незалежністю суддів, але й справедливістю судового процесу, тобто процесу прийняття рішень. Академічна література визначає основні особливості, які відрізняють судовий процес від законодавчого та виконавчого, зокрема: 1) судовий процес не ініціюється судом з власної ініціативи; 2) всім сторонам надається рівна можливість бути заслуханими неупередженим суддею, особисто або через своїх представників; суддя не може мати особистого інтересу до справи і не повинен піддаватися тиску [210].

Судовий процес також включає в себе наступні гарантії: обов'язок судді мотивувати підстави прийнятих судових рішень; право сторін на справедливий і рівноправний процес, відповідно до світових стандартів; збереження прав людини та рівної людської гідності; права сторін на консультації та представлення адвоката або іншими кваліфікованими особами; права на перекладача; право на вчасний розгляд справи. Більшість з наведених принципів були визначені як мінімальні гарантії справедливого судового розгляду.

Зокрема Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 № 192-VIII [123] закріплено, що здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, з приводу розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою впливу на безсторонність суду забороняється і тягне за собою відповідальність, установлену законом (ст. 6 Закону) [123].

Згідно ст. 7 згаданого Закону кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним відповідно до закону. Судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи.

Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом. Суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону. На розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб (ст. 8) [123].

Правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак. Суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, передбачених процесуальним законом (ст. 9).

Крім того кожен має право на правову допомогу. Ця динаміка влади підкреслює важливість судової ролі та судової доброчесності, а також важливість адвокатів/адвокатів як додаткових "опікунів" справедливого судового розгляду. Основним обов'язком юристів/адвокатів є консультування, допомога та представництво сторін у судах для захисту їхніх прав та інтересів, а також сприяння правильному функціонуванню відправлення правосуддя та просуванню культури законності в суспільстві (у цьому сенсі адвокати також виконують «соціальну функцію»).

Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом [123].

Незалежність судової влади повинна бути доповнена засобами для забезпечення того, щоб судді та судова влада в цілому відповідали демократичному принципу підзвітності суспільству. У демократичному суспільстві кожна установа залишається підзвітною. Як підкреслили деякі вчені, якщо демократія добре функціонує, жодна установа не є по-справжньому незалежною [200].

Навіть якщо судді незалежні, вони повинні бути підзвітними суспільству за допомогою прозорих процедур. Уявлення про те, що судді повинні бути незалежними, насправді не означає, що вони повинні мати свободу приймати рішення на основі своїх бажань, без необхідності мотивування та підзвітності. Швидше за все, незалежність судової влади повністю сумісна, принаймні абстрактно, з зобов'язанням судді, тобто з механізмами, які можуть гарантувати, що судді, будучи вільними від будь-якого впливу, насправді будуть керуватися відповідними гарантіями при прийнятті рішень.

Зусилля щодо підвищення незалежності судової влади можуть суперечити спробам забезпечити судову владу. Суди на сучасному етапі, все частіше стикаються з проблемами, що стосуються їх ефективного функціонування та модернізації їх послуг. Зі зростанням кількості справ, поданих до судів, переважна більшість країн все більше стикаються з питанням про те, як гарантувати та/або підвищити ефективність системи правосуддя, визначивши нові керівні механізми без шкоди для незалежного судового розгляду.

Потреба в забезпеченні ефективного функціонування судовій системі, здатній вчасно розглядати справи, призвела до збільшення уваги до діяльності судів та їх адміністрації.

Як згадувалося вище, незалежність суддів та неупередженість є найважливішими джерелами легітимності та авторитету для суддів і, отже, довіри громадськості до судових установ. З розширенням сфери судової влади вони навіть набули більшого значення, ніж у минулому.

Незалежність суддів - це не самоціль або спосіб забезпечити професійне становище суддів на їх користь, а скоріше засіб гарантувати неупереджене виконання судових функцій, повагу до прав позивачів, що дозволяє кожній людині мати довіру до системи правосуддя. Тому неупередженість є наслідком незалежності судової влади; вона більш конкретно стосується ролі судді в судовому процесі і передбачає, що судді повинні бути вище будь-якого інтересу у справі і вільні від будь-якого тиску.

Іншими словами, як зазначено в Основних принципах незалежності судової влади [188], вони діють на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неналежних впливів, спонукань, тиску, погроз або втручань, прямих або непрямих, з будь-якого боку або з будь-якої причини. Неупередженість (або нейтралітет) також передбачає прихильність до рівної гідності людей, без упередженості чи дискримінації.

Незалежність судової влади також є наріжним каменем верховенства права. Верховенство права передбачає незалежну та неупереджену судову владу в судовій функції також щодо держави та її представників. Тільки визначивши судову незалежність та неупередженість щодо держави, суддя може діяти як неупереджена третя сторона у спорах між державою та громадянами. Не піддаючись тиску з боку держави, судова влада може стати ефективною перевіркою того, як виконуються державні функції.

Це також пояснює, чому незалежність судової влади стала одним з найважливіших елементів сучасного конституційності. Однією з головних цілей конституціоналізму є обмеження довільного здійснення влади та приширення її юридично підзвітною, піддаючи виконання державних функцій під пильну увагу незалежного органу (судової влади). Це забезпечує верховенство права і є фундаментальним кроком у побудові конституційної держави [197].

Юридичні гарантії стосуються впровадження правових та ефективних засобів/механізмів для забезпечення ретельного відбору суддів та виконання своїх обов'язків з незалежністю, професійною компетентністю, старанністю,

ефективністю та неупередженістю. У конкретних термінах можливі різні домовленості, і держави прийняли різні моделі та рішення. Основні фактори, які мають відношення до сприяння та підтримки незалежності судової влади, можуть бути визначені на основі процедур призначення суддів, особливостей судового перебування на посаді, фінансової автономії судової влади, стандартів судової поведінки та дисципліни.

У Кодексі суддівської етики, затвердженому XI з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року, закріплено, що суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду. Суддя має уникати позапроцесуальних взаємовідносин з одним із учасників процесу або його представником у справі за відсутності інших учасників процесу, а також будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та не має права використовувати своє посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб та не повинен дозволяти цього іншим. Суддя має докладати всіх зусиль до того, щоб, на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини, його поведінка була бездоганною [51].

Незалежність та неупередженість також є основними вимогами для запобігання та боротьби з корупцією в судовій системі. Згідно з Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції [258], корупція – це підступна чума, яка має широкий спектр корозійного впливу на суспільства, що підриває демократію та верховенство права, призводить до порушень прав людини, спотворює ринки, підриває якість життя та дозволяє процвітати організованим злочинності, тероризму та іншим загрозам безпеці людини.

Незалежні та неупереджені судді, добре оснащені сильними професійними навичками та високими стандартами доброчесності, повинні бути менш схильні до корупційної практики та шахрайства. Сильні судові інститути, незалежні та неупереджені у виконанні своєї функції, мають

важливе значення для мінімізації можливостей та схильності вдаватися до корупції. На жаль, докази корупції при здійсненні правосуддя з'являються й сьогодні, зокрема варто згадати нещодавню справу вже экс-голови Верховного Суду В.Князева, якого викрили на отриманні неправомірної вигоди. З лютого 2024 року Всеволод Князев був відсторонений від здійснення правосуддя [256].

Рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та застосування до нього дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення з посади ухвалено за результатом розгляду Дисциплінарної справи, відкритої 15 квітня 2024 року за зверненням Національного агентства з питань запобігання корупції [119].

Зокрема скажники у цій справі зазначали, що постановою Печерського районного суду міста Києва від 26 грудня 2023 року у справі № 757/50993/23-п суддю Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду ОСОБА1 визнано винним у вчиненні правопорушення, передбаченого частиною першою статті 172⁵ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), до ОСОБА1 застосовано адміністративне стягнення у виді штрафу на користь держави в розмірі 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 2550 гривень, з конфіскацією подарунка в розмірі 906 600 гривень [119].

Скажники звертали увагу, що Печерський районний суд міста Києва констатував отримання суддею ОСОБА1 подарунка на загальну суму 906 600 гривень з порушенням вимог Закону України «Про запобігання корупції».

Ураховуючи викладене, Буртник Х.В. на підставі пунктів 3, 15 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи

інших учасників судового процесу; визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом) просить притягнути суддю Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Князева В.С. до дисциплінарної відповідальності.

НАЗК на підставі пункту 15 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом) просить притягнути суддю Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Князева В.С. до дисциплінарної відповідальності.

Вища рада правосуддя 18 липня 2024 року залишила в силі рішення Першої дисциплінарної палати ВРП від 17 червня про притягнення до дисциплінарної відповідальності колишнього голови Верховного Суду Всеволода Князева у вигляді подання про звільнення його з посади судді.

Варто вказати, як зазначає Організація Об'єднаних Націй, корупція в судовій системі не обмежується звичайним хабарництвом. Таємна і не менш руйнівна форма корупції походить від взаємодії між членами судової влади та зовнішніми, потужними політичними або економічними інтересами (...). Наприклад, політичний патронаж, за допомогою якого суддя набуває свого статусу, просування по службі, продовження служби, пільговий режим або обіцянку працевлаштування після виходу на пенсію, може призвести до корупції [258].

У країнах, де присяжні та непрофесійні судді беруть участь у здійсненні правосуддя, принципи незалежності та неупередженості застосовуються однаково, залежно від обставин. Про це згадується в преамбулі Основних принципів Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судової влади [188]. Незважаючи на те, що статус присяжних та непрофесійних суддів може відрізнятися від статусу професійних суддів (що стосується, наприклад, відбору, кваліфікації, заробітної плати/компенсації,

відсторонення, дисциплінарного провадження тощо), їх незалежність та неупередженість повинні бути забезпечені в судовому процесі та під час прийняття рішень. Виконуючи судові функції, вони мають ті ж обов'язки, що й професійні судді, і повинні демонструвати незалежність та неупередженість.

Нарешті, варто також нагадати, що судова влада працює в глобалізованому контексті. Взаємодія та порівняння між судовими системами різних країн стали частішими, а дебати про незалежність судової влади перейшли національні кордони, завдяки діям міжнародних організацій та прецедентному праву міжнародних судів.

Незалежність та неупередженість суддів були визнані фундаментальними цінностями у всьому світі. Багато великих міжнародних та регіональних договорів, хартій та конвенцій прямо згадують судову незалежність як фундаментальну цінність для захисту громадянських та політичних прав, прав людини та верховенства права. Вони включають, наприклад:

Загальна декларація прав людини Організації Об'єднаних Націй (1948), стаття 10: «Кожен має право в повній рівності на справедливе та публічне слухання незалежним та неупередженим судом, при визначенні його прав та обов'язків та будь-якого кримінального звинувачення проти нього» [38].

Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй про громадянські та політичні права (1966), стаття 14: «Всі особи повинні бути рівними перед судами та трибуналами. При визначенні будь-якого кримінального звинувачення проти нього або його прав та обов'язків у позові за законом кожен має право на справедливе та публічне слухання компетентним, незалежним та неупередженим судом, заснованим законом (...)» [83].

Американська конвенція з прав людини («Пакт Сан-Хосе») (1969), стаття 8: «Кожна особа має право на слухання, з належними гарантіями та протягом розумного часу, компетентним, незалежним та неупередженим судом, раніше встановленим законом, на обґрунтування будь-якого

звинувачення кримінального характеру, висунутого проти неї, або для визначення її прав та обов'язків цивільного, трудового, фіскального або будь-якого іншого характеру. (...)».

Африканська хартія прав людини і народів (Хартія Банджуля) (1981), Статті 7 і 26: «Кожна людина має право на те, щоб її справа почула. Це включає: (...) (d) право бути судимим протягом розумного часу неупередженим судом або трибуналом» (стаття 7); «Держави-учасниці цієї Хартії зобов'язані гарантувати незалежність судів і дозволяють створювати та вдосконалювати відповідні національні установи, на які покладено заохочення та захист прав і свобод, гарантованих цією Хартією» (стаття 26) [4].

SAARC, Хартія демократії (2011): «Держави-члени Асоціації регіонального співробітництва Південної Азії (СААРК), в дусі консолідації демократії в Південній Азії, цим зобов'язуються: (...) Гарантувати незалежність судової влади та першість верховенства права, а також гарантувати, що процеси призначення до судової влади, а також виконавчої влади є справедливими та прозорими» [245].

Європейська конвенція з прав людини (1950), стаття 6.1: «При визначенні його цивільних прав та обов'язків або будь-якого кримінального звинувачення проти нього кожен має право на справедливе та публічне слухання протягом розумного часу незалежним та неупередженим судом, заснованим законом» [35].

Міжнародні організації сприяли кільком глобальним та регіональним проєктам, спрямованим на зміцнення незалежності судової влади та верховенства права в різних країнах. Досить згадати діяльність Світового банку, Ради Європи, Transparency International та Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності (зокрема, зі створенням Глобальної мережі доброчесності суддів [211]).

Більше того, в останні десятиліття нові судові мережі були особливо активними в деяких регіонах, сприяючи новій формі співпраці та

транснаціонального діалогу між судовими органами. Ці мережі можна описати як групи, конференції, комісії або організації юридичних експертів, суддів та науковців (з різних країн), створених на транснаціональному рівні. Їхня діяльність в основному складається з обміну ідеями та практикою, складання рекомендацій, думок та передового досвіду, що стосуються різних галузей права або функціонування судової системи, організації семінарів, конференцій та підготовки суддів та юридичних експертів. На глобальному рівні членство Міжнародної асоціації суддів (IAJ) включає 90 судових асоціацій з таких різноманітних країн, як Ангола, Бермуди, Хорватія, Демократична Республіка Конго, Єгипет, Гватемала, Гвінея-Бісау, Ізраїль, Казахстан, Мавританія, Нікарагуа та Туніс. Основною метою IAJ є захист незалежності судового органу, як суттєва вимога судової функції та гарантія прав і свободи людини [250].

Особливе значення мають міжнародні рамки стандартів та норм незалежності судової влади, розроблені державами-членами за допомогою різних міжурядових процесів. Особливу увагу можна приділити Основним принципам Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судової влади (1985) [188], Бангалорські принципи поведінки суддів [5] тощо. Такі стандарти та керівні принципи стали результатом співпраці між судовими самонадами різних країн і впливали з необхідності, визначеної самими суддями, мати стандарти та гарантії для захисту своєї незалежності від надмірного тиску.

Основні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судової влади (1985) спрямовані на надання допомоги державам-членам у їх завданні забезпечення та сприяння незалежності судової влади. Вони повинні бути враховані урядами та доведені до відома суддів, адвокатів, членів виконавчої влади та законодавчої влади, а також громадськості в цілому. Вони були прийняті Сьомим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поведження з правопорушниками, що відбувся в Мілані в 1985 році.

Бангалорські принципи поведінки суддів є результатом широких консультацій за участю головних суддів та старших суддів з різних держав у рамках Групи добросовісності суддів з метою розгляду шляхів зміцнення судових інститутів та сприяння незалежності та підзвітності судової влади. Принципи були розроблені шляхом отримання інформації про концепцію незалежності судової влади з різних кодексів судової поведінки, а також інших документів, розроблених на міжнародному рівні. Соціально-економічна рада Організації Об'єднаних Націй у своїй резолюції 2006/23 від 27 липня 2006 року запропонувала державам-членам, відповідно до своїх внутрішніх правових систем, заохочувати своїх суддів враховувати Принципи Бангалора при перегляді або розробці правил щодо професійної та етичної поведінки членів судової влади.

На додаток до авторитетних вказівок, наданих на міжнародному рівні, були створені різні мережі судового співробітництва для підтримки міжнародного співробітництва у кримінальних справах. У деяких регіонах ці мережі відіграють досить активну роль. Новаторська мережа такого роду, Європейська судова мережа (EJN) [205] включає національні контактні пункти з держав-членів ЄС для полегшення судового співробітництва у кримінальних справах, особливо щодо серйозних злочинів. На додаток до обміну інформацією та спільних функцій мережі, EJN також організовує навчальні заняття з метою сприяння покращенню судового співробітництва в цілому.

Отже, незалежність суду – це багатогранна концепція. Існують різні інституційні, правові та оперативні механізми, які призначені для гарантування та забезпечення незалежності судової влади, і вони можуть працювати по-різному залежно від історичного, політичного, правового та соціального контексту, в якому діє судова влада в державі. Тому не існує ідеальної моделі впровадження судової незалежності в тому сенсі, що це універсальна інституція. Незалежність судової влади є результатом поєднання різних умов, заходів, стримувань і протидій, які можуть

відрізнятися від однієї країни до іншої. Кожна країна повинна знайти свій власний баланс.

У деяких країнах, наприклад, незалежність судової влади в основному забезпечується через самоврядний орган або раду (що складається в основному з суддів), яка відповідає за всі рішення, що стосуються набору/висування суддів, кар'єри, передачі та дисципліни. Це відбувається, наприклад, у Франції, Італії, Монголії, Нігерії, Польщі, Румунії, Іспанії та Україні. В інших країнах, таких як Кенія, Південна Африка, Індія, Німеччина, Австрія, Чехія, Індія, Кенія, Південна Африка, Сполучені Штати, немає еквівалентного органу, і тим самим незалежність судової влади забезпечується за допомогою різних інших механізмів. Тому те, що вважається важливим заходом в деяких країнах, може не розглядатися як такий в інших. Це виявляє досить різні погляди на інституційні засоби, необхідні для захисту незалежності судової влади.

Варто підкреслити, що навіть у країнах з усталеною демократією, процес визначення інституційних вимог судової незалежності ще триває. Наприклад, найстаріший інститут британської конституційної системи, офіс лорд-канцлера, нещодавно був перероблений з метою більш чіткого поділу між гілками влади держави та посилення незалежності судової влади [196].

Захист незалежності судової влади зазвичай розглядається як такий, що включає різні аспекти, які діють на різних рівнях: зовнішня та внутрішня незалежність, а також інституційна та індивідуальна незалежність.

Зовнішня незалежність відноситься до незалежності судової влади від політичних гілок влади (виконавчої та законодавчої влади), а також будь-якого іншого несудового суб'єкта. Хоча, за необхідності, повинні бути деякі відносини між судовою владою та політичною владою (особливо виконавчою), як зазначено в Коментарі до Бангалорських принципів поведінки суддів, такі відносини не повинні заважати свободі судової влади у розгляді індивідуальних суперечок та дотримці закону та цінностей Конституції.

Що стосується внутрішньої незалежності, то вона зосереджена на гарантіях, спрямованих на захист окремих суддів від надмірного тиску з боку судової влади, зокрема: від інших суддів і, перш за все, від керівників судів.

Концепція внутрішньої судової незалежності призначена для захисту суддів від надмірного тиску з боку судової влади. Концепція була вперше згадана в міжнародному м'якому праві та в професійних стандартах на початку 1980-х років [231]. На рубежі тисячоліть концепція стала більш поширеною.

У 1999 році вона була включена до Універсальної хартії судді [259], а в 2007 році в Бангалорські принципи поведінки суддів [5]. Крім того у 2008 році вона отримала закріплення у Міжнародних стандартах судової незалежності [234], а у 2010 році у Вольній хартії Вольностей суддів та у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи [229]. Європейський суд з прав людини вперше визнав цей аспект незалежності судової влади в 2009 році після того, як він неодноразово вказував на це ще з 2000 року.

Хоча визнання внутрішньої судової незалежності Страсбурзьким судом вписується в цю міжнародну тенденцію, це також знаменує собою поворотний момент, оскільки це був перший раз, коли концепція була визнана міжнародним трибуналом, рішення якого є обов'язковими для держав [217].

Визнання концепції внутрішньої судової незалежності ЄСПЛ також ознаменувало чіткий поворотний момент для самого Суду. Раніше він розглядав незалежність судової влади майже виключно з точки зору поділу влади [201]. Цей підхід базувався на ідеї незалежної судової влади як необхідної гарантії проти законодавчої та виконавчої гілок влади. Міркування полягало в тому, що для виконання цієї функції захисту необхідно було відокремити судову владу від двох інших гілок влади. Особливо після Другої світової війни зростало усвідомлення того, що таке розділення необхідне. Загальна декларація прав людини підтвердила це; розробники в 1948 році включили право на «незалежний [...] трибунал» [183].

Декларація надихнула авторів Європейської конвенції з прав людини включити подібне право до статті 6 Конвенції. У численних рішеннях (ECtHR 28 May 2002, Case No. 46 295/99, *Stafford v UK*, para. 78; ECtHR 6 May 2003, Case № 39 343/98, 39 651/98, 43 147/98 and 46 664/99, *Kleyn et al. v The Netherlands*, para. 193; ECtHR 22 June 2004, Case № 47 221/99, *Pabla Kyv Finland*, para. 29; ECtHR 6 November 2018, Case № 55391/13, 57728/13 and 74041/13, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v Portugal*, para. 144.; D. Kosař, 'Policing Separation of Powers: A New Role for the European Court of Human Rights?', 8(1) *EuConst* (2012) p. 33.) ЄСПЛ вказував, що «концепція поділу влади між виконавчою та судовою органами ... набула все більшого значення в прецедентному праві Суду». Хоча Суд послідовно підкреслював, що він не прописував конкретної теорії поділу влади, його прецедентне право, тим не менш, стало рушійною силою у вдосконаленні відокремлення судової влади від, найголовніше, виконавчої влади [198].

Ідея про те, що Конвенція також повинна захищати суддів від тиску суддів та інших судових службовців у судовій системі, вийшла за рамки цієї перспективи поділу влади. Це впливало з ідеї, що сам по собі поділ влади недостатньо гарантує незалежне здійснення правосуддя. Натомість також необхідно, щоб окремий суддя займав досить незалежну позицію в судовій системі.

З 2000 року ЄСПЛ виявив порушення внутрішньої судової незалежності в 14 справах, з рішеннями, винесеними проти обмеженої кількості країн Східної Європи, а саме Хорватії, Угорщини, Литви, Румунії, Росії, Словаччини та України. Як було вказано Судом, дві обставини в цих країнах, як правило, збільшують ймовірність порушення внутрішньої судової незалежності. По-перше, їм не вистачає давньої, глибоко вкоріненої судової культури, яка цінує незалежність окремого судді. Під час комуністичного правління, яке тривало до кінця 1980-х років у цих країнах, не було незалежної судової влади. Навпаки, між Комуністичною партією та судовою владою існували тісні зв'язки. Той факт, що суди були організовані

ієрархічно та авторитарно, ще більше зменшив незалежність окремих суддів [225].

Після падіння комуністичних режимів, і незважаючи на глибокий демократичний розвиток у цих країнах, аспекти цієї судової культури залишалися вкоріненими. По-друге, спосіб, яким судова влада в цих країнах була організована після падіння Берлінської стіни в 1989 році, посилив наслідки відсутності культури незалежності суддів. У той час багато колишніх комуністичних країн обрали модель судового самоврядування. Цей вибір не був повністю добровільним. Щоб стати членом Європейського Союзу, до якого прагнули багато з цих країн, вони повинні були відповідати Копенгагенським критеріям, встановленим у 1993 році Європейською Радою. Один з цих критеріїв закликає до «стабільності інститутів, що гарантують [...] верховенство права», зокрема щодо відправлення правосуддя [237]. Частково під впливом міжнародного м'якого права, Європейська комісія інтерпретувала цей критерій таким чином, що ні виконавча, ні законодавча влада, а виключно судова влада має приймати рішення щодо свого бюджету та призначення, підвищення та звільнення суддів [1243]. Таким чином, судове самоврядування стало стандартом у багатьох країнах Східної та Центральної Європи [224]. Хоча таке судове самоврядування посилює інституційну незалежність Судова система в цілому, вона також має потенційні недоліки. Особливо в країнах, чиї посадові особи судових органів не були виховані в культурі, яка цінує незалежність окремих суддів, автономія суддів може постраждати; в системі судового самоврядування немає зовнішнього нагляду для протидії цим судовим чиновникам [191].

Внутрішня незалежність судової влади, як визначено ЄСПЛ, залежить від відносин між суддями або між суддею та іншими судовими посадовими особами. У справі Парлов-Ткальчич проти Хорватії Суд заявляє: «[І]внутрішня судова незалежність вимагає, щоб [індивідуальні судді, JS] були вільні від директив або тиску з боку колег-суддів або тих, хто

має адміністративні обов'язки в суді, таких як голова суду або голова підрозділу в суді» [235].

Внутрішня судова незалежність, таким чином, регулює відносини між суддями, тобто між членом судової колегії та її головою, але вона також стосується відносин між суддею та його керівниками суду [235]. Це також стосується керівників судів, які самі не беруть участі у розгляді справи. Зокрема у справі Парлов-Ткальчич проти Хорватії Суд постановив, що сумніви заявника в тому, що на суддів у його справі вплинув їх голова суду, були об'єктивно виправдані, хоча голови судів відповідно до хорватського законодавства виконують лише «адміністративні (управлінські та організаційні) функції, які суворо відокремлені від судової функції, тобто від вирішення окремих справ» [235].

З визначення Суду випливає, що коли на суддю чиниться тиск будь-ким, крім керівника, поняття внутрішньої незалежності судової влади не застосовується. Зазвичай цю відмінність легко прослідкувати, проте іноді це не так. По-перше, чи застосовується внутрішня судова незалежність, коли тиск на суддю відбувається з боку органу, що складається з посадових осіб та інших осіб? Денисов проти України є прикладом такої справи [202]. Позивач, головуєчий суддя Київського апеляційного адміністративного суду, був звільнений з посади Голови Вищою радою юстиції. Позивач у справі стверджував, що український адміністративний суд не надав йому доступу до незалежного та неупередженого розгляду справи, оскільки його члени перебували у залежності від Вищої ради юстиції, рішення якої було предметом апеляції. Велика палата ЄСПЛ погодилася з заявником. Однак він не уточнив, чи є це порушення статті 6 Конвенції порушенням зовнішньої чи внутрішньої судової незалежності.

Інша ситуація, в якій не відразу зрозуміло, чи застосовується концепція внутрішньої судової незалежності, - це коли посадовці, чинячи тиск на суддю, діють відповідно до побажань урядових чиновників. У таких

випадках ЄСПЛ вважає застосовною як внутрішню, так і зовнішню незалежність, як у справі Агрокомплекс проти України [180].

У цій справі голова суду, отримавши численні листи від різних урядовців, включаючи спікера парламенту, прем'єр-міністра та Президента України, які закликали його скасувати або переглянути рішення суду, доручив своїм двом заступникам переглянути це рішення, що призвело до скасування попереднього рішення суду. ЄСПЛ постановив, що втручання цих урядовців у судове провадження є порушенням зовнішньої судової незалежності, як зазначено в статті 6 Конвенції. Однак Суд також постановив, що інструкція, надана головою суду його двом заступникам з проханням переглянути попереднє рішення, сама по собі суперечила Конвенції, оскільки вона також порушувала принцип внутрішньої судової незалежності.

У справі *Lorenzetti v Italy* [226] ЄСПЛ вказав, що треба мати на увазі, що будь-який нагляд за роботою суддів пов'язаний з певним ризиком для їх внутрішньої незалежності і що неможливо розробити систему, яка б повністю усунула цей ризик». Сам факт того, що колега має виконавчу владу над суддею, наприклад, тому що він є головою суду, до якого призначається суддя, тому недостатньо, щоб виправдати припущення, що він може чинити тиск на суддю до такої міри, що це може призвести до порушення внутрішньої судової незалежності.

Право відсторонити конкретного суддю від конкретної справи – це варіант тиску, який передбачає можливість призначати справу конкретному судді або судовій колегії. Більшість справ у ЄСПЛ щодо внутрішньої судової незалежності стосуються цього варіанту. Відсторонивши суддю від справи, може виникнути враження, що відсторонений суддя мав намір вирішити справу в інший спосіб, ніж того бажала особа, яка призначила справу [203].

У таких справах Суд перевіряє, чи є у особи (інші) повноваження, завдяки яким він може чинити тиск на суддю. На даний момент важливо підкреслити, що порушення внутрішньої судової незалежності не вимагає,

щоб колега фактично скористався своїми повноваженнями або навіть просто погрожував їх реалізувати. Таким чином, цей критерій істотно відрізняється від попереднього. Суд заявив: «питання полягає в тому, чи повноваження, надані очільникам судів відповідно до [внутрішнього] закону, були здатні створити прихований тиск, що призводить до підпорядкованості суддів своїм судовим керівникам, або, принаймні, змусити окремих суддів неохоче суперечити бажанням свого очільника, тобто мати вплив на внутрішню незалежність суддів» [235].

Як уже згадувалося, Суд також враховує, що сам факт того, що колега може здійснювати ці повноваження над суддею, є недостатнім, щоб припустити, що був застосований неприйнятний тиск у сенсі статті 6 Конвенції [235]. Тому експертиза Суду зосереджується на інших повноваженнях, а саме на повноваженнях, які можуть призвести до змін правового статусу судді. На практиці Суд зосереджується на силі просувати суддів або накладати на них дисциплінарні стягнення. Це відбувається тому, що ці повноваження, як стверджує ЄСПЛ, «потенційно мають найбільш значний вплив на внутрішню незалежність суддів» [235].

Справа Газета Україна-Центр проти України ілюструє, як ЄСПЛ проводить таку експертизу [209]. У газеті, опублікованій заявником, заявник повідомив про прес-конференцію, на якій голова місцевого суду, який також був кандидатом на виборах мера, був звинувачений журналістом в домовленості на вбивство заявника. У Страсбурзі заявник стверджував, що жоден суд не може вважатися неупередженим у значенні статті 6 Конвенції. Він стверджував, що, хоча інший суд розглядав його справу, відповідач також був головою Регіональної ради суддів, під владою якої були і суд першої інстанції, і апеляційний суд, і що позивач мав право запропонувати Раді розпочати дисциплінарне провадження проти суддів і прийняти інше рішення, що впливає на їх правовий статус. Заявник стверджував, що суддям цих судів не вистачало незалежності для прийняття об'єктивного рішення. Суд погодився і постановив, що стаття 6 Конвенції була порушена [209].

Той факт, що колега судді використовував повноваження щодо розгляду конкретної справи або має (інші) повноваження, які він може використовувати для тиску на суддю, не означає, що він насправді намагався вплинути на суддю. Наприклад, справа може бути справедливо призначена іншому судді, якщо, наприклад, перший суддя захворів. Також немає нічого незаконного в тому, що суддю попереджають про те, що проти нього можуть бути видані дисциплінарні заходи, якщо, наприклад, він може бути відсторонений від справи. Твердження про те, що колега по суду насправді намагався вплинути на суддю, має бути доведено в обох випадках. Надати такі докази важко, тому що намір впливати рідко висловлюється відкрито.

Справа Агрокомплекс проти України, у цьому контексті, є винятком з правила, що вплив на суддю не відбувається відкрито. У цьому випадку різні урядовці, включаючи спікера парламенту, прем'єр-міністра та Президента України, закликали голову національного суду скасувати або переглянути рішення «свого» суду. Зрештою, голова суду доручив своїм двом заступникам переглянути це рішення. ЄСПЛ постановив, серед іншого, що інструкція, надана головою суду своїм двом заступникам, суперечило Конвенції, оскільки воно порушило принцип внутрішньої судової незалежності.

Однак, як правило, спроби вплинути на суддів приховані. Тому довести, що на суддю вплинув (або що була зроблена спроба), досить складно. Отже, Суд спростив тягар доведення щодо судового впливу, спираючись на загальне правило, що стаття 6 Конвенції порушується не тільки тоді, коли суддя не є незалежним або неупередженим, але й коли є законні сумніви щодо його незалежності чи неупередженості. На практиці ця вимога об'єктивної незалежності та неупередженості призводить до того, що заявник зосереджується на встановленні сумнівів щодо незалежності та неупередженості судді; у відповідь держава потім стверджуватиме, що такі сумніви не можуть бути об'єктивно виправдані [233].

Якщо колега-судовий колега скористався повноваженнями щодо розгляду конкретної справи, такими як перепризначення справи або призначення нового судді-доповідача, цей лише факт створює сумніви щодо неупередженості та незалежності судді, який розглядає справу.

Якщо колега-судовий колега не здійснював жодних повноважень щодо розгляду конкретної справи, але має право змінювати правовий статус судді, потрібно більше доказів, щоб встановити необхідний сумнів у тому, що відбулося порушення внутрішньої незалежності судової влади.

Якщо дії особи викликають сумніви щодо незалежності та неупередженості відповідного судді, держава-відповідач намагатиметься встановити, що ці сумніви не є законними, тобто вони не можуть бути об'єктивно виправдані. Як правило, ЄСПЛ вважає це таким, якщо національне законодавство надає достатні процесуальні гарантії для запобігання судовому впливу.

У прецедентному праві Суду такі гарантії особливо важливі, коли справа призначається комусь іншому, крім звичайного судді, або коли справа була перепризначений. Наприклад, у справі *Miracle Europe Kft v Hungary* Суд наголосив на важливості регулювання, за законом, способу розподілу справ між суддями суду, і застеріг від відсутності чітких і прозорих правових критеріїв для розподілу справ: «ця ситуація ставить під загрозу появу неупередженості, дозволяючи спекуляції про вплив політичних або інших сил на суд правонаступника та відповідального суддя, навіть якщо передача справи конкретному судді сама по собі відповідає прозорим критеріям» [232].

У справі *Miracle Europe Kft v Hungary* такої правової бази не вистачало. В результаті суддя, який розподіляв справи, мав далекосяжні дискреційні повноваження. Тому ЄСПЛ вказав, що: розподіл або перерозподіл справ може бути неправильно використовуваний як засіб тиску на суддів, наприклад, перевантажуючи їх справами або призначаючи їм лише

низькопрофільні. Також можна направити політично чутливі справи певним суддям і уникнути розподілу їх іншим [232].

Суд дійшов висновку, що через відсутність процесуальних гарантій - таких як законодавство, яке значно обмежує спосіб розподілу справ - побоювання заявника, що його справа не розглядалася «судом, встановленим законом», як вимагає стаття 6 Конвенції, були об'єктивно обґрунтовані [232].

Процесуальні гарантії також важливі, коли судова посадова особа чинить тиск на суддю, використовуючи або посиляючись на його повноваження змінити правовий статус судді. Справа Парлов-Ткальчич проти Хорватії показує це. Після того, як заявник зазнав дорожньо-транспортної пригоди, муніципальний суд Златар зобов'язав страхову компанію виплатити компенсацію за завдану шкоду. Згодом муніципальний суд змінив своє рішення; відсотки, які він розраховував, були занадто високими. Однак на той момент страхова компанія вже виплатила початкове рішення, і заявник відмовився повернути суму в надлишку. Голова муніципального суду - після отримання листа від страхової компанії - подав кримінальну скаргу на заявника. Він заявив, що заявник відмовився повернути незаконно отриману суму, що страхова компанія вже порушила цивільне провадження проти заявника, і що відмова заявника повернути суму «містить елементи кримінальної відповідальності» [235].

У Страсбурзі питання полягало в тому, чи судді будь-якого суду, в якому справа заявника була розглянута в цивільному провадженні, були досить незалежними від вищезгаданого президента. Суд спочатку зазначив, що відповідно до хорватського законодавства президент, замість виконання будь-яких судових функцій, має лише адміністративні завдання. Тому президент не міг «скористатися своєю ієрархічною позицією, щоб дати доповідачу або іншим членам групи інструкцій щодо того, як прийняти рішення щодо апеляції заявника, і ніщо не вказує на те, що він зробив це в її випадку». Однак йому було пред'явлено звинувачення у передачі справ суддям, але, як зазначив Суд, хорватське законодавство «містило правила, що

регулюють розподіл справ серед суддів у судах, а це означає, що справи не розподілялися головами судів на власний розсуд». Тому Суд дійшов висновку, що хорватське законодавство "забезпечує адекватні гарантії проти довільного виконання обов'язку голів судів (пере)призначення справ суддям». Далі Суд розглянув, «чи були якісь інші елементи у (ієрархічних) відносинах між суддями, які вирішили апеляцію заявника, та президентом суду округу Златар, які були здатні приборкати свою внутрішню незалежність» [235].

У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку: «що хорватське законодавство мало адекватні механізми для запобігання неналежному втручанням, що надходить з судової влади, і що повноваження, наділені головам судів, не могли розумно розглядатися як такі, що суперечать або мають вплив на внутрішню незалежність суддів. ... Тому Суд вважає, що побоювання заявника щодо відсутності неупередженості суду округу Златар не були об'єктивно виправдані» [235]. Таким чином, ЄСПЛ розробив деякі чіткі правила щодо концепції внутрішньої незалежності судів.

Варто вказати, що в спеціальній літературі підкреслюється, що загроза того, що буде використано повноваження накладати дисциплінарні стягнення, може бути джерелом тиску на суддів [235]. Зокрема згідно з чинним законодавством Нідерландів, можуть бути накладені лише два види дисциплінарних стягнень: письмове попередження або звільнення [184]. Письмове попередження може бути накладено лише головою суду [227].

Варто вказати, право на просування суддів, наприклад, на посади старших суддів, може бути джерелом тиску. У Нідерландах рекомендації щодо просування суддів робиться Радою з питань судової влади [222]. За порадою Ради міністр юстиції вирішує, чи рекомендувати кандидата для призначення на посаду судді. Таким чином, просування залежить від ініціативи Ради, яка потім теоретично в змозі чинити тиск на будь-якого суддю, який прагне призначення. Крім того, Рада проводить судові перевірки

ефективності, хоча ці повноваження, як правило, здійснюється кимось іншим, наприклад, головою суду.

Хоча огляди ефективності повинні розглядатися як процедурно відокремлені від рекомендацій щодо просування по службі, нерозумно припускати, що результат цих дій буде враховуватися при вирішенні питання про те, чи слід рекомендувати суддю для просування по службі. Тому в цьому відношенні голландське законодавство є потенційно проблематичним у світлі принципів Суду щодо внутрішньої судової незалежності.

Отже, визнаючи концепцію внутрішньої незалежності судової влади, ЄСПЛ додав новий і важливий елемент до своєї широкої прецедентної практики щодо статті 6 Конвенції. Судову практику часто критикують за відсутність концептуальної узгодженості, особливо тому, що суд зазвичай не розрізняє дві ключові концепції статті 6, а саме, що суд повинен бути неупередженим, а також незалежним [187]. Це робиться тому, що, на думку Суду, ці два поняття важко розрізнити. Звичайно, обидві вимоги служать одній меті: вони призначені для того, щоб гарантувати, що судді неупереджено оцінюють справи, призначені їм. Тим не менш, той факт, що Суд часто не в змозі розрізняти ці дві концепції, неминуче призводить до плутанини між ними. Прецедентне право про внутрішню судову незалежність посилює цю плутанину, зокрема, коли визначаються порушення внутрішньої судової незалежності, Суд часто доходить висновку, що трибунал «не був неупередженим», а був не «незалежним». Суд пояснює, що оскільки на суддю у справі чинився тиск, сторони провадження були виправдані побоюючись, що суд, замість того, щоб засновувати своє рішення на об'єктивних аргументах, замість цього схилився до волі колеги, який намагався вплинути на нього.

Зрозуміло, що Суд часто бачить порушення внутрішньої судової незалежності через призму неупередженості, хоча вимога незалежного суду також часто розглядається з точки зору поділу влади, зокрема в науковій літературі щодо статті 6 [187]. Так, незалежність судової влади впливає

виключно на відносини між судовою системою, з одного боку, та виконавчою та законодавчою гілкою влади, з іншого. Внутрішня судова незалежність не вписується в цю інтерпретацію незалежності судової влади, оскільки вона стосується виключно позиції судді у судовій системі.

Визнання ЄСПЛ внутрішньої судової незалежності відображає фундаментальне коригування цінностей, що лежать в основі його прецедентного права за статтею 6 Конвенції. Таким чином, визнання Судом концепції внутрішньої судової незалежності є фундаментальним коригуванням його прецедентного права, яке матиме наслідки для всіх держав-членів Ради Європи. Проте, щоб бути повністю ефективним та переконливим, концепція внутрішньої судової незалежності повинна бути уточнена Судом в рамках статті 6 і виключно тоді концепція внутрішньої судової незалежності може по-справжньому виконати свою мету: дозволити окремому судді справедливо здійснювати правосуддя.

Інституційна незалежність відноситься до інституційних та правових домовленостей, розроблених державою *ex ante* для захисту суддів від надмірного тиску та впливу. З цієї точки зору, найважливіші фактори стосуються способу набору, оцінки та дисципліни суддів, управління судовою системою та адміністрацією судів. Зазвичай ці аспекти регулюються Конституцією або спеціальними законами, що стосуються судової влади. Проте інституційна незалежність може працювати по-різному, відповідно до контексту, в якому вона працює, і не гарантує, що судді насправді поведуться незалежно. Тому необхідно враховувати не тільки інституційний дизайн, а й конкретну поведінку суддів.

Це питання стосується індивідуальної незалежності суддів, тобто їх ментального стану та конкретної поведінки, що залежить, серед іншого, від їх професійної соціалізації та від того, як вони засвоїли професійні цінності.

Хоча інституційна незалежність є необхідною умовою індивідуальної незалежності, ці дві концепції різні. Обидва виміри обов'язкові: як окремий суддя, так і суд повинні бути незалежними і розглядатися як незалежні. Як

зазначено в Коментарі до Бангалорських принципів поведінки суддів: прийняття конституційних прокламацій про незалежність судової влади автоматично не створює та не підтримує незалежну судову систему (п. 25).

У судових системах різних країн були введені органи судової влади для управління. Зокрема цими питаннями в нашій державі займається Вища рада правосуддя, яка згідно ст. 1 Закону України від 21.12.2016 № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя» є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [118].

В інших країнах, особливо в тих, які дотримуються традиції загального права, подібних рад не існує. Наприклад, у Румунії, як і в інших країнах Центральної та Східної Європи, політизація судової влади була ключовою особливістю комуністичного режиму. Судді та суди належали виконавчій владі і підпорядковувалися Комуністичній партії. Їх призначення суворо контролювалося через систему номенклатури. Поділ влади існував лише за назвою, абсолютний контроль над судовими, виконавчими та законодавчими функціями був зосереджений в руках комуністичної партії. Після набуття незалежності, з метою оптимізації управління судовою системою суддівське врядування було передано в руки національних рад суддів. З деякими відмінностями між країнами ці ради отримали великі повноваження. Тому виконавча влада була позбавлена більшої частини своїх повноважень у питаннях, що стосуються судового управління; вона також втратила право впливати на судові рішення.

В останні десятиліття кількість судових рад значно зросла в Європі, Латинській Америці, Африці та на Близькому Сході. Їхні повноваження,

склад та система, в якій призначаються їхні члени, значно різняться від однієї країни до іншої.

Незважаючи на судові ради, певний вплив політичних гілок, тим не менш, може мати місце. Судові ради, насправді, часто включають також позасудових членів, як правило, видатних юристів або громадян з визнаною репутацією та досвідом, і обраних конкретними органами (наприклад, парламентом, президентами двох палат парламенту тощо) або іншими суб'єктами/групами, що беруть участь у здійсненні правосуддя (наприклад, представниками прокуратури). Ради, що складаються виключно з суддів, дуже рідкісні. Як представники суспільства, позасудові члени запроваджують соціальний контроль у раді, але, в той же час, вони є каналом, який пов'язує судову систему з політичним середовищем, особливо в країнах, де вони призначаються парламентом за підтримки політичних партій. У деяких країнах всі члени рад (включаючи суддів) призначаються політичними повноваженнями (міністром юстиції, Кабінетом Міністрів, Парламентом), і в цих випадках зв'язок з політикою міцніший.

Наприклад, в Іспанії з 1985 року всі члени *Consejo General del Poder Judicial*, включаючи суддів, обираються парламентом на основі списків, представлених різними професійними асоціаціями суддів.

У Франції, з метою зміцнення незалежності судової влади, конституційна реформа 2008 року встановила, що Вищу раду суддів очолює Голова Верховного Касаційного суду, а Генеральний прокурор виступає віце-президентом. До 2008 року президент і віце-президент Ради були, відповідно, президентом Французької Республіки та міністром юстиції. За результатами реформи також було збільшено кількість несудових членів, які призначаються політичними органами влади (Президентом Республіки, президентом Сенату та президентом Національних зборів) і тепер представляють більшість у Раді. Мета таких нововведень полягала в тому, щоб уникнути того, щоб корпоративні інтереси судової влади могли переважати над захистом інших важливих цінностей для належної роботи

судової системи, таких як ефективність та судова незалежність. Незважаючи на політичний характер призначення органів влади, відбір несудових членів повинен бути зосереджений на професійному досвіді та заслугах. Крім того, в окремих країнах існують різні профспілкові асоціації, які мають певний вплив на внутрішній дорадчий процес рад.

Варто вказати, що по між іншого фундаментальним принципом судової незалежності є те, що судді забезпечені адекватною винагородою, умови служби, пенсії та вік виходу на пенсію належним чином забезпечені законом. У більшості країн судді мають гарантоване перебування на посаді до обов'язкового пенсійного віку або закінчення терміну повноважень, якщо такий існує.

Безпека перебування на посаді судді від втручання будь-якого зовнішнього або внутрішнього суб'єкта, передчасне та невиправдане припинення повноважень судді є формою неналежного тиску на самого суддю. З цією метою підстави для відсторонення повинні ґрунтуватися на чітко визначених обставинах, передбачених законом, що включають: причини недієздатність або поведінку, яка робить суддів непридатними для виконання своєї функції; засудження за тяжкий злочин; грубу некомпетентність; або поведінку, яка явно суперечить незалежності, неупередженості та цілісності судової влади. Наприклад, доведені корупційні акти з боку члена судової влади слід розглядати як такі, що відповідають вимогам для відсторонення.

Зарплати та пенсії суддів є важливими елементами, які слід враховувати для захисту незалежності судової влади. Загальноприйнято, що заробітна плата та пенсії повинні бути встановлені законом, а також адекватними та співмірними зі статусом. Адекватна винагорода, по суті, сприяє тому, щоб судді не шукали додаткових прибутків, що дасть можливість захистити їх від потенційних корупційних практик і тиску, спрямованих на вплив на їхні рішення або поведінку.

Зарплати, умови служби та пенсії суддів не повинні змінюватися після призначення. З цією метою «законодавчі або виконавчі повноваження, які можуть вплинути на суддів на їх посаді, їх винагороду, умови служби або їх ресурси, не повинні використовуватися з метою або наслідком погрози або тиску на конкретного суддю або суддів» [251].

Доцільно зазначити, що у 1990-х роках загальні економічні труднощі призвели до того, що кілька канадських провінцій знизили зарплати суддів провінційних судів, що було розцінено, як те, що таке скорочення порушують конституційну гарантію незалежності судової влади. Верховний суд Канади зробив три ключові висновки у цій справі. По-перше, заробітна плата суддів може бути зменшена, збільшена або заморожена, але лише після звернення до незалежної, ефективної та об'єктивної комісії. Урядам заборонено приймати рішення щодо заробітної плати суддів до отримання звіту комісії. Крім того, уряди повинні офіційно та оперативно реагувати на звіт комісії та обґрунтовувати будь-яке рішення не приймати її рекомендації. По-друге, не мають місце переговори про судову винагороду між судовою владою та виконавчою або законодавчою гілками. Ця заборона заснована на тому, що такі переговори за своєю суттю є політичними і що вони поставлять суди в конфлікт інтересів, тому що Корона часто є стороною у цих переговорах. Більше того, переговори можуть призвести до сприйняття серед громадськості того, що судова влада відкрита для будь-якого компромісу, якщо ситуація цього вимагатиме. По-третє, судові зарплати не можуть опускатися нижче мінімального рівня. Хоча суд не встановив мінімум, він пояснив, що якщо зарплати занадто низькі, існує ризик, будь то реальні або уявні, що судді винесуть рішення певним чином, щоб забезпечити вищу зарплату від виконавчої або законодавчої влади або маніпулювати пропозиціями пільг [251].

Ще одне важливе питання, пов'язане з відстороненням, полягає в тому, чи - і в якій мірі - судді користуються імунітетом від кримінальної або цивільної відповідальності. У той час як кримінальна відповідальність суддів

є ключовим принципом, визнаним у більшості держав відповідно до кримінального законодавства загального застосування, цивільна відповідальність є більш суперечливим питанням. Необхідно знайти баланс між принципом індивідуальної незалежності (суддя повинен мати свободу діяти відповідно до своїх переконань, не боючись наслідків) та правами осіб на компенсацію від держави за шкоду, заподіяну через недбалість або шахрайське або зловмисне зловживання повноваженнями з боку судді.

Багато держав, однак, вважають принципово важливим для судді можливість користуватися особистим імунітетом від цивільних позовів про завдану шкоду за неналежні дії або бездіяльність, вчинені при виконанні своїх повноважень. Іншими словами, судді особисто користуються абсолютною свободою від відповідальності щодо позовів, поданих безпосередньо проти них, пов'язаних з сумлінним виконанням ними своїх функцій. Застосовуючи цей принцип, засоби правового захисту від судових помилок, будь то щодо юрисдикції чи процедури, при з'ясуванні або застосуванні закону або оцінці доказів, полягає у відповідній системі апеляцій або судового перегляду. І навпаки, цивільна відповідальність може застосовуватися щодо шкоди, понесеної через недбалість або неправомірне використання повноважень суддею, але засіб правового захисту, як правило, лежить лише проти держави без звернення (або з обмеженим зверненням) з боку держави проти судді.

Загальні принципи цивільної відповідальності обговорювалися в Італії після низки прийнятих рішень ЄСПЛ в 2006 та 2011 роках. Європейський суд уточнив, що національне законодавство не може виключити, загалом, державну відповідальність за порушення суддею права ЄС, оскільки таке порушення є результатом тлумачення закону або оцінки фактів та доказів. Суд вказав на відповідальність італійського законодавця і закликав до реформи в цій галузі. Проблема полягала в тому, що італійське законодавство встановлювало відповідальність держави лише у виняткових випадках і лише в тому випадку, якщо вона вчинена з наміром або грубою недбалістю. Але,

більше того, практика італійських судів була настільки толерантною до судової влади, що призвела до систематичного відхилення скарг, поданих проти італійської держави.

Іншими словами, італійське законодавство виявилося абсолютно неефективним у захисті прав особи і призвело до свого роду абсолютного імунітету держави (і, отже, судді) за шкоду, заподіяну судовими рішеннями. Європейський суд не оскаржив традиційний привілей судді, оскільки розглядав лише відповідальність держави, а не особисту відповідальність судді. Держава (а не суддя) повинна бути притягнута до відповідальності за порушення суддею законодавства ЄС. Це був головною позицією Суду. Це вимагало реформ у деяких державах-членах ЄС, особливо там, де відповідальність держави за правопорушення суддів обмежувалася кримінальними порушеннями.

Крім того, деякі національні Конституції або закони також вказують, що судді не можуть обіймати будь-які інші посади, державні чи приватні, за винятком посад у викладанні та наукових дослідженнях у правовій сфері.

Отже, фінансування судів тісно пов'язане з питанням судової незалежності, в тому, що воно визначає умови, в яких суди виконують свої функції. Достатні фінансові ресурси мають важливе значення для забезпечення незалежності судової влади від державних установ та приватних осіб, щоб судова влада могла виконувати свої обов'язки незалежно, доброчесно та ефективно.

Обов'язком кожної держави є надання оптимальних ресурсів, щоб судова влада могла належним чином виконувати свої функції. Це також включає питання навантаження на суддів, надання судам необхідного допоміжного персоналу та обладнання (включаючи засоби автоматизації офісу та обробки даних), а також надання суддям відповідної особистої безпеки, адекватної підготовки, винагороди тощо.

Звісно, що здатність держави повністю задовольнити бюджетні потреби судової влади залежить від її економічного та фінансового

становища. Проте існує очевидний зв'язок між фінансуванням судів та управлінням судами. Згідно з деякими міжнародними та регіональними стандартами, питання адміністрування судів, які безпосередньо стосуються здійснення судової функції, включаючи, наприклад, призначення суддів та призначення справ суддям, в першу чергу накладаються на судову владу або на орган, що підлягає керуванню та контролю. Зовнішній орган не має втручатися в питання, які безпосередньо і негайно мають відношення до судових функцій. На розподіл справ також не впливають побажання сторони справи або будь-кого іншого, хто зацікавлений у результаті справи. Деякі інституційні відносини з іншими органами влади можливі, з урахуванням обмежень, необхідних для незалежності судової влади [220].

Утім впровадження в судові системи в останні десятиліття різноманітних принципів та практик управління, орієнтованих на досягнення підвищення продуктивності, покращення обробки справ та зниження витрат (слідуючи так званій новій теорії державного управління), підкреслило необхідність більш професійного підходу до судового адміністрування.

Щоб підвищити ефективність судів, деякі держави створили спеціальні незалежні агентства, які називаються судовими службами. Вони складаються з суддів, представників персоналу судів, членів адвокатури, експертів у галузі менеджменту та фінансів, а іноді і міністра юстиції. Їм, як правило, доручаються далекосяжні повноваження у сфері судового адміністрування та управління судом; вони часто беруть участь у встановленні бюджету системи правосуддя, моніторингу витрат, сприянні автоматизації, розробці критеріїв оцінки загальної ефективності судів; вони також керують - в тій чи іншій мірі - судовим персоналом (навчанням, призначенням ролей, оцінкою та просуванням по службі) для забезпечення незалежності судової влади. Судові послуги поширилися, наприклад, по Північній Європі і, зокрема, в Ірландії, Швеції, Норвегії, Данії, Нідерландах, Естонії.

Судові служби зазвичай діють як проміжні органи між судами та урядом. Їхня мета - підвищити ефективність, одночасно захищаючи

незалежність судової влади. Якщо управлінські обов'язки виконуються судами через «власну» судову службу, є шанс збільшити відповідальність судів та підвищити ефективність їхньої діяльності.

Основна проблема, з якою зараз стикаються багато країн, полягає в тому, як збалансувати нові вимоги адміністрування у сфері правосуддя з цілями судової діяльності. Надмірна увага до цілей ефективності, продуктивності, контролю витрат, статистики та політики контролю якості як основних пріоритетів для поліпшення функціонування судів може мати негативні наслідки.

У деяких країнах, наприклад, рівень апеляції використовується для професійної оцінки суддів судів першої інстанції. Це може створити тиск на суддів, в тому сенсі, що прийняття ними рішень може бути більш орієнтованим на задоволення апеляційних судів, а не на неупереджене вирішення справи. Такі механізми, що заохочують потенційний конформізм у судовій системі, можуть завдати шкоди незалежній судової влади. Політика якості, занадто орієнтована на цілі продуктивності та ефективності, може мати негативний вплив на інші важливі цінності (наприклад, незалежність), які мають першорядне значення для оптимального функціонування судів.

Ще одне важливе питання, яке набуло більшого значення за останні роки, - це «прозорість» судів. Надання повної та зрозумілої інформації про судові процедури може покращити правову культуру, доступ до правосуддя та довіру громадськості до судової влади. Прозорі процедури, по суті, можуть покращити знання громадян про засоби правового захисту, пропоновані судовою системою, основних процесуальних прав сторін (таких як право оскаржити рішення) та про роль різних суб'єктів у судовому процесі (адвокатів, експертів, суддів, прокурорів тощо).

Прозорість також передбачає вільний доступ до судового рішення. Розумна кількість судових рішень повинна бути доступна для широкої громадськості. У більшості країн рішення регулярно публікуються в базах даних, відкритих для громадськості або для професіоналів (а також у судових

бюлетенях, веб-сайтах, колекціях судових рішень, юридичних коментарях тощо). Зазвичай вони анонімні для захисту конфіденційності сторін та інших суб'єктів, що беруть участь у справі, а також захисту конфіденційної інформації та даних.

Прозорість також може означати надання фізичного доступу до судових засідань та/або судових слухань (відповідно до вимог, передбачених законом); надання допомоги у відкритті провадження (через стандартні форми тощо); полегшення спілкування з адвокатами, надання для перевірки записів, протоколів судових засідань тощо; запрошення журналістів на прес-конференції та релізи про судові рішення та очікувані судові процеси, особливо ті, що мають суспільне значення; організація конференцій та семінарів за участю суддів, представників суспільства, бізнес-спільноти тощо; прийняття інших проактивних заходів та стратегій для поліпшення взаємодії між суддями та громадою, яку вони обслуговують. Нарешті, підвищена прозорість також сприяє цілісності та ефективності системи правосуддя та зменшує можливості для корупції.

Судова поведінка та дисципліна були предметом особливої уваги в останні десятиліття. У багатьох судових системах були запроваджені стандарти судової поведінки для зміцнення незалежності судової влади. Дотримання судовою владою правил поведінки та дисциплінарних заходів для тих, хто порушує ці правила, є умовами для гарантування незалежної судової влади.

Поведінка суддів також впливає на рівень довіри громадськості до судів, відповідно, стандарти судової поведінки служать захисту незалежності суддів.

Варто вказати, що в Англії та Уельсі, після широких консультацій з судовою владою, у 2004 році робоча група суддів, створена Радою суддів, було розроблено Посібник з судової поведінки, який призначений для надання допомоги суддям з питань судової етики, а не для того, щоб прописати детальний кодекс, і встановити принципи, за якими судді можуть

приймати власні рішення і таким чином підтримувати свою судову незалежність.

Однією з найважливіших особливостей Посібника є гнучкість, оскільки відповідальність та суспільне сприйняття стандартів, яких повинні дотримуватися судді, постійно розвиваються. З цієї причини після публікації Посібника Рада суддів створила Постійний комітет, якому доручено розглядати будь-які принципові питання, які не відображено в Посібнику або можуть потребувати перегляду, а також моніторити питання, як Посібник працює на практиці.

Стаття 35.4 Конституції Ірландії говорить: суддя Верховного суду, Апеляційного суду або Вищого суду не може бути відсторонений від посади, за винятком заявленої неправильної поведінки або неієздатності, а потім лише за рішеннями, прийнятими Dáil Éireann та Seanad Éireann, які закликають до його усунення. Прем'єр-президент належним чином повідомляє Президента про будь-які такі резолюції, прийняті Dáil Éireann та Seanad Éireann, і надсилає йому копію кожної такої резолюції, завірену головою Палати Oireachtas, якою вона була прийнята. Після отримання такого повідомлення та копій таких резолюцій Президент негайно, наказом під його рукою та печаткою, усуває з посади суддю, до якого вони відносяться [239].

Хоча стаття 35.4 конкретно стосується лише суддів Верховного суду, Апеляційного суду та Вищого суду, тієї ж процедури потрібно було б дотримуватися, щоб усунути суддю окружного суду або районного суду, оскільки ці судді оголошені обіймати посаду за тим же терміном, що і судді Верховного суду та Вищого суду, відповідно, розділом 39 Закону про суди 1924 року та розділом 20 Закону про суди (районний суд) 1946 року. На сьогоднішній день жоден суддя ніколи не був видалений, і фраза в статті 35.4.1, що стосується категорії «заявленої неправильної поведінки або неієздатності», ніколи не тлумачилася в судовому порядку [239].

Складною темою, що стосується судової поведінки, є свобода вираження поглядів. З цієї причини важливо, щоб судді були надзвичайно обережними та проявляли самообмеження у відносинах із засобами масової інформації та під час використання інших засобів комунікації.

Як правило, судді, як і інші громадяни, мають право на свободу вираження поглядів, переконань, асоціацій та зібрань; однак за умови, що при реалізації цих прав судді завжди повинні поводитися таким чином, щоб зберегти гідність, залишитися неупередженими та незалежними [188].

Судді також пов'язані професійною таємницею щодо своїх обговорень та конфіденційної інформації; право на інформацію про судові справи, що становлять суспільний інтерес, повинно здійснюватися з урахуванням обмежень, накладених законом.

Отже, процедура відсторонення судді та гарантії адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді мають свої особливості. Зокрема, згідно п. 6 ч. 1 ст. 131 Конституції України Вища рада правосуддя ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Відповідно ч. 1 ст. 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» підставами тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя може бути:

- 1) притягнення судді до кримінальної відповідальності;
- 2) при проведенні кваліфікаційного оцінювання;
- 3) в порядку застосування дисциплінарного стягнення.

Закон містить вичерпний перелік таких підстав, тому відсторонення судді від здійснення правосуддя з інших підстав не допускається. У цьому контексті доцільно згадати справу про відсторонення судді Конституційного Суду України Тупицького О.М.. Так, 29 грудня 2020 року Президент України видав Указ «Про відсторонення від посади судді Конституційного Суду України» № 607/2020 такого змісту: «Відповідно до частини третьої статті 154 Кримінального процесуального кодексу України постановляю:

Відсторонити Тупицького Олександра Миколайовича від посади судді Конституційного Суду України строком на два місяці».

Правовий департамент Секретаріату Конституційного Суду України, проаналізувавши наведений Указ Президента, вказав, що зазначений Указ виданий Президентом України не на основі Конституції України та не відповідає їй. Повноваження Президента України визначаються виключно Основним Законом України (пункт 31 частини першої статті 106 Конституції України; рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003, від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007, від 8 липня 2008 року № 14-рп/2008, від 2 жовтня 2008 року № 19-рп/2008, від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008, від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009; від 15 вересня 2009 року № 21-рп/2009, від 17 грудня 2009 року № 32-рп/2009, від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, від 13 червня 2019 року № 5-р/2019, від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020, від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020.

Натомість Конституція України не наділяє Президента України правом «відсторонення від посади судді Конституційного Суду України». Більше того, Конституція України взагалі не передбачає можливості відсторонення судді Конституційного Суду України від посади. На відміну від суддів судів загальної юрисдикції, стосовно яких може бути ухвалено рішення про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя (пункт 6 частини першої статті 131 Конституції України), Конституція України встановлює лише підстави та порядок звільнення судді Конституційного Суду України з посади, припинення його повноважень, затримання його або утримання під вартою чи арештом (статті 149, 149-1 Конституції України). Видавши Указ № 607/2020 від 29 грудня 2020 року, Президент України вийшов за межі своїх конституційних повноважень та застосував до судді Конституційного Суду України захід забезпечення кримінального провадження, який відповідно до Конституції та законів України не може бути застосовано до суддів Конституційного Суду України [174].

Відповідно до частини першої статті 128 Конституції України призначення на посаду судді здійснюється Президентом України. Однак при цьому Президент України не має жодного відношення до відсторонення судді від здійснення правосуддя. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя не охоплюється поняттям «відсторонення від посади» і є окремим видом заходів забезпечення кримінального провадження. Отже, видавши Указ № 607/2020 від 29 грудня 2020 року, Президент України вийшов за межі своїх конституційних повноважень та порушив приписи статей 1, 6, 8, 19, 106, 147, 149, 153 Конституції України [174].

Щодо питання можливості обіймання адміністративної посади відстороненим суддею, то у рішенні Ради суддів України № 53 від 25 листопада 2021 року закріплено таку позицію, що відповідно до п.5.3. Типового положення про збори суддів в суді загальної юрисдикції, затвердженого рішенням РСУ №45 від 4.06.2015 (у редакції рішення РСУ від 31.01.2020 №4) кандидатом на адмінпосаду може бути лише суддя цього суду, строк повноважень якого в установленому законом порядку на час проведення зборів не закінчився. Суддя, п'ятирічний строк повноважень якого закінчився, може бути кандидатом на адмінпосаду лише після його обрання на посаду судді безстроково [147].

У рішення РСУ від 26.06.2015 №67 висловлена аналогічна позиція про те, що адмінповноваження судді, якого було обрано на посаду голови чи заступника голови суду загальної юрисдикції, припиняються одночасно з закінченням повноважень судді [149].

У Рекомендації №(94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи від 13.10.94, передбачено, що виконавча та законодавча влади повинні забезпечити, щоб судді були незалежними і щоб не вживались заходи, які можуть поставити під загрозу незалежність суддів [137].

Забезпечення незалежності суддів включає в себе зокрема належне унормування питань судового адміністрування. Якісне законодавче

регулювання питання зайняття судьями адмінпосад прямо впливає на якість організації роботи суду, створення належних умов для здійснення судочинства та утверджує авторитет судової влади в суспільстві.

У п.45 Висновку КРЄС «Про роль голів судів» вказано, що гарантії незмінюваності судді таким же чином застосовуються й до посади голови суду. КРЄС погоджується, що гарантії перебування на посаді та належні умови роботи суддів є абсолютно необхідними елементами існування суддівської незалежності відповідно до всіх міжнародних правових стандартів, включно зі стандартами РЄ. Ці стандарти не містять жодних положень, які б заперечували, що принцип незмінюваності судді на посаді має застосовуватися до строку перебування на посаді голів судів, незалежно від того, чи, окрім своїх суддівських повноважень, голови також виконують адміністративні чи управлінські функції [17].

За змістом п.47 висновку процедури у випадках дострокового відсторонення голови суду від посади мають бути прозорими, а будь-який ризик політичного втручання має бути однозначно усунутий. Відповідно, представники виконавчої влади, наприклад Міністерства юстиції, мають уникати участі в цьому процесі. Також процедури не мають відрізнятися від загальних процедур, що застосовуються до суддів [17].

Отже, виходячи з системного аналізу норм чинного законодавства, слід прийти до висновку, що на законодавчому рівні можливість обіймати адміністративну посаду нерозривно пов'язана із можливістю судді відправляти правосуддя. З огляду на викладене, для забезпечення реалізації гарантій незалежності суддів, мінімізування ризиків незаконного впливу на судів зі сторони осіб, які займають адмінпосади, дотримання принципів виборності голів судів та їх заступників, а також, відновлення довіри суспільства до судової влади, слід прийти до висновку, що у разі застосування до судді, який обіймає адмінпосаду у суді тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, такий суддя позбавляється можливості обіймати адмінпосаду в суді [147].

Адже відповідно до п.18 висновку КРЄС голови суду мають слугувати прикладом іншим та створювати атмосферу, у якій судді могли б звертатися до них за підтримкою та допомогою при здійсненні своїх повноважень, у тому числі з питань етики та деонтології [17].

В той же час, ч.3 ст.24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що у разі відсутності голови місцевого суду його адмінповноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді [133]. Аналогічним чином врегульоване питання здійснення адмінповноважень в апеляційних, касаційних судах та Верховному Суді (ч.3 ст.30, ч.8 ст.42, ч.5 ст.39).

РСУ ще раз наголошує, що відповідно до викладеної у рішенні РСУ від 23.01.2017 №2 позиції здійснення адмінповноважень не є тотожним зайняттю адмінпосади судді [148]. А тому суддя, якого відсторонено від здійснення правосуддя не має права обіймати адмінпосаду в суді, однак не позбавлений права здійснювати адмінповноваження в суді на підставі законодавства, що визначає порядок виконання обов'язків голови суду або його заступника [147].

Свого часу на виконання доручення заступника Голови Вищого адміністративного суду України Смоковича М.І. відділ узагальнення судової практики ВАСУ свого часу здійснив аналіз судової практики у справах про відсторонення суддів від посади, продовження строку відсторонення судді від посади, вказавши, що у пункті 9 частини третьої статті 2 КАС України закріплено один з основних принципів адміністративної процедури – право особи на участь у процесі прийняття рішення [2].

Цей принцип деталізовано у положеннях Закону № 2453-VI та Регламенті ВККС. Наведені положення узгоджуються з Резолюцією (77) 31 9 особи відносно актів адміністративних органів, прийнятою Комітетом

Міністрів Ради Європи 28 вересня 1977 року. Щодо будь-якого адміністративного акта, який за своїм характером може несприятливо впливати на права, свободи та інтереси особи, така особа може пред'явити факти й аргументи та, у відповідних випадках, докази, що будуть враховані адміністративним органом. У відповідних випадках особу, якої це стосується, повідомляють у належний час і спосіб, прийнятний для справи, про ці права (принцип 1 цієї Резолюції) [2].

Реалізація наведеного принципу повинна узгоджуватися з вимогами щодо належного та ефективного управління (абзац другий Додатка до Резолюції). Це, зокрема, означає, що зацікавлена особа не вислуховується, якщо немає можливості відкласти прийняття адміністративного акта. Так само особі не надається можливість бути заслуханою, якщо це надмірно затягне адміністративну процедуру (пункт 18 Пояснювальної записки до Резолюції).

Саме такий підхід застосовано ВАСУ при розгляді доводу позивача про те, що засідання Комісії не відклали для забезпечення йому можливості виступити на ньому і викласти свою позицію. ВАСУ вказав, що за Регламентом ВККС присутність судді, щодо якого вирішується питання про відсторонення від посади, у засіданні Комісії не є обов'язковою. Підстав для відкладення розгляду справи не було. Тому немає підстав для скасування рішення Комісії з цього питання, оскільки процедура його розгляду не була порушена (постанова ВАСУ від 11 травня 2011 року у справі № П/9991/239/11) [2].

У Постанові від 17 червня 2015 року у справі № 800/160/15 ВАСУ також обґрунтував свою позицію принципом про право особи на участь у процесі прийняття рішення. Разом із тим ВАСУ, як слушно вказано у аналізі судової практики у справах про відсторонення суддів, допустив непослідовність, оскільки поряд із вказаним принципом застосував також окремі принципи судового процесу, а саме принципи рівності та змагальності, які надають особі ширші гарантії щодо участі у розгляді своєї

справи. Ґрунтуючись на цих принципах судового процесу, ВАСУ стверджує, що, незважаючи на положення Регламенту ВККС, Комісія на прохання судді повинна була відкласти розгляд питання про відсторонення його від посади. Невідкладення Комісією розгляду справи дало ВАСУ підставу для скасування рішення Комісії [2].

При вирішенні питання, адміністративний принцип про право на участь у процесі прийняття рішення чи судові принципи змагальності та рівності має застосовуватися у справі про відсторонення судді від посади необхідно визначитися з природою процедур у цій справі.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) виконавцем судової функції може бути не тільки суд, а й парламент, адміністративні органи. ЄСПЛ виробив низку критеріїв, на основі яких визначається, чи виконує той чи інший орган судову функцію. Так у справі «Савіно та інші проти Італії» (AFFAIRE SAVINO ET AUTRES c. Italie [179]) застосовано такі три критерії: наявність організованої процедури; наявність у органу, який вирішує спір, так званої «повної юрисдикції»; обов’язковість рішення для обох сторін спору (параграф 74 Рішення від 28 квітня 2009 року).

Порядок розгляду справи про відсторонення судді від посади врегульовано Регламентом ВККС. Зокрема, у цьому нормативному акті визначено загальний порядок проведення засідань Комісії (розділ III), загальний порядок розгляду питання на засіданні Комісії (розділ V), особливі процедури прийняття рішення про відсторонення судді від посади у зв’язку з притягненням його до кримінальної відповідальності (розділ XV). Це свідчить про наявність організованої процедури з розгляду спору про відсторонення судді від посади [2].

Щодо другого критерію, то «повна юрисдикція» за практикою ЄСПЛ означає можливість органу досліджувати питання факту, дослідити і надати свої висновки щодо всіх доводів зацікавленої особи (параграфи 151-157 Рішення від 21 липня 2011 року у справі «Сіґма радіо телевіжн проти Кіпру»

(CASE OF SIGMA RADIO TELEVISION LTD v. CYPRUS [194]). Відповідно до пункту 15.6 Регламенту ВККС під час розгляду клопотання про відсторонення судді від посади Комісія має право заслухати будь-яку особу чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення судді від посади. Згідно з пунктом 5.11.3 Регламенту ВККС рішення Комісії повинно бути мотивованим. Наведені положення свідчать, що повноваження Комісії дозволяють визнати за нею «повну юрисдикцію» у розумінні ЄСПЛ.

Щодо третього критерію, то варто зазначити таке. Відповідно до Регламенту ВККС за результатами розгляду питання про відсторонення судді від посади Комісія приймає відповідне рішення, копія якого направляється Генеральному прокурору України; у разі прийняття Комісією рішення про задоволення клопотання Генерального прокурора України і відсторонення судді від посади копія рішення направляється також: судді, якого відсторонено від посади; голові суду, в якому займає штатну суддівську посаду відсторонений від посади суддя; Державній судовій адміністрації України (пункт 15.7); суддя вважається відстороненим від посади з дня прийняття Комісією рішення про його відсторонення від посади на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України й на строк, зазначений у рішенні, який не може становити більше двох місяців (пункт 15.8); з метою забезпечення виконання рішення про відсторонення судді від посади, проведення пов'язаних з цим організаційних заходів у день прийняття рішення Комісією забезпечується повідомлення голови суду, в якому займає штатну суддівську посаду відсторонений суддя, про прийняте рішення (пункт 15.9). Наведене дозволяє стверджувати, що рішення Комісії про відсторонення судді від посади є обов'язковим як для сторін спору, так і для голови суду, в якому займає штатну суддівську посаду відсторонений від посади суддя [2].

Відповідно до процедури розгляду цього питання належить застосовувати принципи судового процесу, гарантовані пунктом 1 статті 6

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у тому числі принципи змагальності та рівності.

Аналогічний підхід був покладений в основу висновку ЄСПЛ про те, що розгляд Вищою радою юстиції та парламентом України питання про звільнення судді з посади за своєю матеріально-правовою природою є судовою функцією (пункти 88-90 Рішення від 9 січня 2013 року у справі «Олександр Волков проти України» [96]).

Так само Генеральна асамблея ООН рекомендує, щоб процедура усунення судді від посади визначалася відповідно до встановлених правил саме судової поведінки (стаття 17 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 від 29 листопада та 13 грудня 1985 року). Отже, суддя має право на участь у розгляді клопотання про його відсторонення від посади, а ВККС зобов'язана забезпечити реалізацію цього права [2].

Вища рада правосуддя у своєму Рішенні від 30 березня 2023 року № 285/0/15-23 розглянула проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законів України щодо призначення безстроково суддів, призначених на посаду строком на п'ять років до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», реєстраційний № 5889, внесений 6 вересня 2021 року на розгляд Верховної Ради України народним депутатом України Марченко Л.І [140].

Під час опрацювання законопроєкту № 5889 Вища рада правосуддя врахувала позицію Верховного Суду, Ради суддів України, Національної школи суддів України, які законопроєкт № 5889 підтримали як тимчасовий захід з метою стабілізації кадрової ситуації в системі судів України, проте заперечили щодо положень законопроєкту № 5889 про відсторонення суддів через неявку судді на кваліфікаційне оцінювання.

Ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя віднесено до повноважень Вищої ради правосуддя, що також

передбачено пунктом 8 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Суддя належить до категорії осіб, стосовно яких здійснюється особливий порядок забезпечення гарантій незалежності, які зумовлені його конституційно-правовим статусом саме у зв'язку зі здійсненням правосуддя. Правова природа таких гарантій полягає в тому, що вони не можуть розглядатись як особисті привілеї судді, а навпаки, з огляду на їх публічно-правове значення, є способом захисту від необґрунтованого притягнення до відповідальності, політичної репресії, примусового усунення від виконання посадових професійних обов'язків [140].

Будь-яка процедура має надавати їм можливість оскаржити результати оцінювання в незалежних органах або в суді. Суддя, роботу якого оцінюють, повинен мати змогу брати участь в оцінюванні, наприклад, коментуючи проєкт висновку оцінювання або надаючи пояснення в процесі оцінювання. Більше того, суддя, роботу якого оцінюють, повинен мати ефективні правові засоби оскарження незадовільних результатів оцінювання, особливо якщо це впливає на «громадянські права» судді в розумінні статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Чим вагоміші наслідки оцінювання для судді, тим важливіші є відповідні права на ефективний перегляд результатів оцінювання висновку [16].

Виключні підстави тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя наведені в Законі України «Про Вищу раду правосуддя». Відповідно до частини першої статті 62 Закону № 1798-VIII суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності; при проведенні кваліфікаційного оцінювання; в порядку застосування дисциплінарного стягнення.

Частиною третьою статті 62 Закону № 1798-VIII передбачено, що тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя з інших підстав не допускається. Такої підстави тимчасового відсторонення судді від здійснення

правосуддя, як неявка для проходження кваліфікаційного оцінювання, Закон № 1798-VIII не містить.

Порядок тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя при проведенні кваліфікаційного оцінювання врегульовано статтею 66 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Згідно із частинами першою, другою цієї статті тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя при проведенні кваліфікаційного оцінювання здійснюється Вищою радою правосуддя за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Внесене ВККСУ подання підлягає невідкладному розгляду Вищою радою правосуддя, але не пізніше семи календарних днів з дня надходження [140].

Вища кваліфікаційна комісія суддів України в разі неявки судді для проходження оцінювання на відповідність займаній посаді має перевірити належність повідомлення судді про засідання ВККСУ та причини неявки, витребувати пояснення та документи, що можуть вказати на поважність причин неявки, та за наявності обґрунтованих підстав вважати, що існує об'єктивна необхідність у реагуванні, може звернутися до Вищої ради правосуддя в порядку статті 66 Закону № 1798-VIII з відповідним поданням. Водночас цим законопроектом не визначено критеріїв, за якими буде визначатися поважність причин такої неявки [140].

Відповідно до висновків Венеційської комісії «законодавство не слід використовувати як засіб для припинення строку повноважень осіб, обраних або призначених за Конституцією» [18]. Аналогічних висновків у цьому контексті дійшов і ЄСПЛ в рішенні «BAKA v. HUNGARY» [185].

Вища рада правосуддя вважає, що запровадження згідно із частиною п'ятою статті 86 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» такої правової норми призведе до суттєвого звуження існуючих прав і гарантій незалежності суддів, передбачених Конституцією України, чинними законодавчими актами з питань судоустрою і статусу суддів та міжнародними стандартами щодо прав судді при проведенні будь-яких процедур дисциплінарного характеру, а тому не може бути підтримане.

Про таку невідповідність Вища рада правосуддя вже зазначала у своїх консультативних висновках щодо таких законопроектів: «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших Законів України щодо відсторонення від здійснення правосуддя суддів», реєстраційний № 4505, внесений на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України Бабієм Р.В., Вельможним С.А. Дирдіним М.Є. [56]; «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо усунення прогалин законодавства у процедурі кваліфікаційного оцінювання суддів», реєстраційний № 5794 від 16 липня 2021 року, внесений на розгляд Верховної Ради України народним депутатом Бабієм Р.В. [56] , які містили норму аналогічного змісту.

Ураховуючи викладене, наділення Вищої ради правосуддя повноваженнями щодо внесення Президенту України подання про призначення на посаду судді безстроково стосовно суддів, призначених на посаду до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» строком на п'ять років без відповідної рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, за умови, що стосовно таких суддів після формування повноважного складу ВККСУ буде здійснене кваліфікаційне оцінювання відповідності займаний посаді, передбачене законопроектом № 5889, може бути підтриманий Вищою радою правосуддя як виключний тимчасовий захід, спрямований на усунення дискримінації у питанні суддівської кар'єри суддів, призначених на п'ятирічний строк, подолання кризової ситуації, що склалася з кадровим забезпеченням судів, та недопущення безпідставного обмеження доступу до правосуддя.

Разом із тим у розділі II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законів України щодо призначення безстроково суддів, призначених на посаду строком на п'ять років до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції

України (щодо правосуддя)» слід передбачити, що з моменту відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в повноважному складі не розглянуті Вищою радою правосуддя матеріали щодо призначення на посаду судді безстроково суддів, призначених на посаду строком на п'ять років до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», передаються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

На думку Вищої ради правосуддя, необхідно також доповнити пункт 17 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» таким новим абзацом: «Вища кваліфікаційна комісія суддів України після формування повноважного складу відповідно до вимог Закону України від 13 липня 2021 року № 1629-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» забезпечує першочергове проведення кваліфікаційного оцінювання відповідності займаній посаді суддів, призначених на посаду строком на п'ять років до набрання чинності Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [140].

Таким чином, підсумовуючи наведене, доцільно вказати, що гарантії адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді доцільно визначити, як багатогранне явище, це комплекс (система) передбачених чинним законодавством засобів та умов адміністративно-правового та адміністративно-процесуального характеру, які реалізуються уповноваженими органами та є їх обов'язками з метою створення оптимальних умов для реалізації адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді та неприпустимості незаконного втручання як в діяльність уповноважених державою органів, так й суддів.

Серед основних гарантій адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді варто назвати: верховенство права, рівність, незалежність, законність, неупередженість, незмінність, недоторканість, державний захист, прозорість процедур. Наведений перелік гарантій адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді звісно не є вичерпним і може бути розширений внаслідок розвитку суспільних відносин у досліджуваній сфері.

2.3 Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді

Інститут дисциплінарної відповідальності суддів відіграє важливу роль у процесі встановлення високих стандартів незалежності, професіоналізму та доброчесності судової влади. Механізм притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, передбачений Конституцією України та Законами України «Про судоустрій і статус суддів» і «Про Вищу раду правосуддя», покликаний забезпечити повну реалізацію цього права. Ефективність цього механізму визначає не лише стандарти професіоналізму та етики, які вимагаються від осіб, які здійснюють правосуддя, а й рівень довіри до судової влади в цілому.

За розгляд питання про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності функціонування ВРП, який є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Вищу раду юстиції», далі – Закон No 1798-VIII [118]). Частиною 10 статті 131 Конституції України визначено, що відповідно до закону в системі правосуддя створюються органи та установи, зокрема, для забезпечення

розгляду справ про дисциплінарну відповідальність суддів, а конституційним повноваженням ВРП є розгляд скарг на рішення відповідного органу про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (п. 3 ч. 1 ст. 131). Водночас, на думку деяких науковців: «у питаннях притягнення суддів та прокурорів до юридичної відповідальності ВРП діє як суд, тобто є судом у розумінні статті 124 Конституції України та здійснює правосуддя. Разом з тим, можна сказати, що цей конституційний орган виконує функції суду першої інстанції, апеляційного та ревізійного розгляду, а також має забезпечувати судовий контроль під час досудового розслідування діяльності суддів» [116, с. 13].

Чинна нормативно-правова база з урахуванням змін, внесених у серпні 2021 року щодо запровадження служби дисциплінарних інспекторів ВРП [121], передбачає, що ВРП утворює Дисциплінарні палати з числа членів ВРП для розгляду справ про дисциплінарну відповідальність суддів (ч. 2 ст. 26 Закону No 1798-VIII). Крім того, з метою реалізації повноважень ВРП щодо проведення дисциплінарного провадження щодо суддів існує служба дисциплінарних інспекторів, яка є самостійним структурним підрозділом, що діє за принципом функціональної незалежності від ВРП (ч. 5 ст. 27 Закону No 1798-VIII).

Відповідно до частини 3 статті 42 Закону No 1798-VIII дисциплінарне провадження щодо суддів складається з таких етапів: 1) попередню перевірку дисциплінарної скарги, вивчення матеріалів для встановлення ознак вчинення суддею дисциплінарного проступку, ухвалення рішення про залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги, відмову у відкритті дисциплінарної справи або відкриття дисциплінарної справи; 2) підготовку дисциплінарної справи до розгляду, розгляд дисциплінарної справи та ухвалення рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності; 3) розгляд скарги на рішення про

притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності.

На підставі системного аналізу положень зазначеного закону у дисциплінарному провадженні щодо суддів можуть бути прийняті такі рішення: 1) про залишення дисциплінарної скарги без розгляду та повернення її, яку складають: дисциплінарний інспектор за наявності підстав, зазначених у пунктах 1-5 частини першої статті 44 (пункт 2 частини 1 статті 43); Дисциплінарною палатою на підставі звернення дисциплінарного інспектора ВРП за наявності підстав, визначених у пункті 6 частини першої статті 44 (пункт 3 частини 1 статті 44 43); 2) про відмову у відкритті дисциплінарної справи, яка приймається: Дисциплінарною палатою за наявності підстав, зазначених у ч. 1 статті 45 (ч. 2 ст. 45); ВРП у разі незгоди члена Дисциплінарної палати або дисциплінарного інспектора ВРП – доповідача з відповідним рішенням палати про відмову у відкритті справи (ч. 3 ст. 46); 3) про відкриття дисциплінарної справи, яка приймається: Дисциплінарною палатою на підставі висновку дисциплінарного інспектора за результатами розгляду дисциплінарної скарги (п. 4 ч. 1 ст. 43, ч. 1 ст. 46) або у разі виявлення, під час розгляду дисциплінарної справи, ознак дисциплінарного проступку в діях інших суддів або ознак іншого дисциплінарного проступку в діях судді, щодо якого розглядається справа (ч. 10 ст. 49); ВРП, у разі скасування рішення Дисциплінарної палати про відмову у відкритті дисциплінарної справи за результатами розгляду клопотання члена Дисциплінарної палати або дисциплінарного інспектора - доповідача, який не згоден з відповідним рішенням Палати (ч. 3 ст. 46); 4) про об'єднання кількох дисциплінарних справ в одну дисциплінарну справу, яка приймається Дисциплінарною палатою, якщо всі справи перебувають у її провадженні (ч. 11 ст. 49) або ВРП, якщо справи перебувають у провадженні різних дисциплінарних палат (ч. 12 ст. 49). У такому разі своїм рішенням ВРП передає їх на розгляд одній Дисциплінарній палаті; 5) про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, яка приймається Дисциплінарною

палатою (ч. 2 ст. 50); 6) про відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності та припинення дисциплінарного провадження, яке приймається Дисциплінарною палатою (ч. 2, 6 ст. 50).

Закон № 1798-VIII визначає особливості оскарження рішень у дисциплінарному провадженні щодо судді. Перш за все, положеннями ч.4 ст.44, ч.2 ст.46, ч.2 ст.45 передбачено, що рішення про повернення дисциплінарної скарги, відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи оскарженню не підлягають. При цьому під апеляцією слід розуміти не лише судові звернення, а й як звернення до ВРП, оскільки главою 5 розділу II зазначеного закону визначено механізм оскарження лише рішень про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Як зазначає Велика Палата Верховного Суду у постанові від 15 листопада 2018 року у справі № 9901/751/18, що в розумінні статей 51, 52 Закону № 1798-VIII оскарженню до ВРП підлягає рішення її дисциплінарного органу, прийняте за результатами розгляду скарги на дії судді по суті.

Відповідно до вимог частини першої статті 51 Закону № 1798-VIII право оскаржити рішення Дисциплінарної палати у дисциплінарній справі до ВРП має суддя, щодо якого ухвалено відповідне рішення.

Скаржник має право оскаржити рішення Дисциплінарної палати у дисциплінарній справі до ВРП за наявності дозволу Дисциплінарної палати на таке оскарження.

З наведеного вище правового регулювання вбачається, що позивач, незважаючи на те, що має право подати скаргу на дії судді й ініціювати в такий спосіб дисциплінарне провадження, усе ж не є безпосереднім учасником правовідносин, які виникають у зв'язку з вирішенням питання про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Оцінювати дії судді під час виконання посадових обов'язків має право лише ВРП, рішення якої щодо притягнення чи відмови у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності створюють юридичні наслідки для такого судді, але не для особи-скаржника. Тому правом на оскарження дій/рішень ВРП, її органів, що

здійснюють дисциплінарне провадження, наділені лише суб'єкти цього провадження в порядку, передбаченому законом. Громадяни, які не є суб'єктами дисциплінарного провадження щодо суддів, не мають права оскаржувати дії та рішення ВРП за результатами такого провадження [107].

У контексті судового оскарження слід зазначити, що Верховний Суд встановив стійку практику щодо неможливості оскарження рішень про повернення дисциплінарної скарги, відкриття або відмови у відкритті дисциплінарної справи в адміністративному судочинстві.

Таким чином, відмовляючи в судовому оскарженні рішень про повернення дисциплінарної скарги або про відмову у відкритті дисциплінарної справи, що зазвичай виконується особами, які подали дисциплінарну скаргу, Верховний Суд виходить з того, що такі рішення не створюють жодних юридичних прав/обов'язків для скажника, незважаючи на те, що вони приймаються у зв'язку з його зверненням. Свою позицію суд обґрунтовує тим, що скажник не є безпосереднім учасником правовідносин, які виникли у зв'язку з прийняттям рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Лише ВРП має право давати оцінку діям судді під час виконання ним своїх посадових обов'язків, а її рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності створюють правові наслідки для такого судді, а не скажника. Отже, право на оскарження дій/рішень ВРП та її органів, які здійснюють дисциплінарне провадження, надано лише суб'єктам цих проваджень у встановленому законом порядку (п. 38 постанови Великої Палати Верховного Суду від 16.03.2023 у справі №9901/41/21 [108], п. 44, 45 постанови Великої Палати Верховного Суду від 02.03.2023 у справі № 640/15229/21 [105]).

Іншими словами, згідно з правовими позиціями Великої Палати Верховного Суду, скажник не є суб'єктом дисциплінарного провадження, а тому не має права оскаржувати дії та рішення ВРП за результатами такого провадження (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31.05.2018 у

справі № 9901/500/18 [111]). Крім того, Суд зазначає, що рішення про повернення дисциплінарної скарги або відмову у відкритті дисциплінарної справи не може бути самостійним предметом судового розгляду і у своїх обґрунтуваннях використовує розширене тлумачення поняття «спір, що не підлягає адміністративному судочинству», зазначаючи, що це поняття застосовується як до спорів, які не підлягають адміністративному судочинству, так і до спорів, які взагалі не підлягають судовому розгляду (п. 43 постанови Великої Палати Верховного Суду від 16.03.2023 у справі № 9901/41/21 [108]).

Важливо зазначити, що для особи, яка подала дисциплінарну скаргу, відмова у відкритті дисциплінарної справи позбавляє її права звертатися до таких фактів повторно. Зокрема, відповідно до пункту 1 частини 1 статті 45 Закону № 1798-VIII у відкритті дисциплінарної справи має бути відмовлено, якщо факти проступку судді, про які йдеться у скарзі, вже підлягали перевірці та розгляду і у притягненні до дисциплінарної справи було відмовлено або було прийнято рішення у дисциплінарній справі. Тобто для скажника рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи є остаточним та обмежує його право на подання аналогічної дисциплінарної скарги в майбутньому. Водночас, відповідно до закону, відсутній судовий чи адміністративний контроль за обґрунтованістю такого рішення, що потенційно може породити широке поле для зловживань з боку дисциплінарного органу.

Дещо інший підхід до оскарження рішень про відкриття дисциплінарної справи дотримується Велика палата Верховного Суду. Зокрема, у п. 37, 38 Постанові від 05.12.2019 у справі № 9901/495/19 суд наголосив, що положення ч. 2 ст. 46 Закону № 1798-VIII (яка встановлює неможливість оскарження рішення про відкриття дисциплінарної справи) є спеціальними щодо статей 22, 266 Кодексу адміністративного судочинства України, а тому мають перевагу над положеннями процесуального закону. Погоджуючись з висновком касаційного суду, Велика палата Верховного

Суду зазначила, що в контексті спеціальної норми Закону № 1798-VIII рішення ВРП про відкриття дисциплінарної справи не підлягає оскарженню та не може бути самостійним предметом адміністративного позову [106]. В іншій Постанові Велика Палата Верховного Суду зазначила, що: «рішення про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи є дискреційним повноваженням дисциплінарних палат ВРП» [104].

Тобто можна виходити з того, що, на відміну від практики оскарження рішень про повернення дисциплінарної скарги або відмови у відкритті дисциплінарної справи, у випадках оскарження рішення про відкриття дисциплінарної справи Верховний Суд визнає, що суддя, щодо якого відкрито таку справу, є суб'єктом дисциплінарного провадження. Таке рішення породжує для нього права та обов'язки, але у зв'язку з наявністю спеціальної норми, що регулює особливості дисциплінарного провадження щодо судді, судове оскарження такого рішення є неможливим.

Оскарженню можуть підлягати рішення Дисциплінарної палати, прийняті за результатами розгляду справи по суті, тобто рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності, але законом визначено особливий порядок такого оскарження, який насамперед полягає в тому, що апеляційна скарга на рішення Дисциплінарної палати може бути подана виключно до ВРП (ч. 4 ст. 35, ч. 3 статті 51 Закону № 1798-VIII). Суть розгляду скарг на рішення дисциплінарних палат полягає у перевірці пленарним складом ВРП рішення у дисциплінарній справі як по суті, на правильність та обґрунтованість, так і на дотримання прав та гарантій учасників дисциплінарного провадження [32, с. 159].

Наразі також існує практика, коли рішення Дисциплінарної палати не може бути оскаржене безпосередньо до суду. Зокрема, при тлумаченні положень статті 35 Закону № 1798-VIII, яка регулює порядок оскарження рішень ВРП та її органів, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду зазначив, що: Закон України «Про Вищу раду правосуддя»

передбачає різне оскарження рішень Вищої ради правосуддя, залежно від того, який орган їх прийняв. Зокрема, рішення Вищої ради правосуддя оскаржуються до Верховного Суду (частина 1 статті 35). Натомість, рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя може бути оскаржено до Вищої ради правосуддя (частина 4 статті 35, частина 3 статті 51).

При цьому слово «може», вжите у частинах 1 і 4 статті 35 Закону, повинно тлумачитись однаково у кожній з цих норм, і означає можливість оскарження (особа має вибір подати чи не подати скаргу), а не можливість вибору органу, до якого подається скарга. За такого тлумачення рішення Вищої ради правосуддя може бути оскаржене лише до суду, а рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя може бути оскаржено лише до Вищої ради правосуддя. Відтак, оскаржуване рішення Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 07 грудня 2017 року не підлягає оскарженню в судах [168]. В іншій справі суд наголосив, що законодавством встановлено інший порядок перегляду рішень дисциплінарних палат ВРП, що виключає можливість адміністративного судового контролю за ними в порядку, про який просить позивач [167].

Позиція щодо неможливості окремого оскарження рішення Дисциплінарної палати за результатами розгляду питання про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності підтримується і Великою палатою Верховного Суду. Зокрема, у Постанові від 15.03.2018 у справі № 11-66сап18 [112], надаючи правову оцінку порушенню дисциплінарного провадження щодо судді, Суд зазначив, що дисциплінарні палати ВРП у такому провадженні діють як квазісуд першої інстанції, оскільки розглядають скаргу та ухвалюють рішення на основі балансу поданих доказів. ВРП в рамках розгляду апеляційної скарги на рішення Дисциплінарної палати здійснює апеляційний перегляд, а Велика палата Верховного Суду, яка розглядає апеляції на рішення ВРП, у свою чергу, здійснює касаційний перегляд. Виходячи з положень частини 3 статті 51 Закону № 1798-VIII, суд дійшов висновку, що рішення Дисциплінарної палати не може бути самостійним

предметом судового контролю. Таким чином, згідно з позицією Верховного Суду, не можна одразу оскаржити рішення квазісуду першої інстанції (тобто Дисциплінарної палати) у касаційному порядку (тобто до Великої палати Верховного Суду).

Ще однією особливістю оскарження рішень Дисциплінарної палати про дисциплінарну відповідальність є те, що безумовне право на апеляцію має лише суддя, щодо якого винесено таке рішення. Іншими словами, в контексті наведеного вище юридичного тлумачення інституту дисциплінарного провадження, наданого Великою палатою Верховного Суду, лише судді, щодо якого воно здійснюється, гарантується право на апеляційне (шляхом подання скарги на рішення Дисциплінарної палати до ВРП) та касаційне (шляхом подання скарги на рішення ВРП до Великої палати Верховного Суду). Натомість скажчик може оскаржити рішення Дисциплінарної палати до ВРП лише у тому випадку, якщо ця палата надала йому дозвіл на апеляцію. Підстави для надання/відмови у наданні такого дозволу в законі не визначені, лише у пункті 12.39 Регламенту Вищої ради правосуддя, затвердженого рішенням від 24.01.2017 № 52/0/15-17, зазначено, що такий дозвіл може бути наданий, зокрема, у разі прийняття рішення не одноголосно та/або якщо рішення не збігається з позицією доповідача [136]. У своєму висновку від 17.10.2016 р. щодо законопроекту «Про Вищу раду правосуддя» (який пізніше було прийнято) Головне науково-експертне управління Верховної Ради України зазначило, що таке положення видається нелогічним: якщо особа має право на оскарження винесеного щодо неї рішення, то було б недоцільно надавати «дозвіл» на подання скарги саме тим органом (інстанцією), рішення якого підлягає оскарженню [15].

Додатково слід зазначити, що в п. 2.1.3.1.1. Заходів щодо реалізації Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220 [124], планувалося у січні-липні 2024 року розробити законопроект, який передбачить право звернення до ВРП на рішення Дисциплінарної палати без

отримання дозволу Дисциплінарної палати на таке звернення. Як зазначила 18 липня член Ради правосуддя та Конкурсної комісії з добору дисциплінарних інспекторів Юлія Бокова, за «оптимістичними прогнозами» Служба дисциплінарних буде створена у жовтні 2024 року [39].

Варто вказати, що Закон України від 14.07.2021 № 1635-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» суттєво змінив процедуру притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, передбачивши в структурі секретаріату ВРП діяльність служби дисциплінарних інспекторів – самостійного структурного підрозділу, який утворюється для реалізації повноважень ВРП щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів та діє за принципом функціональної незалежності від ВРП. Відповідно до ч. 1 ст. 28 Закону, служба формуватиметься з числа осіб, які мають вищу юридичну освіту, стаж професійної діяльності у сфері права не менш як п'ятнадцять років, з яких не менше восьми років сукупного стажу роботи на посадах судді, прокурора, адвоката.

Проте у Пояснювальній записці до проекту Закону України № 9261 від 02.05.2023 «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів та забезпечення роботи Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» [115] вказано, що Передбачено утворення у складі Вищої ради правосуддя Служби дисциплінарних інспекторів, до повноважень яких належить проведення попередньої перевірки дисциплінарних скарг щодо судді, підготовку проектів ухвал і рішень Дисциплінарної палати та Вищої ради правосуддя в межах дисциплінарного провадження стосовно судді тощо.

Зазначеним Законом № 1635-IX також встановлено, що конкурс на зайняття посад дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя

оголошується після завершення оцінювання відповідності членів Вищої ради правосуддя (крім Голови Верховного Суду) критеріям професійної етики та доброчесності, але не пізніше одного року з дня набрання чинності цим Законом [80].

Закон № 1635-IX набрав чинності 05.08.2021 року. Отже, конкурс на зайняття посад дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя мав бути оголошений не пізніше 05.08.2022 року. Водночас, зазначений конкурс не був оголошений Вищою радою правосуддя своєчасно до зазначеного терміну.

По-перше, тривалий час, із 22.02.2022 року по 12.01.2023 року, Вища рада правосуддя не була повноважною, адже у її складі перебувало менше 15 членів. По-друге, із 24 лютого 2022 року у зв'язку із широкомасштабною збройною агресією російської федерації на всій території України запроваджено воєнний стан, що своєю чергою привело до певної зміни процедур призначення на посади державної служби [80].

Зазначені обставини спричинили те, що Вища рада правосуддя вже тривалий час не розглядає дисциплінарні скарги щодо суддів, а Службу дисциплінарних інспекторів досі не утворено. За інформацією Вищої ради правосуддя станом на квітень 2023 року залишаються нерозглянутими 9 293 скарги [115].

Зазначене свідчить про існування реальної проблеми, яку належить вирішити внесенням законодавчих змін, які будуть сприяти відновленню розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів, а також швидкому та прозорому запуску Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя.

Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» дисциплінарні інспектори мають статус державних службовців та призначаються на посади за результатами конкурсу в порядку, встановленому законодавством про державну службу [115].

Водночас, статтею 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що в період дії воєнного стану:

- особи призначаються на посади державної служби без конкурсного відбору на підставі поданої заяви. Водночас, після завершення воєнного стану такі особи можуть перебувати на своїх посадах не більше 1 року, після чого на їх посаду має бути оголошений конкурс;

- особи, які претендують на зайняття посади державної служби, не подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачену Законом України «Про запобігання корупції», та документ про підтвердження рівня володіння державною мовою відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;

- стосовно таких осіб не проводиться спеціальна перевірка, передбачена Законом України «Про запобігання корупції», а також перевірка, передбачена Законом України «Про очищення влади».

Зазначені особливості, на думку авторів проекту Закону, не можуть бути застосовані в контексті утворення та запуску Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя [115].

По-перше, відсутність конкурсу потенційно підірве довіру професійної спільноти та суспільства до цієї Служби, завдасть шкоди прозорості та відкритості цього процесу. По-друге, призначення таких осіб на посади строком на період воєнного стану та один рік після його завершення не може вважатися ефективним механізмом заповнення посад дисциплінарних інспекторів та завдасть ще більше організаційних складнощів, адже в майбутньому все одно доведеться проводити конкурсний відбір на ці посади. Крім того, відсутність декларування та проходження відповідних перевірок також може підірвати довіру до новоствореної Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя [33].

З урахуванням викладеного, існує потреба застосування до конкурсу на посади керівника Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя та дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя загальних норм, які гарантуватимуть прозорість і відкритість.

Існує потреба уточнення окремих положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Зокрема, доцільно змістовно уточнити статтю 42 про те, що дисциплінарне провадження також може включати прийняття рішення про повернення дисциплінарної скарги, а також розгляд скарги на рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності [115].

Також вбачається доцільним привести визначення дисциплінарної скарги у відповідність до статті 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів України». Доцільним вбачається також врегулювати випадки, коли під час розгляду матеріалів інспектора Дисциплінарна палата може встановити їх незадовільними, передбачивши можливість направлення таких матеріалів на доопрацювання із чітким строком виконання [115].

На підставі аналізу законодавства та відповідної судової практики можна зробити висновок, що рішення, прийняті в рамках дисциплінарного провадження щодо суддів, на сьогодні не підлягають окремому адміністративному судовому контролю. Оскарженню в судовому порядку можуть підлягати лише рішення ВРП, прийняті за результатами перегляду рішення Дисциплінарної палати про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Чинна нормативно-правова база видається дещо дискримінаційною щодо прав особи, яка подала дисциплінарну скаргу на суддю, і наразі держава задекларувала свою мету ліквідувати таку дискримінацію. Разом з тим, такий елемент інституту дисциплінарної відповідальності суддів, як судове оскарження рішень, прийнятих у дисциплінарному провадженні, потребує подальших досліджень з метою встановлення оптимального балансу між правом особи на доступ до правосуддя, особливостями конституційно-правового статусу ВРП та конституційними гарантіями незалежності суддів.

У цьому контексті доцільно згадати досвід США у вирішенні досліджуваної проблематики. Зокрема згідно з федеральним законом, будь-яка особа може подати скаргу, стверджуючи, що суддя займався

«поведінкою, що є шкідливою», або що психічний або фізичний стан судді робить суддю «нездатним виконувати всі обов'язки» та взагалі бути суддею. Крім того, кожен веб-сайт суду США має форму скарги та додаткову інформацію про те, як подати скаргу в цьому конкретному окрузі.

Після того, як головний суддя округу отримує будь-які скарги на неправомірну поведінку за участю суддів у своєму окрузі, проводить попередній розгляд і може відхилити скаргу, якщо у неї немає підстав для подальших дій. Або скажчик, або постраждалий суддя можуть оскаржити наказ головного судді до окружної судової ради.

Головний суддя також може призначити спеціальний комітет суддів для розслідування звинувачень та подання звіту, включаючи будь-які рекомендації, до окружної судової ради. Рада має ряд варіантів, включаючи відхилення скарги або висновок про те, що суддя, який був предметом скарги, вжив коригувальних заходів.

Хоча це не є звичайним явищем, рада може вживати дисциплінарних заходів, включаючи приватний або державний осуд або винесення догани, а також тимчасове відсторонення. Якщо рада дійде висновку, що суддя займався поведінкою, яка може становити підставу для імпічменту, рада повинна передати скаргу до Судової конференції. За певних обставин суддя може подати клопотання про перегляд до Комітету Судової конференції з питань поведінки суддів. Цей комітет розглядає накази ради на наявність помилок закону, явних помилок фактів або зловживання дискрецією.

Якщо Судова конференція знайде можливі підстави для імпічменту, вона подає звіт до Палати представників. Тільки Конгрес має повноваження усунути суддю за статтею III. Це робиться шляхом голосування за імпічмент Палатою представників та судового розгляду та засудження Сенатом. Станом на вересень 2017 року лише 15 федеральних суддів були імпічментовані, і лише вісім були засуджені. Троє інших подали у відставку до завершення процедури імпічменту. Резюме федерального судового імпічменту доступне на веб-сайті Федерального судового центру [215].

За законом та відповідними правилами щодо судової неправомірної поведінки та скарг, розгляд скарги є конфіденційним. Коли остаточні дії були вжиті за скаргою, і вона більше не підлягає перегляду, апеляційні суди розміщують накази, внесені головним суддею та судовою радою, на веб-сайті окружного суду. Комітет з питань судової поведінки аналогічно публікує всі накази на офіційному сайті [221]. Як ми бачимо, перелік заходів дисциплінарного впливу та підстав для розгляду скарг у США є дещо ширшим аніж у вітчизняній доктрині.

Зокрема і в європейських країнах перелік дисциплінарних заходів для суддів набагато ширше, ніж в Україні. Наприклад: Німеччина – догана, штраф, зниження зарплати, переведення на нижчу посаду, а тільки потім – відсторонення. Франція - догана із записом в особовій справі; відкликання окремих повноважень; заборона розглядати справи в індивідуальному порядку на строк до п'яти років; відсторонення від посади на строк до одного року з повною або частковою втратою заробітної плати; переведення на низькооплачувану посаду; відставка, з пенсійним забезпеченням або без нього; звільнення. Не можна накладати одночасно кілька стягнень, але може застосовуватися переведення на більш низьку посаду з комплексом санкцій (за винятком догани і звільнення). Бельгія – два види дисциплінарних стягнень: легке (попередження і догана) і суворе (утримання із заробітної плати; припинення мандата, тимчасове відсторонення від посади), далі можливе звільнення. Нідерланди – письмове попередження, відсторонення від посади і можливе подальше звільнення. Естонія – догана, штраф у розмірі місячної заробітної плати, зниження посадового окладу (до 30%) не більше ніж на рік, відсторонення від посади [246]. Відповідно, у європейських правових системах дисциплінарна відповідальність судді є мультиспектральною та більш диференційованою, ніж у вітчизняній системі.

Європейські дослідники вказують на необхідність такого підходу, зазначаючи, що для забезпечення професійної відповідальності суддів можливе ефективне і всебічне використання всіх правових засобів... через

діяльність спеціалізованих органів [259]. Тому доцільно передбачити єдиний Дисциплінарний статут судді.

Таким чином підсумовуючи наведене варто вказати, що:

1) особливий статус судді в частині пред'явлення більш високих вимог до його особистості та наявність особливого порядку накладення дисциплінарної відповідальності раціоналізується з позицій соціальної сутності правосуддя;

2) проаналізований інститут потребує подальшого вдосконалення шляхом розмежування підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та, залежно від цього, подальшого розширення видів санкцій, що накладаються на суддів.

Дослідження соціально-правових умов і порядку накладення дисциплінарної відповідальності на суддів ґрунтується на низці чинників: 1) соціально-правової значущості судової влади та особливого статусу судді; 2) авторитет і стабільність цієї влади; 3) встановлені гарантії незалежності суду; 4) дотримання високих морально-етичних і професійних якостей судді.

Загальні правові умови і порядок ґрунтуються на доктрині позитивної юридичної відповідальності, як генезис соціальної відповідальності, але при автономності таких інститутів ця обставина може породити юридично необґрунтований порядок, який зводить нанівець переваги становища судді і судової влади.

З метою удосконалення механізму роботи інституту дисциплінарної відповідальності суддів пропонуємо:

1) розробити і затвердити дисциплінарний статут судді, що містить систему конкретних справ про проступки суддів;

2) диференціювати види юридичної відповідальності (наприклад, штрафи);

3) включати до механізму юридичної відповідальності більш широке коло осіб та органів, які можуть ініціювати процедуру відсторонення, залежно від вчиненого суддею правопорушення.

Висновки до розділу 2

1. Констатовано, що на модель дисциплінарної відповідальності членів адміністративних судів загальної юрисдикції у Франції сильно впливає той факт, що адміністративна юстиція тут генетично еволюціонувала з виконавчої гілки влади, таким чином, статус членів цих судів був історично близьким до статусу державних службовців.

Акцентовано увагу, що основу сучасної французької адміністративної юстиції сьогодні складають загальні адміністративні суди, система яких з кінця 1980-х років є трирівневою, на чолі якої знаходиться Державна рада. Крім того, вказано, що у Франції існують також спеціалізовані адміністративні суди, юрисдикція яких поширюється лише на окремі справи, хоча їхні рішення зазвичай можуть переглядатися Державною радою, склад цих спеціалізованих адміністративних судів і статус їхніх членів знову ж таки дуже різноманітні.

Зазначено, що з 1980-х років Кодекс адміністративного судочинства Франції містить спеціальні положення, що визначають основні засади дисциплінарної відповідальності суддів адміністративних судів першої та другої інстанції. Утім, хоча ці положення були задумані з метою забезпечення ефективної незалежності суддів адміністративних судів першої та другої інстанцій від виконавчої влади, в деяких очевидних питаннях, все ще застосовує положення загальних положень про державну службу в альтернативному порядку, які регулюють статус державних службовців, а також їх дисциплінарну відповідальність.

Констатовано, що чинне французьке законодавство не містить вичерпного переліку дисциплінарних стягнень, які можуть бути накладені на суддів адміністративних судів першої та другої інстанції, внаслідок чого, користуючись субсидіарністю правил державної служби, до суддів адміністративних судів першої та другої інстанції застосовуються такі ж дисциплінарні стягнення, як і до державних службовців. Сфера застосування

цих покарань ширша, ніж та, яка може бути накладена на суддів загальної юрисдикції. Загальні положення про дисциплінарну відповідальність посадових осіб державних службовців передбачають загалом десять санкцій, поділених на чотири категорії. Четверта – найсуворіша – категорія складається з покарань, які тягнуть за собою припинення повноважень. Це означає, що навіть судді нижчих загальних адміністративних судів можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності за дисциплінарні проступки, що призводить до відсторонення або навіть звільнення. На відміну від моделі дисциплінарної відповідальності чинних суддів у *juridiction judiciaires*, існує лише два покарання – *ex officio* відсторонення (*la mise a' la retraite d'office*) та звільнення *stricto sensu* (*la révocation*). Проте навіть в цілому положення про дисциплінарну відповідальність державних службовців самі по собі не класифікують фактичні дисциплінарні проступки за ступенем їх тяжкості і не роблять з цього ніяких наслідків щодо накладення дисциплінарних стягнень. Як і у випадку з суддями загальної юрисдикції, для відсторонення суддів нижчих адміністративних судів має важливе значення ставлення органів влади, які мають повноваження приймати рішення про їхні дисциплінарні проступки.

Акцентовано увагу, що відсторонення суддів у сучасній Франції не є розповсюдженим явищем, а звільнення в принципі відбувається лише в тому випадку, якщо суддя вчиняє проступок, який є серйозним порушенням його юридичних або деонтологічних зобов'язань. З іншого боку, кількість суддів, які втратили свої посади за весь час існування П'ятої республіки, на перший погляд більша, ніж кількість суддів, які втратили свої посади за той самий період, наприклад у Великій Британії, що чітко вказує на те, що моделі дисциплінарної відповідальності, які існують сьогодні у Франції, дають реальну можливість звільнення судді, який серйозно порушує свої обов'язки, не будучи надмірно політизованими та не скочуючись у практику масових суддівських чисток, що було історичною проблемою для Франції.

Вказано, що моделі дисциплінарної відповідальності французьких суддів є більш цікавими на практиці, ніж ті, що застосовуються у Великобританії або в англomовних країнах взагалі, де контроль за дисципліною суддів зазвичай покладається на парламент, хоча ці моделі, безсумнівно, набагато більш дієві з точки зору основних конституційних принципів, таких як принцип народного суверенітету і поділу влади.

Доведено, що на відміну від тих європейських країн, де повноваження приймати рішення у дисциплінарних провадженнях та звільняти суддів належать вищим інстанціям судової влади, французька модель здатна забезпечити такий формат, щоб дисциплінарна відповідальність суддів та їх можливе відсторонення вирішувалася не лише обмеженою групою представників (вищих суддів) судової влади, а органом прийняття рішень, що представляє всі гілки судової влади, що робить його більш лабільним до дисциплінарних проблем. характер якого може бути не зовсім однаковим для судді суду першої інстанції в маленькому провінційному містечку і для судді суду останньої інстанції в метрополії.

Зроблено висновок, що у час судової діцидуалізації суспільних відносин та зростання значення судової влади механізм дисциплінарної відповідальності – а отже, і потенційного відсторонення – чинних суддів залучають самих громадян, а точніше окремих осіб – або тих, від імені яких здійснюється правосуддя. Залучення особи до механізму дисциплінарної відповідальності та відсторонення суддів здатне створити тиск на суддів та зменшити простір для впливу клієнтурних мереж та колегій, які безперечно можуть існувати там, де можливість порушення дисциплінарного провадження обмежена.

Вказано, що описані обставини також можуть бути до певної міри надихаючими в контексті триваючих українських дебатів щодо статусу суддів, хоча це, звичайно, не означає, що українська модель повинна наслідувати модель відповідальності чинних суддів у Франції, хоча б тому, що перенесення зарубіжних моделей в інше середовище саме по собі може

бути контрпродуктивним. У цій дискусії необхідно враховувати вітчизняну правову та політичну культуру, а також традицію, деякі елементи якої є досить усталеними і не можуть бути проігноровані.

2. Обґрунтовано, що гарантії адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді стосуються впровадження правових та ефективних засобів/механізмів для забезпечення ретельного відбору суддів та виконання своїх обов'язків з незалежністю, професійною компетентністю, старанністю, ефективністю та неупередженістю. Основні фактори, які мають відношення до сприяння та підтримки незалежності судової влади, можуть бути визначені на основі процедур призначення суддів, особливостей перебування на посаді, фінансової автономії судової влади, стандартів судової поведінки та дисципліни.

Акцентовано увагу на тому, що судовою владою працює в глобалізованому контексті. Взаємодія та порівняння між судовими системами різних країн стали частішими, а дебати про незалежність судової влади перейшли національні кордони, завдяки діям міжнародних організацій та прецедентному праву міжнародних судів. Незалежність та неупередженість суддів були визнані фундаментальними цінностями у всьому світі. Багато великих міжнародних та регіональних договорів, хартій та конвенцій прямо згадують судову незалежність як фундаментальну цінність для захисту громадянських та політичних прав, прав людини та верховенства права. Більше того, в останні десятиліття нові судові мережі були особливо активними в деяких регіонах, сприяючи новій формі співпраці та транснаціонального діалогу між судовими органами. Ці мережі можна описати як групи, конференції, комісії або організації юридичних експертів, суддів та науковців (з різних країн), створених на транснаціональному рівні. Їхня діяльність в основному складається з обміну ідеями та практикою, складання рекомендацій, думок та передового досвіду, що стосуються різних галузей права або функціонування судової системи, організації семінарів, конференцій та підготовки суддів та юридичних експертів. На глобальному

рівні членство Міжнародної асоціації суддів (IAJ) включає 90 судових асоціацій з таких різноманітних країн, як Ангола, Бермуди, Хорватія, Демократична Республіка Конго, Єгипет, Гватемала, Гвінея-Бісау, Ізраїль, Казахстан, Мавританія, Нікарагуа та Туніс. Основною метою IAJ є захист незалежності судового органу, як суттєва вимога судової функції та гарантія прав і свободи людини.

Констатовано, що особливе значення мають міжнародні рамки стандартів та норм незалежності судової влади, розроблені державами-членами за допомогою різних міжурядових процесів. Особливу увагу можна приділити Основним принципам Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судової влади (1985), Бангалорські принципи поведінки суддів тощо. Такі стандарти та керівні принципи стали результатом співпраці між судовими саминадами різних країн і впливали з необхідності, визначеної самими суддями, мати стандарти та гарантії для захисту своєї незалежності від надмірного тиску. Основні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судової влади (1985) спрямовані на надання допомоги державам-членам у їх завданні забезпечення та сприяння незалежності судової влади. Вони повинні бути враховані урядами та доведені до відома суддів, адвокатів, членів виконавчої влади та законодавчої влади, а також громадськості в цілому.

Зазначено, що незалежність суду – це багатогранна концепція. Існують різні інституційні, правові та оперативні механізми, які призначені для гарантування та забезпечення незалежності судової влади, і вони можуть працювати по-різному залежно від історичного, політичного, правового та соціального контексту, в якому діє судова влада в державі. Тому не існує ідеальної моделі впровадження судової незалежності в тому сенсі, що це універсальна інституція. Незалежність судової влади є результатом поєднання різних умов, заходів, стримувань і протидій, які можуть відрізнятися від однієї країни до іншої. Кожна країна повинна знайти свій власний баланс.

У деяких країнах, наприклад, незалежність судової влади в основному забезпечується через самоврядний орган або раду (що складається в основному з суддів), яка відповідає за всі рішення, що стосуються набору/висування суддів, кар'єри, передачі та дисципліни. Це відбувається, наприклад, у Франції, Італії, Монголії, Нігерії, Польщі, Румунії, Іспанії та Україні. В інших країнах, таких як Кенія, Південна Африка, Індія, Німеччина, Австрія, Чехія, Індія, Кенія, Південна Африка, Сполучені Штати, немає еквівалентного органу, і тим самим незалежність судової влади забезпечується за допомогою різних інших механізмів. Тому те, що вважається важливим заходом в деяких країнах, може не розглядатися як такий в інших. Це виявляє досить різні погляди на інституційні засоби, необхідні для захисту незалежності судової влади.

Підкреслено, що навіть у країнах з усталеною демократією, процес визначення інституційних вимог судової незалежності ще триває. Наприклад, найстаріший інститут британської конституційної системи, офіс лорд-канцлера, нещодавно був перероблений з метою більш чіткого поділу між гілками влади держави та посилення незалежності судової влади.

Доведено, що захист незалежності судової влади зазвичай розглядається як такий, що включає різні аспекти, які діють на різних рівнях: зовнішня та внутрішня незалежність, а також інституційна та індивідуальна незалежність.

Зовнішня незалежність відноситься до незалежності судової влади від політичних гілок влади (виконавчої та законодавчої влади), а також будь-якого іншого несудового суб'єкта. Хоча, за необхідності, повинні бути деякі відносини між судовою владою та політичною владою (особливо виконавчою), як зазначено в Коментарі до Бангалорських принципів поведінки суддів, такі відносини не повинні заважати свободі судової влади у розгляді індивідуальних суперечок та дотримці закону та цінностей Конституції.

Що стосується внутрішньої незалежності, то вона зосереджена на гарантіях, спрямованих на захист окремих суддів від надмірного тиску з боку судової влади, зокрема: від інших суддів і, перш за все, від керівників судів.

Визнання концепції внутрішньої судової незалежності ЄСПЛ також ознаменувало чіткий поворотний момент для самого Суду. Раніше він розглядав незалежність судової влади майже виключно з точки зору поділу влади [201]. Цей підхід базувався на ідеї незалежної судової влади як необхідної гарантії проти законодавчої та виконавчої гілок влади. Міркування полягало в тому, що для виконання цієї функції захисту необхідно було відокремити судову владу від двох інших гілок влади. Особливо після Другої світової війни зростало усвідомлення того, що таке розділення необхідне. Загальна декларація прав людини підтвердила це та надихнула авторів Європейської конвенції з прав людини включити подібне право до статті 6 Конвенції. У численних рішеннях (ECtHR 28 May 2002, Case № 46 295/99, *Stafford v UK*, para. 78; ECtHR 6 May 2003, Case № 39 343/98, 39 651/98, 43 147/98 and 46 664/99, *Kleyn et al. v The Netherlands*, para. 193; ECtHR 22 June 2004, Case № 47 221/99, *Pabla Kyv Finland*, para. 29; ECtHR 6 November 2018, Case № 55391/13, 57728/13 and 74041/13, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v Portugal*, para. 144.; D. Kosař, 'Policing Separation of Powers: A New Role for the European Court of Human Rights?', 8(1) *EuConst* (2012) p. 33.) ЄСПЛ вказував, що «концепція поділу влади між виконавчою та судовою органами ... набула все більшого значення в прецедентному праві Суду». Хоча Суд послідовно підкреслював, що він не прописував конкретної теорії поділу влади, його прецедентне право, тим не менш, стало рушійною силою у вдосконаленні відокремлення судової влади від, найголовніше, виконавчої влади.

Вказано, що визнаючи концепцію внутрішньої незалежності судової влади, ЄСПЛ додав новий і важливий елемент до своєї широкої прецедентної правни щодо статті 6 Конвенції. Судову практику часто критикують за відсутність концептуальної узгодженості, особливо тому, що суд зазвичай не

розрізняє дві ключові концепції статті 6, а саме, що суд повинен бути неупередженим, а також незалежним. Це робиться тому, що, на думку Суду, ці два поняття важко розрізнити. Звичайно, обидві вимоги служать одній меті: вони призначені для того, щоб гарантувати, що судді неупереджено оцінюють справи, призначені їм. Тим не менш, той факт, що Суд часто не в змозі розрізняти ці дві концепції, неминуче призводить до плутанини між ними. Прецедентне право про внутрішню судову незалежність посилює цю плутанину, зокрема, коли визначаються порушення внутрішньої судової незалежності, Суд часто доходить висновку, що трибунал «не був неупередженим», а був не «незалежним». Суд пояснює, що оскільки на суддю у справі чинився тиск, сторони провадження були виправдані побоюючись, що суд, замість того, щоб засновувати своє рішення на об'єктивних аргументах, замість цього схилиться до волі колеги, який намагався вплинути на нього.

Зазначено, що Суд часто бачить порушення внутрішньої судової незалежності через призму неупередженості, хоча вимога незалежного суду також часто розглядається з точки зору поділу влади, зокрема в науковій літературі щодо статті 6. Так, незалежність судової влади впливає виключно на відносини між судовою системою, з одного боку, та виконавчою та законодавчою гілками влади, з іншого. Внутрішня судова незалежність не вписується в цю інтерпретацію незалежності судової влади, оскільки вона стосується виключно позиції судді у судовій системі.

Обґрунтовано, що визнання ЄСПЛ внутрішньої судової незалежності відображає фундаментальне коригування цінностей, що лежать в основі його прецедентного права за статтею 6 Конвенції. Таким чином, визнання Судом концепції внутрішньої судової незалежності є фундаментальним коригуванням його прецедентного права, яке матиме наслідки для всіх держав-членів Ради Європи. Проте, щоб бути повністю ефективним та переконливим, концепція внутрішньої судової незалежності повинна бути уточнена Судом в рамках статті 6 і виключно тоді концепція внутрішньої

судової незалежності може по-справжньому виконати свою мету: дозволити окремому судді справедливо здійснювати правосуддя.

Доведено, що інституційна незалежність відноситься до інституційних та правових домовленостей, розроблених державою *ex ante* для захисту суддів від надмірного тиску та впливу. З цієї точки зору, найважливіші фактори стосуються способу набору, оцінки та дисципліни суддів, управління судовою системою та адміністрацією судів. Зазвичай ці аспекти регулюються Конституцією або спеціальними законами, що стосуються судової влади. Проте інституційна незалежність може працювати по-різному, відповідно до контексту, в якому вона працює, і не гарантує, що судді насправді поведуться незалежно. Тому необхідно враховувати не тільки інституційний дизайн, а й конкретну поведінку суддів.

Це питання стосується індивідуальної незалежності суддів, тобто їх ментального стану та конкретної поведінки, що залежить, серед іншого, від їх професійної соціалізації та від того, як вони засвоїли професійні цінності.

Хоча інституційна незалежність є необхідною умовою індивідуальної незалежності, ці дві концепції різні. Обидва виміри обов'язкові: як окремий суддя, так і суд повинні бути незалежними і розглядатися як незалежні. Як зазначено в Коментарі до Бангалорських принципів поведінки суддів: прийняття конституційних прокламацій про незалежність судової влади автоматично не створює та не підтримує незалежну судову систему (п. 25).

Зроблено висновок, що гарантії адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді доцільно визначити, як багатогранне явище, це комплекс (система) передбачених чинним законодавством засобів та умов адміністративно-правового та адміністративно-процесуального характеру, які реалізуються уповноваженими органами та є їх обов'язками з метою створення оптимальних умов для реалізації адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді та неприпустимості незаконного втручання як в діяльність уповноважених державою органів, так й суддів.

Серед основних гарантій адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді варто назвати: верховенство права, рівність, незалежність, законність, неупередженість, незмінність, недоторканість, державний захист, прозорість процедур. Наведений перелік гарантій адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді звісно не є вичерпним і може бути розширений внаслідок розвитку суспільних відносин у досліджуваній сфері.

3. Доведено, що у європейських правових системах дисциплінарна відповідальність судді є мультиспектральною та більш диференційованою, ніж у вітчизняній системі.

Вказано, що для забезпечення професійної відповідальності суддів можливе ефективне і всебічне використання всіх правових засобів через діяльність спеціалізованих органів. Запропоновано передбачити єдиний Дисциплінарний статут судді.

Зроблено висновок, що:

1) особливий статус судді в частині пред'явлення більш високих вимог до його особистості та наявність особливого порядку накладення дисциплінарної відповідальності раціоналізується з позицій соціальної сутності правосуддя;

2) проаналізований інститут потребує подальшого вдосконалення шляхом розмежування підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та, залежно від цього, подальшого розширення видів санкцій, що накладаються на суддів.

Вказано, що дослідження соціально-правових умов і порядку накладення дисциплінарної відповідальності на суддів ґрунтується на низці чинників: 1) соціально-правової значущості судової влади та особливого статусу судді; 2) авторитет і стабільність цієї влади; 3) встановлені гарантії незалежності суду; 4) дотримання високих морально-етичних і професійних якостей судді.

Обґрунтовано, що загальні правові умови і порядок ґрунтуються на доктрині позитивної юридичної відповідальності, як генезис соціальної відповідальності, але при автономності таких інститутів ця обставина може породити юридично необґрунтований порядок, який зводить нанівець переваги становища судді і судової влади.

З метою удосконалення механізму роботи інституту дисциплінарної відповідальності суддів запропоновано:

- 1) розробити і затвердити дисциплінарний статут судді, що містить систему конкретних справ про проступки суддів;
- 2) диференціювати види юридичної відповідальності (наприклад, штрафи);
- 3) включати до механізму юридичної відповідальності більш широке коло осіб та органів залежно від вчиненого суддею правопорушення;
- 4) передбачити різні органи для вжиття дисциплінарних заходів щодо судді: безпосередніх керівників, кваліфікаційну колегію суддів або суд.

Висновки та положення, визначені у другому розділі дисертації, оприлюднено у ряді наукових авторських публікацій [64; 65; 66; 67].

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації наведено теоретичне обґрунтування та нове вирішення наукового завдання, що полягає в оптимізації адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді, а також у визначенні шляхів покращення практичної реалізації. За результатами здійсненого дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій:

1. Ознаками та особливостями змісту контрольної діяльності у сфері правосуддя визначено: характер підпорядкування, що існує між суб'єктом здійснення контрольної функції та об'єктом впливу; специфічний об'єкт, яким необхідно визнати дотримання вимог законності та верховенства права у здійсненні покладених на орган функцій та завдань; допустимість у разі необхідності застосування до підконтрольного суб'єкта заходів впливу, в тому числі таких, що мають характер обмежень; відносини владної підпорядкованості; стадійність здійснення контролю, що полягає у нормативному визначенні критеріїв відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень; оцінка відповідності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень згідно із якісними та кількісними показниками; корегування виявлених відхилень.

2. Акцентовано, що функціонально застосування заходів контролю у сфері правосуддя переслідує мету побудови системи здійснення судочинства на засадах законності та верховенства, що досягається шляхом застосування низки завдань, які полягають у проведенні аналітичних узагальнень практики правозастосування, що є базисом для зростання рівня професійних компетентностей юристів і суддів зокрема, прогнозуванні розвитку судової системи та встановленні її ролі у побудові сучасної демократичної держави, вжитті заходів із усунення правопорушень, що допускаються суддями, задля передусім не карання винних, а саме задля забезпечення права особи на захист як непорушного та невід'ємного права.

3. Зроблено висновок, що формами здійснення контролю за діяльністю судді є: здійснення перевірки (планової чи позапланової); кваліфікаційне оцінювання діяльності судді; оцінювання законності рішення дисциплінарної палати Вищою радою правосуддя; оцінювання кваліфікаційного рівня судді та кандидата на зайняття посади судді; оцінювання значимості інформації Громадської ради доброчесності; оцінювання систематизованих матеріалів кваліфікаційного оцінювання; оцінювання кандидатів на посаду судді Громадською радою міжнародних експертів; проведення експертизи за участю третіх осіб. Встановлено, що застосування форм, заходів та засобів контролю за діяльністю судді належить до компетенції прямо визначених нормами чинного законодавства органів – Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, органів суддівського самоврядування, органів державної влади (Офісу Генерального прокурора України), національних та міжнародних громадських інституцій.

До адміністративно-правових засобів здійснення контролю у сфері правосуддя віднесено: проведення службового розслідування; опитування; оцінку інформації, поданої у деклараціях доброчесності та інших декларативних документах; тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, звільнення з посади; застосування інших заходів дисциплінарної відповідальності до судді тощо.

4. Встановлено, що функціонування інституту відсторонення судді від здійснення правосуддя як адміністративно-правового заходу реагування спрямоване на забезпечення правомірності діяльності судової системи та гарантування права особи на захист. Обґрунтовано, що за своїм змістом тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя розуміється як певний адміністративно-правовий засіб втручання у незалежність судді, що обмежує його право на працю.

Принципи відсторонення судді поділено на: загальноправові та спеціальноправові, що складаються із такої системи основоположних засад, як: 1) принцип попередження вчинення правопорушення; 2) принцип

забезпечення гарантування ефективності застосування засобів юридичної відповідальності; 3) принцип правової захищеності судді; 4) принцип верховенства права; 5) принцип пропорційності; 6) принцип законності; 7) принцип рівності при дотриманні вимоги політичної нейтральності; 8) принцип публічності розгляду питання про відсторонення судді; 9) принцип обов'язковості здійснення рішення про відсторонення судді; 10) принцип допустимості оскарження рішення про відсторонення судді; 11) принцип розумності при визначенні строків та підстав відсторонення судді.

5. Зроблено висновок, що у час судової діцидуалізації суспільних відносин та зростання значення судової влади у механізм дисциплінарної відповідальності, а отже, і потенційного відсторонення чинних суддів залучають самих громадян, а точніше окремих осіб, або тих, від імені яких здійснюється правосуддя. Залучення особи до механізму дисциплінарної відповідальності та відсторонення суддів здатне створити тиск на суддів та зменшити простір для впливу клієнтурних мереж та колегій, які безперечно можуть існувати там, де можливість порушення дисциплінарного провадження обмежена.

Вказано, що описані обставини також можуть бути певною мірою надихаючими в контексті триваючих українських дебатів щодо статусу суддів, хоча це, звичайно, не означає, що українська модель повинна наслідувати модель відповідальності чинних суддів у Французькій Республіці хоча б тому, що перенесення зарубіжних моделей в інше середовище саме по собі може бути контрпродуктивним. У цій дискусії необхідно враховувати вітчизняну правову та політичну культуру, а також традицію, деякі елементи якої є досить усталеними і не можуть бути проігноровані.

6. Зроблено висновок, що гарантії адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді доцільно визначити як багатогранне явище, це комплекс (система) передбачених чинним законодавством засобів та умов адміністративно-правового та

адміністративно-процесуального характеру, які реалізуються уповноваженими органами та є їх обов'язками з метою створення оптимальних умов для реалізації адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді та неприпустимості незаконного втручання як у діяльність уповноважених державою органів, так і суддів. Серед основних гарантій адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді варто назвати: верховенство права, рівність, незалежність, законність, неупередженість, незмінність, недоторканість, державний захист, прозорість процедур. Наведений перелік гарантій адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді, звісно, не є вичерпним і може бути розширений внаслідок розвитку суспільних відносин у досліджуваній сфері.

7. Зроблено висновок, що: 1) особливий статус судді в частині пред'явлення більш високих вимог до його особистості та наявність особливого порядку накладення дисциплінарної відповідальності раціоналізується з позицій соціальної сутності правосуддя; 2) проаналізований інститут потребує подальшого вдосконалення шляхом розмежування підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та залежно від цього майбутнього розширення видів санкцій, що накладаються на суддів.

Вказано, що дослідження соціально-правових умов і порядку накладення дисциплінарної відповідальності на суддів ґрунтується на низці чинників, таких як: 1) соціально-правова значущість судової влади та особливий статус судді; 2) авторитет і стабільність цієї влади; 3) встановлення гарантій незалежності суду; 4) дотримання високих морально-етичних і професійних якостей судді.

Обґрунтовано, що загальні правові умови і порядок ґрунтуються на доктрині позитивної юридичної відповідальності як генезис соціальної відповідальності, але у разі автономності таких інститутів ця обставина може

породити юридично необґрунтований порядок, який зводить нанівець переваги становища судді і судової влади.

З метою удосконалення механізму роботи інституту дисциплінарної відповідальності суддів запропоновано: 1) розробити і затвердити дисциплінарний статут судді, що містить систему конкретних справ про проступки суддів; 2) диференціювати види юридичної відповідальності (наприклад, штрафи); 3) включити до механізму юридичної відповідальності більш широке коло осіб та органів, які можуть ініціювати провадження щодо відсторонення судді залежно від вчиненого суддею правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Концептуальні засади реформування органів виконавчої влади України з урахуванням європейських принципів та стандартів належного урядування ("good governance"). *Форум права*. 2006. № 2. С. 4-12.
2. Аналіз судової практики у справах про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності, продовження строку відсторонення судді від посади.
URL: [www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Uzagal_sud_prak/Analiz_vidstoronenna_sud](http://www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Uzagal_sud_prak/Analiz_vidstoronenna_sud_div.doc+&cd=4&hl=uk&ct=clnk&gl=ua&client=safari)
3. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. Київ, 2004. 301 с.
4. Африканська хартія прав людини і народів (Хартія Банджуля) (1981).
URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%84%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%85%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D1%96_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2_1981
5. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року №2006/23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
6. Бандурка О. М., Тищенко М. М. Адміністративний процес. Київ, 2001. 336 с.
7. Бардаш С. В. Класифікація принципів контролю як складного поліморфного явища. *Економіка та держава*. 2012. № 7. С. 4–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_7_3

8. Бистрик Г. М. Контрольно-наглядова діяльність як форма правової діяльності органів державної влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ, 2009. С. 115–123.

9. Бистрик Г.М. Принцип законності і засоби його правового забезпечення у функціонуванні механізму держави. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 1. С. 85-90.

10. Бутинець Ф. Ф. Аудит: підручник. 2–е вид., перероб. та доп. Житомир, 2002. 672 с.

11. Ведерніков Ю.А. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: Знання, 2008. URL: https://pidruchniki.com/12631113/pravo/printsipi_prava_ponyattya_riznovidi_rol_pravovomu_regulyuvanni

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь, 2005. 1728 с.

13. Висновок № 3. 2002. Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf

14. Висновок №18. 2015. Консультативної ради європейських суддів. URL: https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf

15. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про Вищу раду правосуддя». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60102

16. Висновок Консультативної ради європейських суддів № 17. 2014. «Про оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади». Пункт 41.

17. Висновок КРЄС «Про роль голів судів». URL: <https://rm.coe.int/-n-19-2016-/1680792043>

18. Висновок про Основний Закон Угорщини, ухвалений Венеційською комісією на її 87-му пленарному засіданні. Венеція, 17–18 червня 2011 року. CDL-AD(2011)016. Пункт 140.

19. ВККС буде окремим розпорядником бюджетних коштів. Комітет схвалив законопроект про фінансову незалежність від ДСА. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/304912-vkks-budet-otdelnym-rasporyaditelem-byudzhethnykh-sredstv-komitet-odobril-zakonoproekt-o-finansovoy-nezavisimosti-ot-gsa>

20. Галуцько В. В., Курило В. І., Короед С. О. Адміністративне право України: навчальний посібник. За ред. проф. В. В. Галуцька. Т. 1. Херсон, 2015. 180 с.

21. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2003. 412 с.

22. Гаруст Ю. В. Правове забезпечення контрольної діяльності органів України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 184 с.

23. Геровська Попцевська проти колишньої Югославської Республіки Македонія. (Gerovska Popčevska v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia). заява №48783/07 (ЄСПЛ, 7 квітня 2016 р.). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22002-10819%22%5D%7D>

24. Глевська Н.В. Принципи правового регулювання відсторонення працівника від роботи. *Форум права*. 2009. № 3. С. 174-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_3_28

25. Голобородько В.О. Відсторонення працівника від роботи як запобіжний захід у трудовому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2014. Вип. 25. С. 92-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_25_24

26. Голова ВРП Григорій Усик: «Велику палату Верховного Суду треба реформувати, але жодних переатестацій суддів». URL: <https://zn.ua/ukr/reforms/holova-vrp-hrihorij-usik-veliku-palatu-verkhovnoho-sudu-treba-reformuvati-ale-zhodnikh-pereatestatsij-suddiv.html>

27. Гончаренко В. Г. Організаційні та правові проблеми судової експертизи в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 1 (10). С. 1–5. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0.pdf
28. Гора О. Б. Контроль за виконанням державних рішень як складова державного управління. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. Вип. 25–26. С. 210–221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2011_25-26_24
29. Гринюк В. О. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с.
30. процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с.
31. Денисова А. В. Співвідношення контролю та нагляду. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 30–37. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013>
32. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. За заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ, 2003. 284 с.
33. Дисциплінарна відповідальність суддів: стандарти, підстави і процедури. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/77de2d5c-6105-4db5-be58-892330db0065/content>
34. До дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя встановлять нові вимоги та підвищать їм статус. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/269363-k-distsiplinarnym-inspektoram-vysshego-soveta-pravosudiya-ustanovyat-novye-trebovaniya-i-povysyat-im-status>
35. Дрозд І. К., Шевчук О. В. Державний фінансовий контроль: навчальний посібник. Київ, 2007. 304 с.

36. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.: у ред. від 27 травня 2009 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004

37. Євтошук Ю. О. Принцип пропорційності у практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 1. С. 90-101.

38. Єдинак Т. С., Павлишен О. В. Контроль як функція державного управління: сутність та класифікація. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління»*. 2011. № 1. С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2011_1_2

39. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

40. Загальна чисельність Служби дисциплінарних інспекторів буде складати 52 особи – ВРП. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/306147-obschaya-chislennost-sluzhby-distsiplinarnykh-inspektorov-budet-sostavlyat-52-cheloveka-sovet-pravosudiya>

41. Загорська О.І. Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури щодо протидії корупції. *Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи*: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13 червня 2018 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2018. 206 с.

42. Залюбовська І. К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні: навчально-методичний посібник. Одеса, 2003. 104 с.

43. Звіті The World Bank Group про світовий розвиток 2011. URL: <https://www.worldbank.org/en/home>

44. Іншин М.І., Щербина В.І. Трудове право України: підруч. Х.: Диса плюс, 2014. 500.

45. Кабаченко М.О. Відсторонення від роботи працівника у трудовому праві: деякі актуальні питання. *Актуальні проблеми трудового права і права соціального забезпечення: тези доповідей та наукових повідомлень учасників V Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 27-28 вересня 2013 року). За ред. В.В. Жернакова. Х., 2013. С. 435-437
46. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія. Київ, 2002. 360 с.
47. Кечуа А. М. Теоретичні підходи до визначення поняття законності в діяльності органів виконавчої влади. *Наше право*. 2010. № 2. Ч. 1. С. 55–59.
48. Кібець В. О. Особливості взаємодії Державної судової адміністрації з іншими органами державної влади. *Форум права*. 2013. № 3. С. 287–294. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_3_49
49. Кобринський В. Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.
50. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
51. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
52. Кодекс суддівської етики. URL: <https://in.cn.court.gov.ua/sud2507//kompetentciya/kodsudet>
53. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
54. Колодій А. М. Принципи права України. Київ, 1998. 208 с.
55. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
56. Конституція України від 28.06.1996 р. Закон України № 254к/96-ВР від 30.09.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

57. Консультативний висновок щодо законопроекту № 4505, затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 2 лютого 2021 року № 206/0/15-21. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/5957>.

58. Консультативний висновок щодо законопроекту № 4505, затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 9 грудня 2021 року № 2312/0/15-21. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/19028>.

59. Копча В. В. Тактика використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Призначення і проведення судових експертиз. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2017. Вип. 47. Т. 3. С. 107–114. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.47/part_3/24.pdf

60. Коросташова І. М. Організаційно-правові засади контролю в митній службі України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 209 с.

61. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131

62. Кутельвас Т.Є. Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судді. *Правові новели*. 2024. № 23. С. 102–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.14>.

63. Кутельвас Т.Є. Функції та принципи адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Т. 35(74). № 3. С. 104–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/16>.

64. Кутельвас Т.Є. Досвід зарубіжних країн щодо адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 437–440. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/103>.

65. Кутельвас Т.Є. Окремі напрями підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3(63). Р. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.12>.

66. Кутельвас Т.Є. Межі здійснення контролю у сфері правосуддя: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. Р. 211–213. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-49>.

67. Кутельвас Т.Є. Суб’єкти контролю у сфері правосуддя: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference “The latest law developments”*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. Р. 156–159. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-37>.

68. Кутельвас Т.Є. Тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у системі контролю за діяльністю судді. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану : міжнародна науково-практична конференція*, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 175–177. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-51>.

69. Легеза Є., Легеза Ю. Адміністративно-правове регулювання контролю у сфері банківської діяльності. *Law. State. Technology*. 2022. №1. С. 88-95.

70. Легеза Ю.О. Нормативно-правові засади недоторканності судді. *Юридичний науковий журнал*. 2023. №12. С. 564-566.

71. Легеза Ю.О. Розсуд судді адміністративного суду: поняття та класифікація. *Правові новели*. 2022. №18. С. 77-81.

72. Легеза Ю.О. Система дисциплінарних стягнень як гарантія забезпечення службово-трудової дисципліни. *Право України*. 2023. №12. С. 29-38

73. Легеза Ю.О. Шляхи удосконалення контрольної діяльності в аграрно-промисловому комплексі України. *Митна справа*. 2011. №5 (77). С. 244-247.

74. Легеза Ю.О., Борисенко А.О. Процесуальний судовий розсуд у врегулюванні виборчих спорів: практика ЄСПЛ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №11. С. 831-834.

75. Лист РСУ. вх. № 7307/0/8-23 від 21 грудня 2023 року.

76. Лученко Д. В. Місце контролю в системі адміністративно-правових форм діяльності. *Проблеми законності*. 2006. Вип. 82. С. 97–103.

77. Максименцева Н. О. Співвідношення принципів адміністративного права та принципів державного управління. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 5. С. 115–118.

78. Малиновський В. Я. Державне управління. Київ, 2003. 573 с.

79. Мамченко М. Депутати пропонують спростити для ВККС можливість залучати кошти міжнародної технічної допомоги і опікуватися бюджетом Національної школи суддів. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/300728-deputaty-predlagayut-uprostit-dlya-vkks-vozmozhnost-privlekat-sredstva-mezhdunarodnoy-tekhnicheskoy-pomoschi-i-zanimatsya-byudzhedom-natsionalnoy-shkoly-sudey>

80. Мандичев Д. В. Місце Вищої Кваліфікаційної Комісії суддів та Вищої Ради Правосуддя в організації роботи господарських судів. *Право і безпека*. 2017. № 2. С. 43–47. URL: <http://oaji.net/articles/2017/2258-1507793822.pdf>

81. Маслова А. Б. Забезпечення роботи служби дисциплінарних інспекторів вищої ради правосуддя. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/7.pdf>

82. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління: навчальний посібник. За ред. А. Ф. Мельник. Київ, 2003. 343 с.
83. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
84. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
85. Мітрінівський проти колишньої Югославської Республіки Македонія», (Mitrinovski v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia), заява № 6899/12 (ЄСПЛ, 30 липня 2015 р.) URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-154027%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-154027%22]})
86. Музичук О. М. Мета та завдання здійснення контролю за діяльністю правоохоронних органів. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 49–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/njj_2011_2_8
87. Музичук О. М. Поняття та особливості контролю в державному управлінні. *Наше право*. 2011. № 2. Ч. 1. С. 46–51.
88. Мурза В. В. Форми та методи державної контрольно-наглядової діяльності. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 110–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_2_16
89. Нестор Н.В. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні: дис. ... д-а юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 539 с.
90. Нестор Н.В. Оптимізація критеріїв оцінювання під час здійснення контролю Вищою радою правосуддя за діяльністю судів (суддів). *Право UA*. 2019. № 3. С. 125–132.
91. Нестор Н.В. Перевірка як адміністративна форма контролю за суддями та процедури її здійснення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 123–129.

92. Нестор Н.В. Співвідношення державного контролю та незалежних засад функціонування судової влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. С. 111–118.

93. Нестор Н.В. Теоретичні характеристики предметної направленості заходів контролю та нагляду за суддями в Україні. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 113–119.

94. Нижник Н. Р., Пашко Л. А. Управлінська культура: теоретичне поняття чи управлінська поведінка? *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 103–113. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8813/9-nizhnik.pdf>

95. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2018. 526 с.

96. Окрема думка члена Третьої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя Мірошніченка Анатолія Миколайовича щодо рішення Третьої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 03 квітня 2019 року «Про відмову в притягненні до дисциплінарної відповідальності судді апеляційного суду Черкаської області Бабенка В.М.». URL: http://www.vru.gov.ua/content/file/1030_03.04_.2019_od_.docx

97. Олександр Волков проти України. Справа (заява № 21722/11): рішення Європейського суду з прав людини від 09.01.2013. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_947

98. Олуїч проти Хорватії. (Olujić v. Croatia), заява № 22330/05 (ЄСПЛ, 5 травня 2009 р.). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:\[%22001-91144%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:[%22001-91144%22]%7D)

99. Орехова І. С. Форми державного контролю у сфері господарської діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 535–542. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_60_76

100. Павлюх О. А. Поняття, мета, загальні риси та призначення контролю у сфері державного управління. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 117–119. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_2/117.pdf
101. Петров В. Г. Поняття та мета відсторонення від роботи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 18. С. 462–468. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2010_18_67
102. Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 10–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/njj_2011_2_2
103. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
104. Положення про Раду суддів України: затверджено V з'їздом суддів України від 24 жовтня 2002 р. URL: <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/56845675667>
105. Постанова Велика Палата Верховного Суду від 07 лютого 2019 року у справі № 9901/682/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883397>
106. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02 березня 2023 у справі № 640/15229/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109491931>
107. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 грудня 2019 у справі № 9901/495/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86333762>
108. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 листопада 2018 року у справі № 9901/751/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78011442>
109. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 березня 2023 у справі №9901/41/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109675214>

110. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 травня 2018 року у справі № П/800/487/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74262255>

111. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року у справі № 901/514/18 (П/9901/514/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77459323>

112. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 травня 2018 у справі № 9901/500/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74551612>

113. Постанова Великої Палати ВС від 15 березня 2018 у справі № 11-66сап18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73001382>

114. Постанова від 27.06.2019 по справі № 9901/776/18 Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82998261>

115. Постанова ВП ВС від 18.10.2018 року у справі №9901/514/18 URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vp_vs_vid_18_10_2018_roku_u_spravi_9901_514_18_1/

116. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів та забезпечення роботи Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя». URL: <https://itd.rada.gov.ua/34d6df64-8bc0-4a04-86f4-954b4821b3c3>

117. Прилуцький С. Вища рада правосуддя - незалежний орган судової влади України. (Актуальні питання новітнього конституційного формату). *Публічне право* № 4 (28). 2017. С. 9-18.

118. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

119. Про вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 № 1798-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>

120. Про відкриття дисциплінарної справи стосовно судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Князева В.С. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/44998>

121. Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів: Закон України від 9 серпня 2023 року № 3304-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3304-20#Text>

122. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-20#Text>

123. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 6 вересня 2023 року № 3378-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3378-20#Text>

124. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>

125. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text>

126. Про затвердження Кодексу суддівської етики: Рішення XI чергового з'їзду суддів України від 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>

127. Про затвердження Регламенту Вищої ради правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 24.01.2017 № 52/0/15-17 URL.: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17#Text

128. Про Конституційний Суд України: Закон України від 17.07.2017 № 2136-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

129. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>

130. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>

131. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

132. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>

133. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: Щорічна доповідь. URL: https://kvm.vl.court.gov.ua/img/files/file_8950.pdf

134. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

135. Проект Закону № 11254 від 13.05.2024 про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо фінансового забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44198>

136. Проект Закону № 11255 від 13.05.2024 про внесення змін до статті 22 Бюджетного кодексу України щодо фінансового забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44199>

137. Регламент Вищої ради правосуддя. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/reglament_vrp_31.05.2023.doc&ved=2ahUKEwjUpcfDoYiIAxXVnf0HHW-CNRoQFnoECBMQAQ&usg=AOvVaw0VFstIE92pdPJ1IZuqPES

138. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text.

139. Рішення Вищої ради правосуддя від 14 грудня 2023 року № 1315/0/15-2320 . URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjUmMPWoY2HAXWS_rsIHAWgBgUQFnoECBAQAQ&url=https%3A%2F%2Fhcj.gov.ua%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffield%2Ffile%2Fzrazok_zayavy_pro_porushennya_suddeyu_suddyamy_vymog_shchodo_nesumisnosti.doc&usg=AOvVaw3wJDjhmtA9koMlyQvDfOy2&opi=89978449

140. Рішення ВРП від 14 грудня 2023 року № 1315/0/15-23 «Про узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя та її дисциплінарними органами дисциплінарних справ щодо суддів (за матеріалами справ 2017–2021 років)». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/42539>

141. Рішення ВРП від 30 березня 2023 року № 285/0/15-23. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/285_30.03.2023.docx&ved=2ahUKEwi0uvKn44WIAxUB57sIHWcBKBQQFnoECCQQAQ&usg=AOvVaw03LDPEwvX9CbpmiwsZiA-i

142. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#n17>

143. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 11.03.2011 № 2-рп/2011 по справі № 1-4/2011. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/621>

144. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої і четвертої статті 1, абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18, частини першої статті 25, пунктів 1, 2, 4 частини першої статті 30, частини першої статті 31, частини першої статті 32, пункту 2 частини другої статті 33, пункту 2 частини другої та частини третьої статті 37, статей 38 і 48 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (справа про Закон України «Про Вищу раду юстиції») від 21.05.2002 № 9-рп/2002 по справі № 1-3/2002. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/458>

145. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року № 15 рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>

146. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>

147. Рішення Львівського окружного адміністративного суду у справі № 1340/4238/18 від 23 жовтня 2018 року. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/77581900/>

148. Рішення Ради суддів України № 53 від 25 листопада 2021 року <https://og.pl.court.gov.ua/sud1623/pres-centr/news/1226648/>

149. Рішення PCY від 23.01.2017 №2. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-2-vid-23012017-so-1787a8d196.pdf>

150. Рішення PCY від 26.06.2015 № 67. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents?id=9&page=8&per-page=8>

151. Рогатинська Н.З., Квіт Л.А. Відсторонення від посади як захід кримінального процесуального примусу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 1. С. 224-228. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2017/1/48.pdf>

152. Свистун В. І. Загальнонаукові засади управлінської діяльності керівників у системі професійно-технічної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2011. № 1 (1). С. 68–75. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2717/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA.pdf>

153. Середа М., Куйбіда Р., Смалюк Р. Дисциплінарна практика Вищої ради правосуддя щодо суддів. Аналітична доповідь. Центр політико-правових реформ. 35 с. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/20873149-distsiplinarna-praktika-vischoyi-radi-pravosuddya-schodo-suddiv>

154. Синчук В.Л. Завдання контролю за діяльністю органів прокуратури. *ПРАВО.UA*. 2014. № 1. С. 78–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2014_1_15

155. Синчук В.Л. Система принципів контролю за діяльністю органів прокуратури. *Форум права*. 2014. № 1. С. 443–449. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_1_78

156. Синюгіна Н. В. Теоретичні узагальнення змісту принципів державного фінансового контролю в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3. С. 106–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_3_19
157. Слободяник Ю. Б. Державний аудит: навчальний посібник. Суми, 2015. 340 с.
158. Словник української мови: в 11 т. Т. 4. редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ, 1973. ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ: Наукова думка, 1973. 840 с.
159. Собакарь А. О. Адміністративний нагляд як спосіб забезпечення законності в публічному управлінні. URL: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/7/Sobakar%20A.O.pdf
160. Статут Ради Європи від 05.05.1949. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_001
161. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення. Київ, 2005. 405 с.
162. Стефанюк І. Б. Методологічні засади функціонування системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні. *Фінанси України*. 2011. № 6. С. 84–102.
163. Сухарко А. В. Порядок формування Вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 1. С. 134–137. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_1_2017/32.pdf
164. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків, 2009. 1008 с.
165. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 176 с.
166. Ткаченко Д.В. Правове регулювання відсторонення судді від виконання посадових обов'язків: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2019. 221 с.

167. Туркіна І. Є. Правосуддя як форма здійснення державної діяльності. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 1. С. 97–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_1_17
168. Ухвала Верховного Суду від 12 травня 2020 року у справі №9901/119/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89191779>
169. Ухвала Верховного Суду у складі судді Касаційного адміністративного суду Пасічник С.С. від 19.02.2018 у справі №800/594/17
170. Файнгольд І. Д. Адміністративно-правове забезпечення контролю за адвокатською діяльністю в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с. URL: http://www.tneu.edu.ua/science/abstracts_of_theses/12505-faingold-irena-davydivna.html
171. Шаганенко В.П. Роль та значення принципів права в системі права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 303-309.
172. Шевчук Б. М. Європейські принципи належного врядування та реформа системи органів виконавчої влади в Україні. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_8
173. Шестерняк М. М. Методи і форми контролю: проблеми визначення. *Науковий випуск Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 26. Ч. 2. С. 154–156. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_26/2/39.pdf
174. Шпенюв Д. Ю. Служба суддів в Україні: адміністративно-правові засади: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. 41 с.
175. Щодо Указу Президента України «Про відсторонення від посади судді Конституційного Суду України» від 29 грудня 2020 року № 607/2020. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/shchodo-ukazu-prezydenta-ukrayiny-pro-vidstoronennya-vid-posady-suddi-konstytuciynogo-sudu>
176. Щорічна доповідь за 2022 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: <https://court.gov.ua/press/1/>

177. Щорічна доповідь за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». URL: <https://court.gov.ua/press/1/>
178. Act of Settlement. 1700. URL: <https://www.legislation.gov.uk/aep/Will3/12-13/2>
179. Administration of Justice Act. 1973. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/15/contents>
180. Affaire savino et autres. Italie. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-92505%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-92505%22]})
181. Agrokompleks v Ukraine. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-106636%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-106636%22]})
182. Appellate Jurisdiction Act 1876. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/39-40/59/enacted>
183. Appointment and Removal of Judges of the Supreme Court of India. URL: <https://byjus.com/free-ias-prep/appointment-and-removal-of-supreme-court-judges/>
184. Art. 10 of the Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
185. Baas R. 'Hoe een zaak bij de rechter komt' in R. Baas et al. (eds.). Rechtspleging en rechtsbescherming. Kluwer. 2015.
186. Baka v. hungary URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:\[%22001-163113%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:[%22001-163113%22]%7D)
187. Bancaud A. – Rousso. H. L'épuration des magistrats à la libération (1944–1945). L'épuration de la magistrature de la Révolution à la Libération: 150 ans d'histoire judiciaire, op. cit., s. 117–144.
188. Barkhuysen T. et al., 'Right to a fair trial', in P. van Dijk et al. (eds.). *Theory and Practice of the European Court of Human Rights* (Intersentia 2018) p. 599.
189. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>

190. Bell J. *Judiciaries within Europe. A Comparative Review*. Cambridge. New York, 2006, s. 51.
191. Benvenuti S. *Il Consiglio superiore della magistratura francese: una comparazione con l'esperienza italiana*. Milano, 2011. zvl. s. 135–186.
192. Bobek M. and Kosař, D., 'Global Solutions, Local Damages: A Critical Study in Judicial Councils in Central and Eastern Europe'. 15(7) *German Law Journal*. 2014. p. 1263.
193. Canivet G. Joly-Hurard J. *La discipline des juges: Judiciaires, administratifs et des comptes*. Paris, 2007.
194. Canivet G. *La discipline des juges des cours supérieures*. Rapport de synthèse, zpracovaná pro konferenci sítě předsedů nejvyšších soudů členských států EU. Dostupné URL: <http://reseau-presidents.eu/sites/default/files/Rapport%20Canivet%20Discipline%20fr.pdf>
195. Case of sigma radio television ltd. V. Cyprus. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-105766%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105766%22]})
196. Civinini M. G. Le statut du magistrat en Italie. *Revue internationale de droit comparé*. 2007, č. 1, s. 7–25, zvl. s. 20–22.
197. Constitutional Reform Act 2005. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/contents>
198. Dandurand Yvon. The role of prosecutors in promoting and strengthening the rule of law. *Journal of Crime Law Social Change*. vol. 47. 2007. 247-259.
199. David Hope. 'The Reform of the House of Lords'. 60(2) *Revue Internationale de Droit Comparé*. 2008. p. 260.
200. David R. Brierley J. E. C. *Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Comparative Study of Law*. 3. vyd. London, 1985, s. 137–139.
201. Di Federico. Giuseppe. Prosecutorial independence and the democratic requirement of accountability in Italy. *British Journal of Criminology*, vol. 38, № 3. 1998. p. 371-387.

202. ECtHR 16 July 1971. Case № 2614/65. Ringeisen v Austria. para. 95
203. ECtHR 25 September 2018. Case № 76639/11. Denisov v Ukraine. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-186216%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-186216%22]})
204. ECtHR 5 October 2010. Case № 19334/03. DMD Group. a.s. v Slovakia. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-100883%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-100883%22]})
205. Eddy and Darbyshire on the English Legal System. 7th edition 2001. 289 p.
206. European Judicial Network (EJN). URL: <https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn2021/ContentDetail/EN/2/63>
207. Explainer: Removal of Judges from Office. URL: <https://prsindia.org/theprsblog/explainer-removal-of-judges-from-office>
208. Favoreu L. (ved. aut. kol.). Droit constitutionnel. 15. vyd. Paris, 2015, s. 628–629.
209. Garnot B. Histoire de la justice. France. XVIIe–XXIe siècle, op. cit., s. 554.
210. Gazeta Ukraine Tsentr v Ukraine. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-99854%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99854%22]})
211. General issues. Judicial independence as a fundamental value of the rule of law and of constitutionalism. URL: <https://www.unodc.org/e4j/en/crime-prevention-criminal-justice/module-14/key-issues/1--general-issues--judicial-independence-as-a-fundamental-value-of-the-rule-of-law-and-of-constitutionalism.html>
212. Global Judicial Integrity Network. URL: <https://www.unodc.org/ji/en/index.html>
213. Guinchard S. Montagnier G. Varinard A. Debard T. Institutions judiciaires. 12. vyd. Paris, 2013, a to zvl. s. 395–785.

214. Halpérin J. L. Forfaiture des juges et privation de l'office à la fin de l'Ancien Régime Juger les juges. Du Moyen Age au Conseil supérieur de la Magistrature. Paris, 2000, s. 105–113.

215. Hoda. Právní úprava veřejné služby ve Francii. *Správní právo*. 2013, č. 7–8. s. 432–474.

216. Impeachments of Federal Judges. URL: <https://www.fjc.gov/history/judges/impeachments-federal-judges>

217. Implementation Guide and Evaluative Framework for Article 11. URL: https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/article_11/article_11_english.pdf

218. Inter-Am. Ct. H.R. 23 August 2013. Supreme Court of Justice (Quintana Coella et al.) v Ecuador. paras. 49-51.

219. Jakovski et Trifunovski v. The former Yugoslav Republic of Macedonia. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22002-10820%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22002-10820%22]})

220. Jan Malíř The Removal of Judges in France. URL: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2015/9/3.DIS._Malíř_9_2_015.pdf

221. Judges : independence, efficiency and responsibilities. Recommendation CM/Rec(2010)12 and explanatory memorandum. 2011. URL: <https://rm.coe.int/16807096c1>

222. Judicial Conduct and Disability Orders. URL: <https://www.uscourts.gov/rules-policies/judiciary-policies/ethics-policies/code-conduct-judicial-employees/judicial-conduct-disability-opinions>

223. Judiciary (Organisation) Act. URL: https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Wet-op-de-Rechterlijke-Organisatie_EN.pdf

224. Knapp A. Wright V. The Government and Politics of France. 5. vyd. Abindgdon. New York, 2006. s. 389–420.

225. Kochenov D., EU Enlargement and the Failure of Conditionality. Pre-accession Conditionality in the Fields of Democracy and the Rule of Law, Kluwer. 2009. p. 259.

226. Kosař D. Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies (Cambridge University Press 2017) p. 132-133.

227. Lorenzetti v Italy. URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-146323%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-146323%22]})

228. M.L. van Emmerik et al., Systeemwaarborgen voor de kernwaarden van de rechtspraak (Research Memoranda 2014/2) (Raad voor de Rechtspraak 2014) p. 95-103.

229. Machelon J. P. L'épuration républicaine. La loi du 30 août 1883, L'épuration de la magistrature de la Révolution à la Libération: 150 ans d'histoire judiciaire, op. cit., s. 87–101.

230. Magna Carta of Judges (Consultative Council of European Judges, 2010); Recommendation 22-25 of CM/Rec (2010)12 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities. 2010.

231. Martinage R. L'épuration sous les régimes monarchiques. In: L'épuration de la magistrature de la Révolution à la Libération: 150 ans d'histoire judiciaire *Histoire de la Justice*. 1993, č. 6, s. 33–57.

232. Minimum standards of judicial independence of the International Bar Association. 1982. URL:
<https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ilp8&div=27&id=&page=>

233. Miracle Europe Kft v Hungary. URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-159926%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-159926%22]})

234. Morice v France. URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-154265%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-154265%22]})

235. Mount Scopus International Standards of Judicial Independence. International Association of Judicial Independence and World Peace, 2008.

236. Parlov Tkalčić v Croatia. URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-96426%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-96426%22]})
237. Petit J. G. La Justice en France, 1789–1939. Une étatisation mode`le?.
Crime, Histoire & Sociétés. 2002, č. 1, s. 85–103.
238. Piana D., ‘The Power Knocks at the Court’s Back Door. Two Waves
of Postcommunist Judicial Reforms’. 42(6). *Comparative Political Studies* (2009)
p. 816.
239. Poposki et Dum v. The former Yugoslav Republic of Macedonia.
URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-146534%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-146534%22]})
240. Removal from Judicial Office. URL: <https://aji.ie/the-judiciary/removal-from-judicial-office/>
241. Removal of Supreme Court Judges. URL:
<https://unacademy.com/content/clat/study-material/legal-reasoning/removal-of-supreme-court-judges/>
242. Removal Procedure in The United Kingdom. URL
[https://www.advocatekhoj.com/library/lawreports/judgesbill2005/22.php?Title=Judges%20\(Inquiry\)%20Bill,%202005&STitle=Removal%20Procedure%20in%20The%20United%20Kingdom](https://www.advocatekhoj.com/library/lawreports/judgesbill2005/22.php?Title=Judges%20(Inquiry)%20Bill,%202005&STitle=Removal%20Procedure%20in%20The%20United%20Kingdom)
243. Rodney Bryzer's. *Constitutional Practice: Foundations of British Government*, 3rd edition. 1999. 289 p.
244. Seibert-Fohr A., ‘Judicial Independence in European Union Accessions: The Emergence of a European Basic Principle’. *German Yearbook of International Law* (2009) p. 423
245. Sillen J. The concept of ‘internal judicial independence’ in the case law of the European Court of Human Rights. URL:
<https://www.cambridge.org/core/journals/european-constitutional-law-review/article/concept-of-internal-judicial-independence-in-the-case-law-of-the-european-court-of-human-rights/384E519248A7571C6126628A345C324D#fn13>

246. South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/south-asian-association-regional-cooperation-saarc_en

247. Status and situation of judges in Member States. Council of Europe. 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccje/status-and-situation-of-judges-in-member-states>

248. Supreme Court of India: Interesting and Unknown Facts. URL: <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/interesting-facts-about-supreme-court-of-india-1477974380-1>

249. The bangalore principles of judicial conduct 2002. URL: https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf

250. The Global Competitiveness Report 2013-2014. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-competitiveness-report-2013-2014/>

251. The International Association Of Judges. URL: <https://www.iaj-uim.org/iuw/>

252. The main factors aimed at securing judicial independence. URL: <https://www.unodc.org/e4j/en/crime-prevention-criminal-justice/module-14/key-issues/1--the-main-factors-aimed-at-securing-judicial-independence.html>

253. The Process Of Removal Of A Judge From Office. URL: <https://www.citizen.digital/news/the-process-of-removal-of-a-judge-from-office-n334813>

254. The Removal of a Judge by a National Judicial Council. URL: <https://www.coe.int/en/web/help/the-removal-of-a-judge-by-a-national-judicial-council>

255. The Removal of judges from office in Western Australia. URL: <https://classic.austlii.edu.au/au/journals/UWALawRw/1980/6.pdf>

256. The Supreme Court Act of 1981. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/54/pdfs/ukpga_19810054_en.pdf

257. Transparency International Ukraine. URL: <https://t.me/fightcorruptor>

258. Turcan S, & Dulghieru, D. Garanțiile constituționale ale independenței și responsabilității judecătorilor în jurisprudența curții constituționale a republicii Moldova. *Sudii juridice universitare*. №1(2). (2018). P. 41-42.

259. United nations convention against corruption. URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf

260. Universal Charter of the Judge (Central Council of the International Association of Judges, 1999). URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/03/IAJ-Universal-Charter-of-the-Judge-instruments-1989-eng.pdf>

261. What is the procedure for the removal of a judge of the Supreme Court? URL: <https://law4u.in/answer/4046/what-is-the-procedure-for-the-removal-of-a-judge-of-the-supreme-court?>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Кутельвас Т.Є. Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судді. *Правові новели*. 2024. № 23. С. 102–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.14>.

2. Кутельвас Т.Є. Функції та принципи адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судді. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Т. 35(74). № 3. С. 104–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/16>.

3. Кутельвас Т.Є. Досвід зарубіжних країн щодо адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 437–440. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/103>.

4. Кутельвас Т.Є. Окремі напрями підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення здійснення процедури відсторонення судді. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3(63). Р. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.12>.

5. Кутельвас Т.Є. Межі здійснення контролю у сфері правосуддя: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. Р. 211–213. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-49>.

6. Кутельвас Т.Є. Суб'єкти контролю у сфері правосуддя: адміністративно-правовий аспект. *Proceedings of the international scientific conference "The latest law developments"*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House "Baltija Publishing", 2024. Р. 156–159. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-37>.

7. Кутельвас Т.Є. Тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя у системі контролю за діяльністю судді. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : міжнародна науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 175–177. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-51>.

ДОДАТОК Б

**Проект Закону України «Про адміністративно-правове забезпечення
здійснення процедури відсторонення судді»**

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» внести такі зміни:

Доповнити статтею 16-1 у такій редакції:

«Стаття 16-1. Контроль за діяльністю судді у сфері правосуддя

Здійснення контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя полягає у спрямуванні припинення вчинення правопорушень з боку судді, а також задля оптимізації системи судоустрою в Україні.

Принципами контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя є:

1. Принцип верховенства права;
2. Принцип законності;
3. Принцип об'єктивності;
4. Принцип незалежності владного суб'єкта від дій підконтрольної особи;
5. принцип гласності;
6. принцип системності;
7. принцип обґрунтованості;
8. принцип оптимальності;
9. принцип взаємодії органів суддівського самоврядування та контролюючих суб'єктів;
10. принцип відкритості;
11. принцип невторчання в триваючий судовий розгляд;
12. принцип забезпечення реалізації суддівського імунітету та незалежності суддів;

13. принцип розумності».

II. До Закону України «Про Вищу раду правосуддя» внести такі зміни:

2.1 доповнити ст. 62 частиною п'ятою у такій редакції:

«5. Засадами застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя є:

- 1) принцип попередження вчинення правопорушення;*
- 2) принцип забезпечення гарантування ефективності застосування засобів юридичної відповідальності;*
- 3) принцип правової захищеності судді;*
- 4) принцип верховенства права;*
- 5) принцип пропорційності;*
- 6) принцип законності;*
- 7) принцип рівності при дотриманні вимоги політичної нейтральності;*
- 8) принцип публічності розгляду питання про відсторонення судді;*
- 9) принцип обов'язковості здійснення рішення про відсторонення судді;*
- 10) принцип допустимості оскарження рішення про відсторонення судді;*
- 11) принцип розумності при визначенні строків та підстав відсторонення судді».*

III. Прикінцеві та перехідні положення

3.1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про адміністративно-правове забезпечення здійснення процедури відсторонення судді»

Закон України «Про судоустрій та статус суддів»		
Норма відсутня	1. Доповнити статтею 16-1 у такій редакції: 2. «Стаття 16-1. Контроль за діяльністю судді у сфері правосуддя 3. Здійснення контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя полягає у спрямуванні припинення вчинення правопорушень з боку судді, а також задля оптимізації системи судоустрою в Україні. 4. Принципами контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя є: 5. Принцип верховенства права; 6. Принцип законності; 7. Принцип об'єктивності; 8. Принцип незалежності владного суб'єкта від дій підконтрольної особи; 9. принцип гласності; 10. принцип системності; 11. принцип обґрунтованості; 12. принцип оптимальності; 13. принцип взаємодії органів судоустрою та контролюючих суб'єктів; 14. принцип відкритості; 15. принцип невторчання в триваючий судовий розгляд; 16. принцип забезпечення реалізації	Стаття 16-1. Контроль за діяльністю судді у сфері правосуддя Здійснення контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя полягає у спрямуванні припинення вчинення правопорушень з боку судді, а також задля оптимізації системи судоустрою в Україні. Принципами контролю за діяльністю судді у сфері правосуддя є: 1. Принцип верховенства права; 2. Принцип законності; 3. Принцип об'єктивності; 4. Принцип незалежності владного суб'єкта від дій підконтрольної особи; 5. принцип гласності; 6. принцип системності; 7. принцип обґрунтованості; 8. принцип оптимальності; 9. принцип взаємодії органів судоустрою та контролюючих суб'єктів; 10. принцип відкритості; 11. принцип невторчання в триваючий судовий розгляд; 12. принцип забезпечення реалізації судоустрою та незалежності суддів; 13. принцип розумності.

	суддівського імунітету та незалежності суддів; 17. принцип розумності»	
Закон України «Про Вищу раду правосуддя»		
Стаття 62. Підстави тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя 1. Суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя: 1) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності; 2) при проведенні кваліфікаційного оцінювання; 3) в порядку застосування дисциплінарного стягнення. 2. З дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади суддя вважається тимчасово відстороненим від здійснення правосуддя без ухвалення Вищою радою правосуддя окремого рішення. 3. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя з інших підстав не допускається. 4. Повідомлення про рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя надсилається до суду, в якому такий суддя	Доповнити ст. 62 частиною п'ятою у такій редакції: «5. Засадами застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя є: 1) принцип попередження вчинення правопорушення; 2) принцип забезпечення гарантування ефективності застосування засобів юридичної відповідальності; 3) принцип правової захищеності судді; 4) принцип верховенства права; 5) принцип пропорційності; 6) принцип законності; 7) принцип рівності при дотриманні вимоги політичної нейтральності; 8) принцип публічності розгляду питання про відсторонення судді; 9) принцип обов'язковості здійснення рішення про відсторонення судді; 10) принцип допустимості оскарження рішення про відсторонення судді; 11) принцип розумності при визначенні строків та підстав відсторонення судді».	Стаття 62. Підстави тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя 1. Суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя: 1) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності; 2) при проведенні кваліфікаційного оцінювання; 3) в порядку застосування дисциплінарного стягнення. 2. З дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади суддя вважається тимчасово відстороненим від здійснення правосуддя без ухвалення Вищою радою правосуддя окремого рішення. 3. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя з інших підстав не допускається. 4. Повідомлення про рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя надсилається до суду, в якому такий суддя

обіймає посаду в день розгляду Вищою радою правосуддя питання щодо судді, а також розміщується на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя та на офіційному веб-порталі судової влади України.		3) принцип правової захищеності судді; 4) принцип верховенства права; 5) принцип пропорційності; 6) принцип законності; 7) принцип рівності при дотриманні вимоги політичної нейтральності; 8) принцип публічності розгляду питання про відсторонення судді; 9) принцип обов'язковості здійснення рішення про відсторонення судді; 10) принцип допустимості оскарження рішення про відсторонення судді; 11) принцип розумності при визначенні строків та підстав відсторонення судді.
---	--	--